

ANKARA

HACI BAYRAM VELİ ÜNİVERSİTESİ

LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

MUHAMMED ACÂC EL-HATÎB VE HADİS İLMİNDEKİ
YERİ

Cüneyt ÖZDEMİR

Tez Danışmanı

Doç. Dr. Mahmut DEMİR

YÜKSEK LİSANS TEZİ
TEMEL İSLÂM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
HADİS BİLİM DALI

TEMMUZ 2023

MUHAMMED ACÂC EL-HATÎB VE HADÎS İLMİNDEKİ YERİ

Cüneyt ÖZDEMİR

YÜKSEK LİSANS TEZİ

TEMEL İSLÂM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI

HADÎS BİLİM DALI

ANKARA HACI BAYRAM VELİ ÜNİVERSİTESİ

LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

TEMMUZ 2023

ETİK BEYAN

Ankara Hacı BayramVeli Üniversitesi Tez Yazım Yönergesi'ne uygun olarak hazırladığım bu tez çalışmasında tez içinde sunduğum verileri, bilgileri ve dokümanları akademik ve etik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi, tüm bilgi, belge, değerlendirme ve sonuçları bilimsel etik ve ahlâk kurallarına uygun olarak sunduğumu, tez çalışmasında yararlandığım eserlerin tümüne uygun atıfta bulunarak kaynak gösterdiğimi, kullanılan verilerde herhangi bir değişiklik yapmadığımı, bu tezde sunduğum çalışmanın özgün olduğunu bildirir; aksi bir durumda aleyhime doğabilecek tüm hak kayıplarımı kabullendiğimi beyan ederim.

Cüneyt

Özdemir

18.07.2023

TEZ ONAY SAYFASI

Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Temel İslâm Bilimleri Anabilim Dalı Hadis Programı Yüksek Lisans öğrencisi tarafından hazırlanan Muhammed Acâc El-Hatîb Ve Hadis İlmindeki Yeri Başlıklı tez çalışması 18/07 /2023 tarih ve saatinde yapılan tez savunma sınavında aşağıdaki jüri tarafından OY ÇOKLUĞU ile YÜKSEK LİSANS olarak **KABUL** edilmiştir.

	Kabul	Ret
Başkan (Unvan/Ad-Soyad/Kurum):	☒	☐
Doç. Dr. Ferhat GÖKÇE Yıldırım Beyazıt Üniversitesi		
Üye (Unvan/Ad-Soyad/Kurum):	☒	☐
Doç. Dr. Mahmut DEMİR Hacı Bayram Veli Üniversitesi		
Üye (Unvan/Ad-Soyad/Kurum):	☒	☐
Doç. Dr. Muhammet Ali ASAR Hacı Bayram Veli Üniversitesi		
Üye (Unvan/Ad-Soyad/Kurum):	☐	☐
Üye (Unvan/Ad-Soyad/Kurum):	☐	☐

MUHAMMED ACÂC EL-HATİB VE HADİS İLMİNDEKİ YERİ

(Yüksek Lisans Tezi)

Cüneyt ÖZDEMİR

ANKARA HACI BAYRAM VELİ ÜNİVERSİTESİ

LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

Temmuz 2023

ÖZET

Bu çalışmada Muhammed Acâc el-Hatîb'in hayatı, ilmi kişiliği, hadis ilmine katkıları, eserleri, takip ettiği eğitim metodu ve üslubu ele alınmıştır. Diğer taraftan Muhammed Acâc el-Hatîb'in eğitim metodu ve eserlerinde sergilemiş olduğu üslubundan yola çıkarak hadis ilmine yapmış olduğu katkıları ve dönemi bağlamında bu ilimdeki yeri tespit edilmeye çalışılmıştır.

Çalışmada ilk olarak müellifin yaşam serüveni doğumundan vefatına kadar ayrıntılı bir şekilde ele alınmıştır. Bununla beraber müellifin kişiliği, eğitim ve öğretim hayatı açıklanmaya çalışılmış, aynı zamanda müellifin daha iyi tanınmasını sağlamak amacıyla yetişmiş olduğu çevre, toplum ve ailesiyle ilgili bilgi verilmiştir.

Bunun ardından Acâc el-Hatîb'in ilmî kişiliği, hadis tenkitçiliği, mezhep ve meşrebi, ilmî titizliği, irşat ve tebliğ yöntemi, ahlâkı, eserleri ve akademik alanda araştırmacılara sunmuş olduğu tebliğ ve makaleleri aktarılmıştır.

Son olarak hadis ilmine katkıları, vermiş olduğu icazetleri, modern çağda ortaya çıkan bazı hadis konuları hakkındaki görüşlerine yer verilmiştir. Aynı zamanda hadis problemleri ve tartışmalı olan hadisler bağlamında hadisçi kimliğine değinilmiş, bununla beraber başta Ebû Reyne ve onunla benzer fikirleri savunan şarkiyatçılara karşı yapmış olduğu reddiyeleri de bu çalışmada ele alınmıştır.

Bilim : 60402

Kodu

Anahtar : Muhammed Acâc el-Hatîb, ilim, icâzet, hadis ilmi, sünnet, sahâbe, tabiun,
Kelimeler rivâyet, hadis tarihi, mevzu, metin tenkidi, sahihayn, âlim, tedvin.

Sayfa : 117

Adedi

Tez : Doç Dr. Mahmut DEMİR.
Danışmanı

MUHAMMAD ACÂJ AL-KHATÎB AND HIS PLACE IN THE SCIENCE OF
HADÎTH

(M.Sc. /Ph. D. Thesis)

Cüneyt ÖZDEMİR

ANKARA HACI BAYRAM VELİ UNIVERSITY

THE INSTITUTE OF GRADUATE STUDIES

July2023

ABSTRACT

In this study, Muhammad Acaj al-Hatîb's life, scientific personality, contributions to the science of hadith, his works, the education method and style he followed were discussed. On the other hand, it has been tried to determine Muhammad Acaj al-Hatîb's place in this science in the context of his contribution to the science of hadith and his period, based on his education method and the style he exhibited in his works.

In the study, first of all, the life adventure of the author from his birth to his death was discussed in detail. In addition to this, the personality of the author, his education and training life were tried to be explained, and at the same time, information was given about the environment, society and family where the author was brought up in order to get to know him better.

After that, Acaj al-Hatîb's scientific personality, hadith criticism, sect and disposition, scientific rigor, method of guidance and notification, morals, works and the papers and articles he presented to researchers in the academic field were conveyed.

Finally, his contributions to the science of hadith, his permissions, and his views on some hadith issues that emerged in the modern era are given. At the same time, his identity as a hadithist was mentioned in the context of hadith problems and controversial hadiths.

Science Code : 60402

Key Words :Muhammad Acaj al-Hatib, knowledge, ijazat, hadith science, sunnah, companion, tabiin, narration, history of hadith, subject, text criticism, sahihayn, scholar, tedvin.

Page Number :117

Supervisor :Doç Dr. Mahmut DEMİR.

İÇİNDEKİLER

ÖZET	iv
ABSTRACT	iv
İÇİNDEKİLER	iv
KISALTMALAR.....	iv
ÖNSÖZ.....	v
1. GİRİŞ	1
2. ACÂC EL-HATÎB'İN HAYATI, KİŞİLİĞİ VE ESERLERİ	6
2.1. Hayatı	6
2.1.1. Kimliği	6
2.1.1.1. Doğumu, ismi ve nesebi	6
2.1.1.2. Ailesi.....	6
2.1.1.3. Çocukluğu ve yetişmesi	7
2.1.1.4. Evliliği ve çocukları.....	7
2.1.2. Öğrenim Hayatı	8
2.1.2.1. Öğrencilik dönemi	8
2.1.2.2. Hocaları.....	9
2.1.2.3. Arkadaşları ve çevresi.....	10
2.1.3. Görev Hayatı	12
2.1.3.1. Eğitim ve öğretim ile ilgili görevleri	12
2.1.3.2. Diğer görevleri.....	14
2.1.3.3. İrşad hizmetleri ve ilmî faaliyetleri.....	15
2.1.4. Vefatı	17
2.2. Kişiliği.....	18
2.2.1. İlmî Kişiliği	18

2.2.1.1. İlim anlayışı	19
2.2.1.2. Araştırmacılığı	20
2.2.1.3. Fıkhî ve itikadi mezhebi	21
2.2.2. Ahlâkı	21
2.2.3. Acâc Hakkında Yapılan Çalışmalar	22
2.2.4. Acâc Hakkındaki Değerlendirmeler	23
2.3. Eserleri	25
2.3.1. Kitapları.....	25
2.3.2. Makaleleri.....	26
2.3.3. Ansiklopedi Maddeleri	30
3. ACÂC EL-HATÎB'İN HADİŞÇİLİĞİ.....	33
3.1. Hadisçi Kişiliğini Oluşturan Âmiller	33
3.1.1. İlim Yolculukları	33
3.1.2. İcâzetleri	34
3.1.2.1. İcâzet aldığı âlimler	35
3.1.2.2. Sahip olduğu icâzetler.....	35
3.1.2.3. Kendisinden icâzet alanlar	36
3.2. Hadis İlmine Katkıları.....	38
3.2.1. Öğretimi	38
3.2.1.1. Öğrencileri	38
3.2.2. Hadis İlmine Dair Eserleri.....	39
3.2.2.1. Telifleri	39
3.2.2.1.1. <i>es-Sünne kable 't-tedvin</i>	40
3.2.2.1.2. <i>Ebû Hureyre râviyetu 'l-İslâm</i>	46
3.2.2.1.3. <i>es-Sünnetu 'n-nebeviyye: mekânetuhâ, hıfzuhâ ve tefnîdu ba 'di 'ş-şübehi havlehâ</i>	53
3.2.2.1.4. <i>el-Mûcez fî ahâdisi 'l-ahkâm</i>	55

3.2.2.1.5. <i>Usûlü 'l-hadis, ulûmuhû ve mustalahuhû</i>	62
3.2.2.2. Tahkikleri.....	69
3.3. Hadis İlmine Dair Görüşleri.....	70
3.3.1. Sünnet Kavramı	70
3.3.2. Sünnetin Dindeki Yeri ve Önemi	71
3.3.3. Hadis Usûlü	72
3.3.4. Hadis Tarihi	73
3.3.4.1. Tedvin dönemi öncesi Sünnet'in korunup yayılması	74
3.3.4.2. Hz. Peygamber'in (s.a.v.) uygulamış olduğu eğitim metodu	75
3.3.4.3. Sahâbe ve tabiun dönemi eğitim yöntemi.....	76
3.3.4.4. Sahâbe ve tabiunun rivâyet metodu	78
3.3.5. Müşkilü'l-Hadis	80
3.3.6. Sahâbenin Adaleti	81
3.3.7. Mana ile Rivâyet	86
3.3.8. Mevzu Hadis	87
3.3.9. Zayıf Hadis ile Amel Etme Konusu	89
3.3.10. Sünnetin Dindeki Konumu ve Değeri	91
3.3.11. Kur'an-Sünnet İlişkisi	91
3.3.12. Ehl-i Hadisin Saygınlığı ve Önemi	92
3.3.13. Oryantalistlere Reddiyeleri	93
3.3.13.1. Hadis âlimlerinin sened tenkidi ile yetindikleri iddiası	93
3.3.14. Hadis Tedvin İşleminin İlk Dönemde Meydana Gelmediği İddiası	94
3.3.14.1. Yazının İslâm öncesi ve sonrası durumu	94
3.3.14.2. Kitabeti yasaklayan rivâyetlerin doğru anlaşılması.....	95
3.3.14.3. Sahâbe ve tabiunun uygulamaları.....	96
3.3.14.4. Kayıt altına alınan sahifeler	99
3.3.15. İbn Şihâb ez-Zühri (ö. 124/742) Hakkında Ortaya Atılan İddialar	101

4. SONUÇ.....	104
KAYNAKLAR.....	108
EKLER	112
1. MUHAMMED ACÂC EL-HATÎB'İN VERDİĞİ İCÂZETLERDEN ÖRNEKLER.....	112
2. ACÂC'IN VEFATI DOLAYISIYLA VEHBE ZUHAYLÎ TARAFINDAN YAYINLANAN TAZİYE MESAJI.....	117
ÖZGEÇMİŞ.....	120

KISALTMALAR

ABD : Amerika Birleşik Devletleri

a.mlf. : Aynı müellif

a.s. : Aleyhisselam

b. : İbn, bin, oğlu

bkz. : Bakınız

c. : Cilt

DİB : Diyanet İşleri Başkanlığı

h. : Hicri

haz. : Hazırlayan

Hz. : Hazreti

ö. : Ölüm tarihi

r.a. : Radıyallâhu Anh

s. : Sayfa

s.a.v. : Sallallâhu Aleyhi ve Sellem

TDV : Türkiye Diyanet Vakfı

thk. : Tahkik eden

ty. : Tarih yok

v.dğr. : Ve diğerleri

vb. : Ve benzerler

ÖNSÖZ

Allah’u Teâlâ’ya sonsuz hamd, onun kulu ve elçisi olan Hz. Muhammed’e (s.a.v.), ehlibeytine ve sahâbesine salât selâm olsun.

Şüphesiz İslâm dininin iki temel kaynağı Kur’ân ve Sünnet’tir. Sahâbe ve tâbiun hadis ile din arasında tam bir münasebet olduğuna inanmaktadır. Zira ehl-i hadis tarafından dile getirilen, “Şüphe yokki bu hadis ilmi, dinin kendisidir. O halde dininizi kimden aldığınıza dikkat edin!” mealindeki meşhur tavsiye, bu hususu gözler önüne sermektedir.

Zamanla bu düşünce, Sünnet’in en sağlam şekilde muhafaza edilip sonraki kuşaklara aktarılmasını kendilerine vazife bilmiş âlimler topluluğu meydana getirmiştir. Yaygın olarak “hadis ehli” diye tabir edilen bu topluluk, her dönemde Hz. Peygamber’in (s.a.v.) mirası olan Sünnet’ine sahip çıkarak, onutahriflerden, istismarlardan ve yanlış tevillerden korumayı başarmışlardır.

İşte bu görevi üstlenen bu topluluğun bir ferdi olup çalışmamıza konu olan bu hadis âliminin hayatını ve hadis ilmine yapmış olduğu katkıları ele almayı amaçlayan bu tezimizin konusunu “Acâc el-Hatîb ve Hadis İlmindeki Yeri” olarak belirlemeyi uygun bulduk.

Tezimiz, giriş bölümünden sonra iki bölüm ve sonuçtan meydana gelmektedir. Giriş bölümünde araştırmanın önemi, konusu, amacı, sınırları, yöntemi ve kaynakları hususunda bilgi verilmiştir.

Birinci bölümde kimliği, öğrenim hayatı, görev hayatı, kişiliği, İslâmî ilimlere dair eserleri (hadis ilmi hariç) ve vefatı şeklinde Acâc el-Hatîb’in hayatı ve kişiliğini incelemeye tabi tuttuk.

İkinci bölümde ise hadisçi kişiliğini oluşturan etkenler, hadis ilmine katkıları, öğretimi, eserleri, görüşleri, reddiyeleri vb. alt başlıklardan oluşmak üzere Acâc el-Hatîb’in hadisçiliğini ele aldık.

Son olarak gerek tez konumuzun “Muhammed Acâc el-Hatîb ve Hadis İlmindeki Yeri” olarak belirlenmesinde gerekse çalışmamın her aşamasında desteğini ve yakın alakasını benden esirgemeyen değerli hocam Doç. Dr. Mahmut

DemirBey'e, Acâc el-Hatîb'in hayatına dair belgelere ulaşmamda büyük katkısı bulunan Suriyeli muhâcir, Dr. Öğr. Üyesi. Muhammed Sait Mecidoğlu Bey'e, kendileriyle yaptığım röportajlar ile çalışmama büyük katkıda bulunan Es-Seyyid Muhammed Mâzin Bey'e ve Muhammed Mucîr el-Hatîb Bey'e, bu hususta Suriyeli ilim ehliyle irtibat kurmama yardımcı olan Dr. Hüseyin Sırrı Sunar hocama şükranlarımı sunarım. Bu zorlu süreçte her daim yanımda olan dost ve yakınlarıma teşekkürü bir borç bilirim.

Gayret bizden muvaffakiyet ise yalnızca Allah'tandır.(c.c.)

CÜNEYT ÖZDEMİR

Ankara 2023

1. GİRİŞ

- Araştırmanın Önemi Ve Konusu

Bir ilim dalıyla alakalı başarılı bir çalışma ortaya koymanın yolu, o ilim dalının tarihini her açıdan çok iyi bilmekten geçer. Bu nedenle hadis ilminin bölümlerinden olup hadis tarihi hususunda telif edilen terâcim ve biyografi çalışmaları ilim ehli tarafından büyük önem görmüştür. Bu önemin farkında olan hadis ulemâsı bu alandaki ihtiyacı karşılamak amacıyla ricâlu'l-hadis ile alakalı birçok kitap telif etmişlerdir. Böylece bu çalışmalar, ricâl edebiyatına dair muazzam bir birikimden oluşan önemli bir külliyyatın bizlere ulaşmasını sağlamıştır.

Bu tür çalışmalarda çoğunlukla ilk dönem ilim adamlarının hayat ve eserleri konu edinilmiş, son dönem hadis bilginleri ile alakalı bu denli çalışmalar yapılmamıştır. Hâlbuki ilk dönem hadis âlimlerine ait terâcim kitapları ile son dönem hadis ehlinin hayat ve eserlerinin konu edinildiği biyografi çalışmaları eşit seviyede öneme sahiptir. Nitekim bu ilmin temelini atan selefin elde ettiği başarıların altında yatan etkenlerin tespit edilmesi amacıyla hayatlarının incelendiği gibi, günümüzde ortaya çıkan farklı eğitim araçlarından ne şekilde istifade edileceği, daha iyi bir eğitim modeli için ne tür değişikliklerin gerektiğini anlamak için sondönem ilim ehlinin hayatlarının incelenmesi gerekmektedir. Zira ilk dönemde bulunmayıp sonradan ortaya çıkan problem ve meselelere ne tür çözümler üretileceği hususunda günümüz İslam âlimlerinin hayat ve eserlerini incelemek büyük önem taşımaktadır. Bu minvalde çalışmamızın konusunu, “Acâc el-Hatîb ve Hadis İlmindeki Yeri” olarak belirledik.

Çalışmamıza konu olan Acâc el-Hatîb de bu meseleyi önemsemiştir. Nitekim el-Hatîb ailesine mensup ilim ehlinin ve akranlarının biyografilerini toplamak amacıyla, Abdulaziz Muhammed Suheyl el-Hatîb tarafından kaleme alınan “*Ğuraru’ş-Şam Fi Tercemeti Ali’l-Hatîb*” isimli eserde Acâc, kendi hayatının konu edinildiği bölümü bizzat kendisi otobiyografi şeklinde yazarak bu konunun önemine dikkat çekmektedir.

Bu sebeple günümüz hadis âlimleri hakkında yapacağımız tetkik ve çalışmalar sosyal hayatta karşımıza çıkan problemlerin çözümü hususunda bize yol gösterecek

ve ufkumuzu açacaktır. Ayrıca bu tür inceleme ve araştırmalar ilim sahasında revizyonve tecdit sağlayarak seleftin bize emanet ettiği geleneği de devam ettirmemize vesile olacaktır.

Çalışmamızın konusu olan Muhammed Acâc el-Hatîb, 20. yüzyılın başlarında Şam'da doğmuş;11 Ekim 2021 yılında vefat etmiştir. Böylece bir asra yakın ömür sürmüş ve son dönemde ortaya çıkan tartışma ve yenilikleri yakından müşahede etme imkânı bulmuş olması, bu konularla yakından ilgilenmesi, bu konulara çözüm araması, konuları tahlil etmesi, bu konularda görüş belirtmesi açısından Acâc el-Hatîb'in hayatı ve hadis ilmine sunmuş olduğu katkılar büyük bir önem taşımaktadır. Nitekim Acâc el-Hatîb, hadis ilminine dair çalışmaların Hz. Peygamber (s.a.v.) ve sahâbelerini muhafaza etmek anlamına geldiğine inanması sebebiyle bu alandaki çalışmalarını kendine vazife edinmiş ve ömrünün sonuna kadar da bu hususta önemli eserlere imza atmıştır. Gerektiğinde konuyla alakalı eser telif etmekten ve bu alanda ilmi reddiye yapmaktan asla geri durmamıştır. Ortaya koyduğu bu eser ve reddiyeler, bu konuda bizlere bakış açısı kazandırması ve nerede durmamız gerektiğiniilmî gerçekler ile tespit etmesi açısından büyük önem taşımaktadır.

Söz konusu çalışmamızda günümüz İslam âlimlerinden birisi olan Muhammed Acâc el-Hatîb'in incelenmesindeki en önemli sebeplerden biriside şüphesiz ki; kaleme almış olduğu eserlerinde ve yapmış olduğu ilmi çalışmalarda klasik ve modern metotları ilim sahasına sunmuş olmasıdır.

Acâc el-Hatîb'in çalışmamıza konu olarak seçilmesinin diğer bir sebebi ise ilim tahsili hususunda doğduğu şehirde kalmakla yetinmeyip ilim tahsili, konferans, tebliğ vb. amaçlarla Lübnan, Ürdün, Mısır, Suudi Arabistan, Birleşik Arap Emirlikleri, Özbekistan gibi ülkelere ilmî seyahatler yapması, ilim açısından renkli bir kişiliğe sahip olmasıdır.

- Araştırmanın Amacı Ve Sınırları

Bu çalışmamızın amacı Acâc el-Hatîb'i daha yakından tanımak, bu alandaki yetkinliğini ve genelde İslâmî ilimlere dair özelde ise hadis ilmine dair ortaya koymuş olduğu eserleri ve çalışmalarını tespit edip değerlendirmeye tabi tutmaktır. Ayrıca söz konusu İslâm âliminin hadis ilmindeki otoritesi, bu alandaki yetkinliği

sebebiyle hadis ilmine dair kaleme almış olduğu eserlerin bu sahadaki önemine dikkat çekilecektir.

Yazmış olduğu eserlerin tamamına değinmek çalışmamızı çok fazla uzatacağı düşüncesiyle Acâc el-Hatîb'in kaleme almış olduğu bütün eserlerini incelemedik. Bununla birlikte biyografisini zikrettikten sonra, bütün eserlerini ismen ifade etmekle beraber hadis ilmine dair bazı eserlerini detaylı bir şekilde açıklamaya çalıştık.

- Araştırmanın Yöntemi ve Kaynakları

Tezimizde kaynak tarama ve veri toplama yöntemi benimsenmiştir. Konumuzla alakalı kaynaklar taranmak suretiyle ihtiyaç duyulan veriler toplanmış, sonrasında ulaşılan bu veriler değerlendirmeye tabi tutularak sonuca ulaşmaya gayret gösterilmiştir.

Bu yöntem ışığında ortaya koyduğumuz çalışmamız, giriş ve iki ana bölümden meydana gelmektedir. Çalışmamızın giriş bölümünde araştırmanın önemi ve konusu, gayesi ve sınırları, araştırmada kullanılan yöntem ve kaynaklarla alakalı malumat genel hatlarıyla aktarılmaya çalışılmıştır.

Çalışmamızın birinci bölümünde ise Acâc el-Hatîb'in hayatı, kişiliği ve eserleri ile ilgili malumatlar ele alınmıştır. Tezimizin bu bölümü ile ilgili malumatları, başta Abdulaziz Muhammed Suheyl el-Hatîb tarafından kaleme alınan “*Ğuraru's-Şam Fi Tercemeti Ali'l-Hatîb*” isimli eserdemüellife ait kısmı, bizzat kendisinin yazdığı bölümden naklettik. Bu kitabın müellifi, eserini el-Hatîb ailesine mensup olan ilim ehlinin hayatlarına ve eserlerine dair bilgi vermek amacıyla biyografi şeklinde kaleme almıştır. Suheyl el-Hatîb bu amaçla telif ettiği eserinde el-Hatîb ailesine mensup olan âlimlerin hayatlarını ele alırken onlarla akran olup o bölgede yaşamakta olan ilim ehlinin hayatlarına dair bilgiler de vermiştir. Eser bu yönüyle son dönemde ilim ehlinin hayatına dair kaleme alınan biyografi türü eserlere örnek olma özelliği taşımaktadır. Devamında ise arkadaşısı olan Prof. Dr. Vehbe Zuhaylî'nin onunla alakalı kaleme aldığı belgeden, talebeleri olan Muhammed Ziyâd b. Ömer et-Tilke, Prof. Dr. Bedî es-Seyyid el-Liham ve Seyyid Abdulmacîd el-Ğavrî'nin Acâc el-Hatîb'in vefatından sonra yayınlamış oldukları taziye mesajlarında onun hayatına dair vermiş oldukları bilgilerden de istifade ettik. Devamında ise ABD'de doktorasını tamamlayıp orada yaşamakta olan bilgisayar mühendisi, müellifin oğlu Es-Seyyid

Muhammed Mazin ve akrabası olup kendisi gibi hadis âlimi olan Muhammed Mucîr el-Hatîb el-Hasenî ile yapmış olduğumuz röportajlardanistifade ederek çalışmamızda zikretdik. Bu röportajlarımızı internet üzerinden çevirim içi olarak gerçekleştirdikten sonra bu kişiler görüşmemiz esnasında vermiş oldukları malumatı daha sonrasında yazıya dökerek tarafımıza ulaştırmışlardır. Biz de elimize geçen bu malumatı Arapça'dan Türkçe'ye tercüme etmek suretiyle çalışmamızın bu bölümünde zikrettik.

Bununla birlikte Câmiu't-Tevbe'de Muhammed Saîd el-Burhanî'nin kurmuş olduğuve ayda bir sefer olmak kaydıyla vefat etmiş olan bir âlimin hayatının konu alındığı yaklaşık 20yıldır devam eden meclis düzenlenmektedir. Söz konusu bu programlar kayıt altına alınarak daha sonra Youtube'de yayınlanmıştır. Biz de mevzuubahis çalışmamızda Youtube'de yayınlanmış olan videolardan istifade ettik.Bu mecliste biyografisi okunan âlimin hayatından örnekler verilerek orada toplanan halkın güzide ve müntehab bir hayat yaşaması sağlanmak istenmiştir. Bu minvalde Osmanlı gibi büyük bir medeniyetin bakiyesi olan bizlerin de ilim adamlarımızı tanıyıp örnek almamıza katkı sağlaması amacıyla böyle meclislerin kurulması toplumumuz açısından faydalı olacağı kanaatini taşımaktayız.

Çalışmamızın ikinci bölümünde iseAcâc el-Hatîb'in hadisçiliğine dair hususları ele aldık. Bu esnada müellifin hadisçi kişiliğini oluşturan etkenler, ilmî yolculukları, sahip olduğu icâzetler, hadis ilminekatkıları, eserleri ve görüşlerine dair konular da ele alındı. Bu bilgilerin aktarılması esnasında, Acâc el-Hatîb'in kaleme aldığı müstakil eserlerinden, katkıda bulunduğu çalışmalardan, makalelerinden, sunumlarından ve televizyon kanallarında yapmış olduğu programlardan istifade edildi.

Son olarak çalışmamızın ekler bölümünde ise Acâc el-Hatîb'in vermiş olduğu icâzetlere örnek teşkil etmesi amacıyla bazı eserlerine dair kendi el yazısıyla kaleme aldığı birkaç icâzet örneği aktardık. Bununla beraber müellifimizin vefatı sebebiyle Vehbe Zuhaylî tarafından kaleme alınan taziye mesajını da bu hususta örnek teşkil etmesi amacıyla bu bölümde aktarmayı uygun gördük.

Çalışmamızda zikri geçen ayetlerin mealleri hakkında DİB tarafından yayınlanan mealden istifade edilmiş ve bu mealler italik olarak aktarılmıştır.

Dipnotlarda sure ismi ve numarasıyla beraber ayet numaraları verilmek suretiyle belirtilmiştir. Bununla beraber çalışmamızda zikri geçen hadislerin tercüme edilmesi hususunda bu hadis kaynaklarına yapılmış şerhlerden istifade edilmiştir.

2. ACÂC EL-HATİB'İN HAYATI, KİŞİLİĞİ VE ESERLERİ

2.1. Hayatı

2.1.1. Kimliği

Muhammed Acâc el-Hatîb'in kimliğini incelediğimiz bu bölüm: doğumu, ismi ve nesebi, ailesi, çocukluğu ve yetişmesi, evliliği ve çocukları başlıkları altında ele alınacaktır.

2.1.1.1. Doğumu, ismi ve nesebi

İsmi Muhammed Acâc b. eş-Şerif Muhammed Temim b. eş-Şerif Salih b. eş-Şerif Hamid b. eş-Şeyh Abdurrahim b. eş-Şeyh Muhammed el-Hatîb el-Hasenî eş-Şafî ed-Dımeşkî'dir.¹ Acâc el-Hatîb 1350/1932 yılında Dımeşk şehrinin el-İmaratü'l-Cevaniyye semtinde dünyaya geldi. Soyu Hz. Hasan (r.a.) yoluyla Peygamber (s.a.v.) efendimize dayanmaktadır. Ailesinin "el-Hasenî" lakabını almasının sebebi Muhammed Acâc el-Hatîb'in soyunun Hz. Hasan yoluyla Hz. Peygamber'e (s.a.v.) dayanmasıdır.² Bununla beraber Acâc el-Hatîb ve ailesinin "el-Hatîb" olarak lakaplandırılmasının sebebi olarak ise ailesinden birçok âlimin Câmiu Benî Ümeyye'de İmam-Hatiplik vazifesini üstlenmeleri gösterilmektedir.³

2.1.1.2. Ailesi

el-Hatîb ailesi Suriye'ye Hicaz bölgesinden gelip yerleşmişlerdir.⁴ Zamanla bu bölgede tanınmış, ilim ehli olmaları hasebiyle hatırı sayılır saygın bir aile olmuşlardır. Dedesi Ahmet el-Kâşif 19. asrın sonlarından İstiklal Harbi'ne kadar olan zaman zarfında muvazzaf bir asker olarak Osmanlı ordusunda vazife icra etmiştir. el-Kâşif'in ailesi Şam bölgesinde tanınan, meşhur bir aileydi. Ailenin belli bir kısmı daha sonra Mısır'a göçmüş diğer bir kısmı ise Suriye'de kalmaya karar vermişlerdir.

¹Eş-Şeyh Abdulaziz Muhammed Süheyl el-Hatîb el-Hasenî, *Ğuraru's-Şa'm Fî Tercemeti Âli el-Hatîb el-Hasenî ve Muâsirihi* (Dımeşk: Daru Hassân, 1996), 1/369; es-Seyyid Muhammed Mâzin, "Muhammed Acâc el-Hatîb'in Hayatı ve Kişiliği" (Görüşmecî: Cüneyt Özdemir, Çevirimiçi, Görüşme 22. Aralık 2022).

²Muhammed Süheyl, *Ğuraru's-Şa'm*, 1/360; Es-Seyyid Muhammed Mâzin, "Muhammed Acâc el-Hatîb'in Hayatı ve Kişiliği" (Görüşme 22. Aralık 2022).

³Muhammed Süheyl, *Ğuraru's-Şa'm*, 1/360; Mâzin, "Muhammed Acâc el-Hatîb" (Görüşme 22. Aralık 2022).

⁴Mâzin, "Muhammed Acâc el-Hatîb" (Görüşme 22. Aralık 2022).

Hal böyle olunca el-Kâşif'in ailesinin bir kısmı Mısır'da diğer bir kısmı ise Suriye'de hayatlarını devam ettirmişlerdir.⁵ Bu durumun günümüzde de herhangi bir değişikliğe uğramadan aynı şekilde devam ettiğini müşahade etmekteyiz.

2.1.1.3. Çocukluğu ve yetişmesi

Çocukluk çağı ailesinin yanında geçen Acâc el-Hatîb yedi yaşına kadar babasının gözetiminde yaşama şansı bulmuş nevakibu küçük yaşta babasını kaybetmiştir. Babasının vefatından sonra Acâc el-Hatîb'in yetiştirilme vazifesini doğal olarak annesi üstlenmiştir.⁶ Bu dönemde Muhammed Acâc el-Hatip küçük yaşına rağmen Dimeşk'te bulunan muhtelif bazı mahallemedreselerinden eğitim almıştır. Daha sonraki yıllarda Ümeyye Câmîi'ndedüzenlenen ilim meclislerine katılarak ilim tahsiline devam etmiştir. Bununla beraber kendi ailesine müntesip ilim adamlarının kurmuş olduğu özel klasik ilim meclislerine katılma imkânı elde etmiş ve bu meclislerden de ilmî açıdan istifade etmeyi ihmal etmemiştir.⁷

2.1.1.4. Evliliği ve çocukları

Acâc el-Hatîb, 1964 yılında es-Seyyide Nimet Cemil Hanımefendi ile evlenmiş olup bu evliliklerinden yedi çocukları olmuş;⁸ eşiyile beraber çocuklarını İslâm terbiyesiyle yetiştirmeye muvaffak olmuşlar ve çocuklarının dinî ve dünyevi ilimleri tahsil etmeleri hususunda büyük yardımları dokunmuştur. Acâc el-Hatîb'in elde ettiği ilmî kariyerinin oluşmasında kendisine her alanda destekte bulunan eşinin büyük katkıları olmuştur. Onun bu evliliğinden dünyaya gelen çocukları sırasıyla şu şekildedir;

1. Eş-Şerife Abir: İlk çocukları olup 1966 yılında dünyaya gelmiştir. Kur'ân-ı Kerim'in tümünü ezberleyerek hafız olma şerefine nail olan eş-Şerife Abîr bununla beraber Şâfiî mezhebinin fikhî konularını da ezberlemiştir. eş-Şerife Abîr es-Seyyid Tevfik b. eş-Şeyh Muhammed eş-Şemâ ile evlenmiş ve bu evliliklerinden dört çocukları olmuştur.⁹

⁵Muhammed Süheyl, *Ğuraru's-Şa'm*, 1/360; Mâzin, "Muhammed Acâc el-Hatîb" (Görüşme 22. Aralık 2022).

⁶Muhammed Süheyl, *Ğuraru's-Şa'm*, 1/370; Mâzin, "Muhammed Acâc el-Hatîb" (Görüşme 22. Aralık 2022).

⁷Muhammed Süheyl, *Ğuraru's-Şa'm*, 1/370.

⁸Muhammed Süheyl, *Ğuraru's-Şa'm*, 1/372.

⁹Muhammed Süheyl, *Ğuraru's-Şa'm*, 1/372.

2. es-Seyyid Muhammed Mâzin: 1969 yılında dünyaya gelmiştir. Bilgisayar mühendisi olan Muhammed Mâzin ABD’de doktorasını tamamlamış ve orada yaşamaya devam etmektedir. Çalışmamızda zikrettiğimiz Acâc el-Hatîb’in hayatına, sahip olduğu ahlâkına, çevresindekiler ile olan ilişkilerine ve onunla alakalı daha birçok konuya dair malumatı kendisinden almış olmamız sayesinde müellifin hayatının doğru bir şekilde aktarılmasında büyük katkısı bulunmaktadır.¹⁰

3. es-Seyyid Muhammed Târik: 1971 yılında dünyaya gelmiştir. Dış doktoru olan Muhammed Tarık, es-Seyyide Selma Muhammed Absî ile evlenmiş ve bu evliliklerinden bir çocukları olmuştur.¹¹

4. eş-Şerife Seher: 1973 yılında dünyaya gelmiştir.¹²

5. es-Seyyid Muhammed Enes: 1975 yılında dünyaya gelmiş eğitimini tamamlamış ve cilt doktoru olarak görev yapmaktadır.¹³

6. eş-Şerife Alâ: 1979 yılında dünyaya gelmiştir.¹⁴

7. eş-Şerife Beyan: Son çocukları olup 1983 yılında dünyaya gelmiştir.¹⁵

2.1.2. Öğrenim Hayatı

Muhammed Acâc el-Hatîb’in hayatını incelediğimiz vakit islami ilimlerin dışında başka bir işle meşgul olmayı uygun görmeyip hayatını sadece İslâmî ilimlere vakfettiğini görmekteyiz. Buda onun İslâmî ilimlerde özellikle hadis ilimlerinde çağının en önemli şahsiyetleri arasında gösterilmesini sağlamıştır.

2.1.2.1. Öğrencilik dönemi

Muhammed Acâc el-Hatîb, resmî eğitim kurumları açısından ilk olarak Suriye’de muallimûn mektebi olarak bilinen okullarda ülkemizdeki ilköğretim eğitimine denk gelen ibtidaî eğitime başlamıştır. Acâc el-Hatîb 1951-52 yıllarında muallimûn mektebinden birincilikle mezun olmuştur. Ardından lise eğitimini tamamlayarak Dımeşk Üniversitesi Şeriat Fakültesi’nde eğitim hayatına devam etmiş ve burayı da 1959 yılında birincilikle bitirerek yüksek başarı ile diplomasını almaya hak kazanmıştır.

¹⁰Muhammed Süheyl, *Ğuraru’s-Şa’m*, 1/372.

¹¹Muhammed Süheyl, *Ğuraru’s-Şa’m*, 1/372.

¹²Muhammed Süheyl, *Ğuraru’s-Şa’m*, 1/372.

¹³Muhammed Süheyl, *Ğuraru’s-Şa’m*, 1/372.

¹⁴Muhammed Süheyl, *Ğuraru’s-Şa’m*, 1/372.

¹⁵Muhammed Süheyl, *Ğuraru’s-Şa’m*, 1/372.

1960 yılında ise Eğitim ve Öğretim Bakanlığı, lisansüstü eğitimini tamamlayabilmesi için onu Kâhire Üniversitesi Daru'l-Ulûm Fakültesi'ne sevk etmiştir. Acâc el-Hatîb, sevk edildiği bu üniversitede gerekli olan eğitimini aldıktan sonra “es-Sünne Kable't-Tedvin” başlığı adı altında hazırladığı tezle 1962 yılında yüksek lisans diplomasını almaya hak kazanmıştır.

Kâhire Üniversitesi İslâmi İlimler Fakültesi Hadis ve Ulûmu'l-Hadis kısmından “Ulûmu'l-Hadis ve Istılahları'nın Gelişme Süreci” başlığı adı altında yaptığı çalışma ile de doktor unvanını almıştır.¹⁶

Acâc el-Hatîb'in eğitim hayatını incelediğimiz vakit bu hususta gerekli olan basamakları planlı ve istikrarlı bir şekilde çıktığını müşahade etmekteyiz. Buda onun çıkmış olduğu ilim yolculuğunda büyük başarılar elde etmesini kaçınılmaz kılmıştır.

2.1.2.2. Hocaları

Muhammed Acâc el-Hatîb, ailesinden birçok kişinin ilim ehli olmasının getirmiş olduğu fırsatlardan gerektiği şekilde istifade etmiştir. Bu fırsatların başında kendi ailesine müntesip birçok ilim adamının ders vermekle meşgul olmaları gelmektedir. Acâc el-Hatîb, bu ders halkalarını büyük bir fırsata çevirmeye muvaffak olmuştur. Bu ilim halkaları müellifin ilmî kişiliğinin oluşmasında büyük rol oynamıştır. Nitekim Acâc el-Hatîb, küçük yaşlarından itibaren çoğu kendi ailesinden olup Dımeşk'in önde gelen âlimlerinden ders alma imkânı bulmakla eğitim ve öğretim hayatının temellerini atmıştır. Bununla yetinmeyen Acâc el-Hatîb, Suriye ve Mısır'da bulunan çoğu alanında uzman ve meşhur ilim ehlerinden de ders alarak zengin bir ilmi birikime sahip olmuştur. Farklı ilim meclislerinde bir kısmı kendi ailesine müntesip olup kendilerinden ders alma imkânı bulduğu ilim adamları şunlardır:

Hatîb ailesinin reisi Şeyh Haşim el-Hatîb, onun kardeşi olan Şeyh Abdurrahmân el-Hatîb, Şeyh Abdulvehhâb el-Hâfız Saîd el-Burhânî, Süheyl Abdülfettâh el-Hatîb, Şeyh Sâlih el-Hatîb, Şeyh Refik es-Sibâî, Prof. Dr. Muhammed el-Mısırî, Dr. Muhammed Hayru'l-Celâdî, Şeyh Hâlid el-Cuca, Şerif Abdülfettâh el-Hatîb, Şeyh Abdurrahmân Elbânî, Dr. Bekrî Kaddûra, Dr. Kâmil b. Kaşlî gibi alanında meşhur âlimlerden, Dımaşk Üniversitesi İslâmi ilimler Fakültesinde ise Prof. Dr. Mustafa Sibâî, Mustafa ez-Zerkâ, Prof. Dr. Mâruf ed-Devalibî, Şeyh Behcet el-

¹⁶Muhammed Süheyl, *Ğuraru's-Şa'm*, 1/362.

Beytârî, Prof. Dr. Suat Celal, Prof. Dr. Şaban Hüseyin el-Kâdî, Ali et -Tantâvî, Prof. Dr. Zeki Abdülberr, Şeyh Muhammed el-Muntasır el-Kettânî, Mustafa Zeyd, Prof. Dr. Muhammed Feyzi Feyzullah, Prof. Dr. Fethî ed-Dârinî gibi sahasında uzman ve ehlî ilim erbabından dersler almıştır.¹⁷

Özel olarak Arap Dili Belagatı derslerini, Prof. Dr. Salih Eştur; İslâm Tarihi derslerini, Prof. Dr. Yusuf el-Uş; Hukuk Bilimleri derslerini ise Prof. Dr. Ahmet es-Semmân, Dr. Adnan el-Hatîb, Dr. Fuad Rahmân ve Dr. el-Halvânî gibi alanlarında uzman hocalardan almıştır.¹⁸

Mısır'da ise Prof. Dr. Ali Hasbullah'tan ders alıp onun danışmanlığında yüksek lisans ve doktora yapma imkânı bulmuştur. Bununla beraber Prof. Dr. Mahmut Kasım ve Abdüsselam Harun'dan da birçok alana dair dersler almıştır. Mısır'da kaldığı süre zarfında Muhammed Ebu Zehrâ, Ali el-Hafif Muhammed Zafzâf gibi meşhur isimlerden istifade etmekle beraber Kâhire'de bulunan Yüksek Arap İlimleri Araştırmaları Enstitüsün'de alanında uzman birçok âlimden fıkıh ve fıkıh usûlü ilim dallarına dair dersler almıştır. Bu enstitüde ders aldığı alanında uzman hocaların başında mezkûr kurumun müdürü de bulunmaktaydı.

Ezher Üniversitesi Usûlü'd-Dîn Fakültesi'nde ise Muhammed El Odun, Prof. Dr. Muhammed Muhammed es-Semâî, Prof. Dr. İbrahim Zeydan, Prof. Dr. Abdülhamid ve alanında maruf birçok âlimden ders almıştır. İslâm tarihi açısından da önemli ilim merkezlerinden olan Mısır'da bulunmanın sağladığı imkânlar sayesinde 1959-65 yılları arasında Ezher Üniversitesi ve başka birçok üniversitenin önde gelen, alanında uzman birçok ilim adamından ders almıştır.

Tüm bunlara ilaveten Dar'ul-Kütübü'l-Mısriyye'nin mahtutat bölümü müdürü Fuad Seyyid ve Arap Üniversitesi mahtutat bölümü müdürü gibi önemli şahsiyetlerden de istifade etmiştir.

2.1.2.3. Arkadaşları ve çevresi

Acâc el-Hatîb, birden fazla ülkede birçok ilim ehliyle dostluk kurmuş; onlar ile ilim açısından karşılıklı alışverişte bulunmuştur. İlmî açıdan alaka ve dostluk

¹⁷Muhammed Süheyl, *Ğuraru's-Şa'm*, 1/372; Mâzin, "Muhammed Acâc el-Hatîb" (Görüşme 22. Aralık 2022).

¹⁸Muhammed Süheyl, *Ğuraru's-Şa'm*, 1/372; Mâzin, "Muhammed Acâc el-Hatîb" (Görüşme 22. Aralık 2022).

kurduğu ilim ehline şu isimlerin örnek verilmesi mümkündür:

1. Şam'daki öğrencilik yıllarında arkadaşlık kurduğu önemli isimlerden bazıları şunlardır:

Şeyh Muhammed Hişam el-Burhânî, eş-Şeyh Abdulhamid es-Salâhî, Prof. Dr. Ahmed ez-Zol, Prof. Dr. Halid er-Rifaî, eş-Şeyh Abdurrauf el-Hinnâvî, Muhammed Nasuh el-Ulâbî.¹⁹

2. Mısır'daki yüksek lisans yaptığı dönemde:

Prof. Dr. Saîd Abduh İsmail, Dr. Muhammed ed-Dusûkî, Prof. Dr. Abdussabûr Şahin, Prof. Dr. Saîd Ramazan el-Butî, Prof. Dr. Nûru'd-Dîn Itr, Prof. Dr. Vahiduddin Sewar, Prof. Dr. Mâzin el-Mübârek, Prof. Dr. Vehbe Zuhaylî, Prof. Dr. Muhammed Edip Salih, Prof. Dr. Abdurrahman es-Sabunî, Prof. Dr. Fevzi Feydullah, Prof. Dr. Adnan Zerzur, Prof. Dr. Şakir el-Fahhâm, Ribat'ta bulunan Dar'ul-Hadisi'l-Huseyniyye'nin eski dekanı Prof. Dr. Faruk en-Nebehan²⁰ile arkadaşlık yapmıştır.

3. Şam Üniversitesi Şeriat Fakültesinde arkadaşlık yaptıkları:

Prof. Dr. Muhammed Mustafa ez-Zuhaylî, Prof. Dr. Faruk Akim, Prof. Dr. Abdullatif eş-Şirazî, Prof. Dr. Mustafa el-Hinn, Prof. Dr. Mustafa el-Buğa.²¹

4. Mekke-i Mükerrreme'de arkadaşlık yaptıkları:

Ümmü'l-Kura Üniversitesi Davet Bölümü Başkanı Muhammed el-Gazalî, Şeriat Fakültesi Dekanı Prof. Dr. Abdullah er-Raşîd, Dr. Muhammed Kutup.²²

5. Riyad'ta bulunan Şeriat Fakültesinde arkadaşlık kurdukları:

Şeriat Fakültesi Dekanı Abdullah b. Fentuh, Salih el-Fevzan, Mennâ' el-Kattân, İslâm Üniversitesi eski dekanı Abdullah Zâyid, Salih el-Alî, Prof. Dr. Abdullah b. Türkî, Abdulfettah Ebû Gudde, Prof. Dr. Abdullah el-Aclân, Şair Prof.

¹⁹Muhammed Süheyl, *Ğuraru's-Şa'm*, 1/362; Mâzin, "Muhammed Acâc el-Hatîb" (Görüşme 22. Aralık 2022).

²⁰Muhammed Süheyl, *Ğuraru's-Şa'm*, 1/363; Mâzin, "Muhammed Acâc el-Hatîb" (Görüşme 22. Aralık 2022).

²¹Muhammed Süheyl, *Ğuraru's-Şa'm*, 1/363; Mâzin, "Muhammed Acâc el-Hatîb" (Görüşme 22. Aralık 2022).

²²Muhammed Süheyl, *Ğuraru's-Şa'm*, 1/363; Mâzin, "Muhammed Acâc el-Hatîb" (Görüşme 22. Aralık 2022).

Dr. Zahir İvad el-Almaî, Prof. Dr. Ebu'l-Fethi el-Beyânunî, Prof. Dr. Abdurrahman Rafet el-Paşa, Prof. Dr. Muhammed Reşad Salim, Prof. Dr. Abdullah el-Vehbî, Habibu'r-Rahmân el-Âzamî el-Hindî, Ebu'l-Â'la el-Mevdudî, İslâm Davetçisi Âlim Ebu'l-Hasan al-Nedvî ile yakın temasları olmuş;²³ nihayet

6. Hindistan'da bulunduğu dönemde:

İslâm düşünürü Malik b. Nebî, Profesör Dr. Mustafa el-Âzami, Dr. Muhammed Emin el-Mısırî²⁴ ile

Ayrıca muhtelif seyahatlerinde ve bazı Arap, Avrupa ve Amerika ülkelerinde katıldığı İslâmi bilimsel konferans ve seminerlerde Ebu'l-Hasan en-Nedvî, Şeyh Dr. Yusuf el-Karadavî, Profesör Dr. Hüseyin al-Hinnawî, Prof. Dr. Nasiru'd-Din el-Esed Prof. Dr. Ekrem Ziyâ el-Ömerî, Prof. Dr. Ali Muhyiddin el-Karadağî²⁵ gibi isimlerle yakın temasları olmuştur.

2.1.3. Görev Hayatı

Acâc el-Hatîb'in vazife hayatını eğitim ve öğretimi ve diğer vazifeleri olarak iki ana başlık altında ele alabiliriz:

2.1.3.1. Eğitim ve öğretim ile ilgili görevleri

Acâc el-Hatîb, Dımeşk Üniversitesi Şeriat Fakültesinden 1959 yılında birincilikle mezun olduktan sonra el-Cevlan'a bağlı Fık Beldesi Ortaokulu İslâmi İlimler Bölümünde Arap Dili ve Belağatı ve benzeri alanlarda dersler vererek öğretim hayatı safhasını başlatmıştır.

Yüksek lisansını yapabilmek için ara verdiği öğretmenlik hayatına 1962 yılında Mısır'da "es-Sünne Kable't-Tedvin" adındaki tezini tamamlayarak yüksek lisans diplomasını almaya hak kazanmış ve sonrasında Dımeşk Üniversitesi Şeriat Fakültesi Kur'ân ve Sünnet İlimleri Bölümüne öğretici tayin edildiği halde memleketine dönmüştür. Müellif 1962 yılında atandığı bu vazifesini 1969 yılına kadar başarılı bir şekilde devam ettirmiştir.

²³Muhammed Süheyl, *Ğuraru'ş-Şa'm*, 1/363; Mâzin, "Muhammed Acâc el-Hatîb" (Görüşme 22. Aralık 2022).

²⁴Muhammed Süheyl, *Ğuraru'ş-Şa'm*, 1/363; Mâzin, "Muhammed Acâc el-Hatîb" (Görüşme 22. Aralık 2022).

²⁵Muhammed Süheyl, *Ğuraru'ş-Şa'm*, 1/363; Mâzin, "Muhammed Acâc el-Hatîb" (Görüşme 22. Aralık 2022).

Bunun akabinde 1970 yılında Riyad'ta bulunan Şeriat Fakültesi'ne geçici öğretici olarak görevlendirilmiş ve bu görevi yaklaşık üç yıl devam ederek 1973 yılında son bulmuştur.

Acâc el-Hatîb, aynı fakültede beş yıl aradan sonra (1978) tekrar yarım dönem olmak üzere aynı şekilde ders verme imkânı bulmuştur.

Devamında ise 1980 yılına kadar Dimaşk Üniversitesi Şeriat Fakültesi Eğitim ve Öğretim Bölümünde farklı alan ve konularda dersler vererek öğretim hayatına devam etmiştir.

Daha sonrasında müellif 1970-73 yılları arasında Riyad'ta bulunan Şeriat Fakültesi'nde eğitim görevlisi unvanıyla geçici olarak görevlendirilmiş ve bu görevini tamamlamasından sonra, 1978 yılında yarım dönem Mekke-i Mükerrreme'de bulunan Ümmü'l-Kura Üniversitesi'nde misafir profesör olarak ağırlanmış ve bu üniversitede birçok ilmî faaliyette bulunmuştur. Daha sonra 1980 yılına kadar Dimaşk Üniversitesi Şeriat Fakültesi ve Adap Fakültesi'nde ders vermeye kaldığı yerden devam etmiştir.

Son olarak da 1980-81 eğitim ve öğretim yılında Birleşik Arap Emirlikleri Üniversitesi'ne görevlendirilmiş vefat edinceye kadar bu üniversitede hadis ve Ulûmu'l-Hadis hocası olarak görev yapmıştır.²⁶

Acâc el-Hatîb'in akademik kariyerindeki merhaleleri kısaca şu şekilde ifade etmek mümkündür:

İlk olarak Acâc el-Hatîb Şam mekteplerinde müderrislik yaptı, sonra bazı ortaokullarda öğretmenlik, daha sonrasında ise Şam Üniversitesi Şeriat Fakültesi'ne öğretim görevlisi olarak tayin edildi; devamında ise 1971 yılında yardımcı doçent unvanını aldı, ardından da 1976 yılında profesör unvanını kazandı.

Acâc el-Hatîb, zikrettiğimiz zaman zarfında sergilediği eğitim ve öğretim faaliyetlerinde izlediği öğretim metodu için şu ifadeleri kullanmıştır:

Öğretmenlik bilimdir, sanattır, yetenektir, o halde kişinin öğrenmek istediği her konuda yeterli eğitim almış olması için kendisinde yatkınlık ve yetenek olması

²⁶Muhammed Süheyli, *Ğuraru'ş-Şa'm*, 1/363; Mâzin, "Muhammed Acâc el-Hatîb" (Görüşme 22. Aralık 2022).

gerekir, bunun yanında bu meziyyetin uygulamalar yoluyla da kazanılması mümkündür.

Ancak bu hususta eğilim veya yeteneğin hiç olmaması durumunda herhangi bir ilerleme kaydetmek ve başarılı bir öğretici olmak oldukça zordur. Acâc “Öğretmenlik bir sanattır.”sözyle öğretim esnasındayapılan sunumlarda yenilik ve yaratıcılığın önemine dikkat çekmek istediğini dile getirmiştir. Öğretici olacak kişi; öğretimin ilke ve yöntemlerini, öğrencilerin içinde buldukları koşulları ve çevreleriyle olan ilişkilerini ve bunun öğrencilerin bilimsel yaşamlarına etkisini incelemiş, öğretmen öğrenci ile olan ilişkisinin önemini kavramış olması elzemdir. Bu yüzden eğitim süresince tüm bunlardan iyi bir şekilde yararlanılması son derece önem arz etmektedir.²⁷

2.1.3.2. Diğer görevleri

Acâc el-Hatîb, saydığımız tüm ilmî çalışmalarına ek olarak başka siyasî ve idarî görevler de ifa etmiştir.

1975-76 yıllarında Dımeşk Üniversitesi Şeriat Fakültesi’nde rektör vekili olarak tayin edilen Acâc el-Hatip, ilerleyen zamanlarda idari işler ile de meşgul olmak durumunda kalmıştır. Belli bir dönem idari işler ile meşgul olduktan sonra idare ile ilgili vazifelerden hoşlanmaması sebebi ile bu vazifeden azlını talep etmiş, bu yöndeki talebi olumlu karşılanmış ve talep ettiği gibi bu idari sorumluluktan kurtulmuştur. Böylece 1976 yılında atandığı Kur’ân ve Sünnet İlimleri Kürsüsü Başkanlığı vazifesini 1981 yılına kadar devam ettirmiştir. Acâc el-Hatîb zikrettiğimiz bu görevi esnasında, 1979 yılı hac organizasyonunda İslâmî farkındalık komitesinin katılımcı üyesi olarak seçildi ve bu görevi hakkıyla ifa etti.

1987 yılında ise Birleşik Arap Emirlikleri Üniversitesi’nde İslâmî İlimler Bölüm Başkanlığı yapmıştır.²⁸

Bazı Arap ve İslâm üniversitelerinde terfi komiteleri üyeliği, Kuveyt’teki İslâmî İlimler Fakültesi dergisinin danışmanı ve birçok Arap üniversitesinde araştırmaların yayınlanması için hakemlik vazifesi yapmıştır.²⁹

²⁷Muhammed Süheyl, *Ğuraru’ş-Şa’m*, 1/363; Mâzin, “Muhammed Acâc el-Hatîb” (Görüşme 22. Aralık 2022).

²⁸Muhammed Süheyl, *Ğuraru’ş-Şa’m*, 1/364; Mâzin, “Muhammed Acâc el-Hatîb” (Görüşme 22. Aralık 2022).

2.1.3.3. İrşad hizmetleri ve ilmî faaliyetleri

Acâc el-Hatîb, üniversitelerde akademisyenlik yapmanın yanı sıra bilimsel seminerler vermiş; üniversitedeki ilmî faaliyetlerine ilaveten muhtelif birçok mekânda ilim halkaları oluşturmuştur. Nitekim 1973 yılında Şam'a yerleştikten sonra Muhâcirler Mahallesi'ne yakın bir mevkide olan Şemsiye Mescidi'nde haftada üç gün olacak şekilde Sahîhi Müslim, Muhtasar İbn-i Kesîrve Kubbetü'n-Nesir Mescidinde ise İmam Buhârî'nin el-Câmiu's-Sahîhisimli eserlerini okutmak suretiyle ders halkaları oluşturarak topluma yönelik irşad hizmeti sunmuştur.³⁰ Burdan da anlaşıldığı üzere Acâc ilmî faaliyetler icra ederken irşad faaliyetlerini ihmal etmemiş, halkla içiçebir yaşam şekli sergilemiştir. Bu da onun halktan kopuk bir akademisyen olmayıp bilakis halkla birlikteliği bulunan bir ilim adamı olduğunu göstermektedir. Buna ilaveten aynı mahallede bulunan Harf Mescidi ve Ebu Ubeyde b. Cerrâh Mescidinde yedi sene boyunca cuma hutbesi irâd etmiştir. Diğer yandan 1980'li yılların sonuna yani Birleşik Arap Emirliği Üniversitesi'ne görevlendirilinceye kadar haftada bir kere olmak kaydıyla Mizze Bölgesi'nde yer almakta olan Hüdâ Mescidinde birçok ilim talebesinin yetişmesine katkıda bulunmuştur.³¹

Birleşik Arap Emirlikleri Üniversitesi'ne atandıktan sonra buradaki vazifesine ilaveten el-Mu'teriz Camii'nde ilim meclisi kurmakla beraber aynı üniversitenin camiinde ve el-Ayn Camiinde belli aralıklarla cuma hutbesi irâd etmekteydi.³²

Müellif tüm bu irşad faaliyetlerine ek olarak katıldığı ilmî konferanslarda akademik çalışmalarını sürdürmüştür. Bu esnada Birleşik Arap Emirlikleri Üniversitesi'ni temsil etmiştir. Nitekim 1981 yılında "Doğu ile Batı'nın Düşünce Buluşması" adındaki konferansta ve 1983 yılında Hindistan'daki "İslâmî Edep" adındaki konferansta Birleşik Arap Emirlikleri Üniversitesini başarılı bir şekilde temsil etmiştir. 1983-84 yıllarında ise Cezayir'de düzenlenen "İslâmî Fikirlerin Buluşması" adlı konferansa iştirak etmiştir.³³

1993 yılında ise Özbekistan'ın Semerkant kentinde düzenlenen "İmâm Buhârî"

²⁹Muhammed Süheyl, *Ğuraru's-Şa'm*, 1/364; Mâzin, "Muhammed Acâc el-Hatîb" (Görüşme 22. Aralık 2022).

³⁰Muhammed Süheyl, *Ğuraru's-Şa'm*, 1/364.

³¹Muhammed Süheyl, *Ğuraru's-Şa'm*, 1/365.

³²Muhammed Süheyl, *Ğuraru's-Şa'm*, 1/365.

³³Muhammed Süheyl, *Ğuraru's-Şa'm*, 1/365.

isimli konferansta da aynı şekilde Birleşik Arap Emirlikleri Üniversitesi'ni "İmam Buhârî'nin Hadis İlimine Katkıları" adındaki araştırması ile temsil etmiştir.

Daha sonrasında 1994 yılında Birleşik Arap Emirlikleri Üniversitesinde düzenlenen "Çağdaş Veriler Işığında Aile Hukuku" isimli seminere "Çocukların Ebeveynler Üzerindeki Eğitim Hakları" isimli konuyla iştirak etmiştir.

Aynı zamanda müellifin birçok sosyal eğitim alanında araştırmaları bulunmaktadır. Bunun dışında muhtelif mekânlarda birçok dersler vermekle beraber ilmî ve kültürel seminerlere iştirak etmiş, ilmi açıdan birçok katkı sağlamıştır. Bu ders ve seminerlerin sayısı yılda yaklaşık olarak kırkı bulmaktaydı.

Bunun dışında Suriye, Lübnan, Ürdün, Suudi Arabistan, Birleşik Arap Emirlikleri gibi ülkelerdeki televizyon kanallarında dini ve kültürel sohbetler düzenlemiştir. Buna ilaveten Acâc el-Hatîb radyo kanallarında toplumsal, dini ve kültürel sohbetler yapmıştır. 1966 yılından itibaren İslâm dini, İslâmî ilimler, İslâm kültürü, İslâm âlimleri ve tasnifleri ile alakalı birçok televizyon programı yapmıştır.

Bu dönemlerde Suriye, Lübnan, Ürdün, Suudi Arabistan, Birleşik Arap Emirlikleri'nde düzenlediği TV programlarına alanında uzman birçok ilim adamı iştirak etmiştir. Bu ilmî şahsiyetlere Mustafa ez-Zerkâ, Prof. Dr. Subhî Salih, Mennâ' el-Kattân, Prof. Dr. Vehbe Zuhayli gibi âlimleri örnek vermek mümkündür.³⁴

Ayrıca, müellifin oğlu Muhammed Mâzin ile yapmış olduğumuz görüşmeden edindiğimiz bilgiye göre Acâc, 2000'li yılların başında, Brunei Hükümeti'nden Brunei Sultanlığı'ndaki Peygamber'in biyografisiyle ilgili bir yarışmada hakemlik yapması için üst düzey bir davet almıştır. Yanısıra 2009-2017 yılları arasında Michigan eyaletindeki İslâm merkezlerinden ve ABD'nin Teksas eyaletinden Kur'ân-ı Kerim kursları vermek üzere de davetler almıştır.³⁵

Görüldüğü üzere ortaya koyduğu ilmî faaliyetlerle beraber sosyal, kültürel ve irşad faaliyetleri de sergilemesi, Acâc el-Hatîb'in çok yönlü bir hadis âlimi olduğunu ortaya koymaktadır.

³⁴Muhammed Süheyl, *Ğuraru 'ş-Şa'm*, 1/366.

³⁵Mâzin, "Muhammed Acâc el-Hatîb" (Görüşme 22. Aralık 2022).

2.1.4. Vefatı

Acâc el-Hatîb,hayatının belli bir bölümünü ortaokul, lise, üniversite gibi resmî ilim mecralarının yanı sıra cami, mescit gibi gayr-iresmî ilim meclislerinde de hadis ilmine dair dersler vermekle geçirmiştir. Buna ilaveten hadis ilmine dair ders, seminer, açık oturum gibi ilmî faaliyetlerle dolu bir ilim kariyerinin zirvesine ulaşmıştır. Büyük başarılarla dolu bu kariyerin ardından ünlü Şam âlimi Muhammed Acâc el-Hatîb doksan yaşında iken 11 Ekim 2021 tarihinde vefat etti.Acâc el-Hatîb'in vefatı sebebiyle bazı İslâmî kuruluş ve seçkin İslâmî şahsiyetler onun ilmini ve ahlâkını öven taziye mesajları yayınlamıştır. Müellifin vefatı münasebetiyle taziye mesajı yayınlayan ilim adamlarına Prof. Dr. Muhammed Zuhaylî ve Dr. Bedî es-Seyyid el-Lihâm'ın zikredilmesi mümkündür. Bu ilim adamları tarafından yayınlanan taziye mesajları bu konuda örnek olma özelliği taşımaları hasebiyle Muhammed Zuhaylî'nin kaleme aldığı taziye mesajı çalışmamızın ekler bölümünde yayınlanacaktır.³⁶

Hadis ilminde başarılı bir araştırmacı, üniversite profesörü, âlim ve İslâmî düşünce mütefekkir olan Acâc el-Hatîbulûmu'l-hadis, Hz. Peygamber'in(s.a.v.)Sünneti ve İslâmî eğitim ile alakalı çok sayıda değerli kitap geride bırakmıştır.

Hadis ilmine dair yazdığı birtakım kitap ve yazıları ülkemiz de dâhil olmak üzere bazı üniversitelerde ders olarak okutulmuştur.DİBDiyanet Akademisi Başkanlığı Dini Yüksek İhtisas Merkezinin ders programında bulunan hadis usûlü dersinde *Usûlu'l-Hadîs* isimli eseri belli bir dönem ders kitabı olarak okutulmuştur. Bununla beraber, aynı birimde hadis edebiyatına dair telif ettiği *Sünne Kable't-Tedvin* isimli eserinin belli bir bölümünün ise hâlihazırda ders olarak okutulmaya devam edilmesi ülkemizde ve yurt dışında müellife gösterilen teveccühü ortaya koymaktadır.

³⁶ Taziye mesajı örneği için 108. sayfaya bkz.

2.2. Kişiliği

Acâc'ın kişiliği; keskin hafızaya sahip olması, ilminin yüceliği ve tahsil ettiği ilimler arasından da hadis ilmine yoğunlaşması sebebiyle Hz. Peygamber'in (s.a.v.) ahlâkını yakından tanıma imkânı bulmuştur. Bununla birlikte Hz. Peygamber'in yolunu yol yönünü yön ve ahlâkını da hayatına tatbik etmiş olması açısından ilim talebeleri için büyük önem arz etmektedir. Ancak konumuzla alakalı olması sebebiyle bu çalışmamızda Acâc el-Hatîb'in kişiliği ve ilmî kişiliği farklı alt başlıklar halinde ele alınacaktır:

2.2.1. İlmî Kişiliği

Acâc el-Hatîb; eğitim aldığı dönemde klasik metot ile modern metodu birleştirme yöntemini kullanması ve öğretim hayatında da bu metodu kullanmayı devam ettirmesi, yetiştirdiği öğrenciler ve telif ettiği eserler açısından Ulûmu'l-Hadis alanında önemli bir başarıya imza atmasını sağlamıştır. Nitekim hadis alanında yaptığı çalışmalar esnasında klasik eserlerden yoğun bir şekilde faydalanırken bir yandan da bu bağlamda yapılan yeni çalışmalardan istifade etmeyi ihmal etmemiştir. İlmî hayıtına tatbik ettiği bu yöntemin öneminin öğrencileri tarafından fark edilmesini sağlayan Acâc el-Hatîb, onlarında ilmî çalışmaları esnasında bu yöntemden yararlanmak suretiyle başarılı olmalarına katkıda bulunmuştur.

Böylece Acâc el-Hatîb hem akademik camiada hem de klasik metodun uygulandığı camiada hatırı sayılır bir şekilde söz sahibi olmuştur. Tüm bu sebepler Acâc el-Hatîb ilmî açıdan çok yönlü bir kişiliğe sahip olmasını sağlamıştır. Çalışmamızın bu bölümünde müellifin ilmî kişiliği, ilk olarak ilim anlayışı bağlamında ele alınacaktır.

Ayrıca, müellifin oğlu Muhammed Mâzin, kendisi ile yapmış olduğumuz görüşmede bu konu hakkında şu ifadeleri kullanmıştır:

“Acâc el-Hatîb, ince bir sezgiye ve keskin bir zekâyâ sahipti. Nitekim ona bir konuyla alakalı soru sorulması halinde, kişi sorusunu tamamladığı vakit karşısındakini bekletmeden sorusunu cevapladı. Bu da onun meseleleri çabuk kavrama özelliğine sahip olduğunu göstermektedir.

Acâc el-Hatîb, zeki ve ilim tahsil etme ve öğrendiğini eyleme geçirmek hususunda oldukça gayretli bir şahsiyete sahiptir. Onu ilmî kişiliği açısından farklı kılan, faydalı bulduğu bir projeyi hayata geçirme hususunda anında harekete geçmesi ve bu projenin başarılı olması için gereken çalışma ve gayreti ortaya koymasındır.³⁷

Acâc el-Hatîb'in ilim hayatının şekillenmesini sağlayan unsurlardan biri de onun ilme karşı duyduğu sevgidir. Müellifin ilme olan sevgisi ve düşkünlüğü, ilmî çevreler tarafından takdir görmekle beraber İslâmî ilimlere dair birçok eser bırakmasını sağlamıştır. Çalışmamızın müellifin hayatına ayrılmış bölümünde de ifade ettiğimiz gibi Acâc, ilim hayatına henüz yedi yaşındayken atılmış ve hayatının sonuna kadar ilim ile iştigal etmiştir. Bu esnada farklı ilim dallarına dair birçok eser ve çalışma ortaya koymuştur. Tüm bunlar Acâc el-Hatîb'in ilme karşı duymuş olduğu sevginin ne denli büyük olduğunu göstermektedir.

2.2.1.1. İlim anlayışı

Acâc el-Hatîb, kaleme aldığı “*Lemehat fi'l-Mektebeti vel-Bahsi ve'l-Mesadir*” isimli eserinde ilim ile alakalı görüşlerini beyan ettiği esnada konuya İslâm dininin ilme bakışı açısından yaklaşmış bu husustaki fikirlerini bu minvalde ifade etmiştir. Müellifin bu hususta dile getirdiği görüşünü şu şekilde ifade etmek mümkündür:

Hz. Peygamber'e(s.a.v.)ilk olarak inen Alak Suresi kendisine risâlet vazifesinin verildiğini haber vermektedir. Ve bu ayetler “oku” emriyle başlamıştır ki okumak ilmin anahtarıdır. Bununla beraber bu ayetler Allah'ın (c.c.) kullarına bilmediklerini öğrettiğini haber vermenin yanında ilmin kayıt altına alınıp aktarılmasını sağlayan alet olan kalemde bahsetmiştir.³⁸Müellif bu açıklama ile ilim tahsili için gerekli olan, ilmin kendisinden alınacağı sağlam bir kaynak, yazıya aktarılması ve devamında elde edilen ilmî okuma ve anlama safhalarına dikkat çekmeyi amaçlamıştır.

Acâc el-Hatîb, devamında bu konuyla ilgili birçok ayet ve hadis zikretmek suretiyle ilmin Müslümanların hayatında ne kadar önemli olduğuna ve ilmi elde etmeyi sağlayan yollara dikkat çekmiştir. Buna bağlı olarak İslâm dinince büyük bir

³⁷Mâzin, “Muhammed Acâc el-Hatîb” (Görüşme 22. Aralık 2022).

³⁸Muhammed Acâc el-Hatîb, *Lemehat fi'l-Mektebeti vel-Bahsi ve'l-Mesadir*. (Beyrut: Müessesetu'r-Risale en-Nâşirun, 2010), 3.

öneme sahip olan ilmi tahsil eden âlimlerin doğal olarak sahip oldukları yüksek dereceleri dedile getirmektedir. Müellif aynı minvalde naslardan delil getirmek suretiyle İslâm dininin ilim talebelerini ilim tahsiline teşvik ederken cehalete karşı da amansız bir mücadele verdiğini zikretmektedir. O;bu mücadeleyi, İslâm dini tarafından insanları gaflet ve cehalet karanlığından, ilim ve marifet nuruna çıkarmak amacıyla ortaya konan çaba olarak tasvir etmiştir.³⁹

2.2.1.2. Araştırmacılığı

Acâc el-Hatîb, kaleme aldığı bazı eserlerine, üniversitede öğrencilerine ders vermek amacıyla yapmış olduğu araştırmaların etki ettiğini ifade etmektedir. Acâc el-Hatîb'in "*Lemehât fi'l-Mektebeti vel-Bahsi ve'l-Mesâdir*" isimli kitabı onun ilmî çalışmalarını ne kadar titizlikle icra ettiğini göstermesi bakımından kayda değerdir. Nitekim bu eserin çekirdeğini müellifin, 1970 yılında Riyad'da bulunan Şeriat Fakültesi'ne geçici öğretici olarak görevlendirildiği dönemde buradaki öğrencilere ders vermek amacıyla yapmış olduğu araştırmaların neticesi olarak aldığı notlar teşkil etmektedir. Bu notları eser haline getiren Acâc el-Hatîb daha sonrasında kitap olarak basmıştır. Kitap piyasaya çıkar çıkmaz ilim ehli tarafından büyük bir ilgi ile karşılanmıştır. Bu da Acâc'ın bu kitabı tekrar tekrar baskıya hazırlamasına sebep olmuştur. Müellif bu baskılar esnasında sürekli olarak eserde değişiklikler yaparak ve esere ilavelerde bulanarak bugünkü halini almasını sağlamıştır.⁴⁰

Bununla beraber kendisiyle röportaj yapma imkânı bulduğumuz müellifin oğlu Muhammed Mâzin, babasının araştırmacı yönünü şu şekilde ifade etmiştir: "Acâc el-Hatîb hayatının uzun bir bölümünü araştırma yaparak, notlar alarak, bunları küçük kâğıt parçalarına yazarak ve ardından araştırmalarını ve kitaplarını formüle etmek için kullanarak geçirdi. Bu çalışmaları esnasında her daim yaptığı işin hakkını vermekle beraber o işi severek ve titizlikle icra ederdi."⁴¹

³⁹Acâc el-Hatîb, *Lemehât*, 4.

⁴⁰Mâzin, "Muhammed Acâc el-Hatîb" (Görüşme 22. Aralık 2022).

⁴¹Mâzin, "Muhammed Acâc el-Hatîb" (Görüşme 22. Aralık 2022).

2.2.1.3. Fıkhî ve itikadi mezhebi

Acâc el-Hatîb'in amcasının oğlu olup kendisi gibi hadis âlimi olan Muhammed Mucîr el-Hatîb el-Hasenî ile yapmış olduğumuz röportajda, Acâc'ın mensup olduğu fıkıh mektebine ve kelam ekolüne mensup olduğunu da sorduk.

Buna göre, Acâc el-Hatîb amel açısından tabi olduğu fıkhî mezhep hususunda el-Hatîb ailesinin diğer fertleri gibi Şafîî mezhebine mensup idi.⁴² Nitekim müellif otobiyografisinde isminin son bölümüne eş-Şafîî yazmasında bu bilgiyi desteklemektedir.⁴³ İtikat hususunda tabi olduğu akide mezhebine gelince ise Şam'da yaşamakta olan halkın itikadî anlamda genel olarak tabi olduğu Eşarî mezhebini benimsemiştir. Aynı şekilde Şam'da yaşamakta olan diğer âlimlerde genel itibari ile itikat hususunda Eşarî mezhebine tabi olmuşlardır. Ancak Acâc ve Şam'ın diğer âlimlerinin itikat açısından bu mezhebi benimseme seviyelerini kelamî bir mezhebe intisap etmeye karşı sergilemiş oldukları tutumlarına göre değerlendirmek daha isabetli olacaktır.⁴⁴

2.2.2. Ahlâkı

Müellifin oğlu olan Muhammed Mâzinile yapmış olduğumuz röportajdan sonra Acâc'ın ilmî kişiliğinin ahlâkına yansıdığını görmekteyiz. Nitekim o, babasının ahlâkıyla alakalı şu ifadeleri kullanmıştır:

“Babam Acâc el-Hatîb, Hz. Peygamber'in (s.a.v) ahlâkını hadislerden öğrendiği üzere bu güzel ahlâk ile insanlara muamelede bulunurdu.

Acâc el-Hatîb zaman konusunda çok titizdi. Nitekim o çevresinde bulunanlara sürekli zamanın önemini ve sahip olduğumuz vaktin Allah'ın ve resulünün rızasının kazanılması hususunda sarfedilmesinin gerekliliğini hatırlatırdı. O, her zaman yanında bulunan insanlar için büyük bir huzur, sükûnet ve teselli kaynağı olmuştur. İnsanlar sırf bu huzur ve sükûneti elde etmek için onunla oturmak, birlikte vakit geçirmek istemişlerdir.

⁴²Muhammed Mucîr el-Hatîb el-Hasenî, “Muhammed Acâc el-Hatîb'in Mezhebi ve İlmî Kişiliği” (Görüşmecî: Cüneyt Özdemir, Çevirimiçi, Görüşme 18 Nisan 2023).

⁴³Muhammed Süheyl, *Ğuraru 'ş-Şa'm*, 1/360.

⁴⁴Mucîr, “Muhammed Acâc el-Hatîb” (Görüşme 18 Nisan 2023).

Kapısı, herhangi bir sosyal sorunu çözmek için veya manevi hastalığındankurtulmakiçin rukye yaptırmak veya başka herhangi bir sebep için çözüm arayan herkese ayırım gözetmeksizin açıktı.

Bununla beraber Acâc el-Hatîb, misafirlerine karşı çok misafirperver davranırdı. Zira evine misafir geldiği vakit makam ve mevkilerini gözetmeksizin onları en iyi şekilde ağırlardı. Acâc el-Hatîb, bu güzel ahlâkını evinin dışında da devam ettirmiş, insanlarla olan ilişkilerinde onlara karşı sahip oldukları din ve mezhep ayırımı gözetmeksizin Allah'ın (c.c.) kulları olmaları açısından yaklaşmıştır. Bu özellikleri onu farklı kılmış ve insanların ona karşı muhabbet duymalarını sağlamıştır.”⁴⁵

2.2.3. Acâc Hakkında Yapılan Çalışmalar

Acâc el-Hatîb hakkında yapılmış herhangi müstakil bir çalışma bulunmamaktadır. Bununla beraber Prof. Dr. Mahmut Yeşil'in danışmanlığında Necmettin Erbakan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Temel İslâm Bilimleri Anabilim Dalında, Dr. Muhammed Sıddık tarafından kaleme alınan “XX. Asırda Şam'da Hadis Çalışmaları” adındaki doktora tezinin bir bölümünde toplu olarak, aynı çalışmanın muhtelif yerlerinde ise bölüm bölüm olarak Acâc el Hatîb ve çalışmaları ile alakalı malumat verilmiştir. Muhammed Sıddık daha sonra bu tezini aynı isim altında kitap olarak basmıştır.

Buna ilaveten Prof. Dr. Mehmet Emin Özafşar'ın danışmanlığında, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Temel İslâm Bilimleri Anabilim Dalında Eric Rahmun tarafından kaleme alınan “Modern Dönem XIX. ve XX. Yüzyıl Suriye'de Hadis Faaliyetleri” isimli tezinde, Acâc el Hatîb'in hadis ilmine dair ortaya koymuş olduğu onca çalışma, makale ve ders olmasına rağmen onun sadece ismini zikretmek ile yetinmiş kendisi ve görüşlerine dair herhangi bir malumat vermemiştir. Bunların dışında Acâc el Hatîb ile alakalı ulaştığımız herhangi bir çalışma bulunmamaktadır.

⁴⁵Mâzin, “Muhammed Acâc el-Hatîb” (Görüşme 22. Aralık 2022).

2.2.4. Acâc Hakkındaki Değerlendirmeler

Bazı ilim ehli Acâc el-Hatîb'in ilmî kişiliği ve ahlâkıyla alakalı değerlendirmede bulunmuştur. Bu değerlendirmeler bizim ulaştığımız kadarıyla takdir etme sadedinde olan değerlendirmelerden oluşmaktadır.

Acâc el-Hatîb, hakkında yapılan bu değerlendirmeler aralarında hoca ve akranlarının bulunduğu bir grup ilim adamı tarafından kendisini övme şeklinde ortaya konmuştur. Bunlardan bazıları şunlardır:

Ali el-Hafîf Muhammed Zafzâf:

Acâc el-Hatîb'in yüksek lisans ve doktora yapmak amacıyla Mısır'da bulunduğu zaman zarfında kendisini tanıma ve gözleme imkânı bulan hocası Muhammed Zafzâf onunla ilgili öğrencilerine hitaben, "Acâc sahip olduğu ahlâkı, ilmî ve dinî yaşantısı hususunda örnek alınması gereken şahsiyetlerdendir." demiştir.⁴⁶

Prof. Dr. Vehbe Zuhaylî:

Müellifin arkadaşlarından olan meşhur fıkıh âlimi Vehbe Zuhaylî, dostum diye ifade ettiği Acâc el-Hatîb vefat ettikten sonra bazı öğrencilerinin isteği üzerine bizzat kendi el yazısı ile kaleme aldığı vesikada onunla ilgili olarak şu görüşleri dile getirmiştir: "Ben yaklaşık elli senedir kendisini tanımaktayım. Kendisini tanıma imkânı bulduğum zaman zarfında başta üniversite yılları olmak üzere benden yaşça büyük olmasının da etkisiyle her zaman önümü aydınlatan bir kandil gibi yaşantıma ışık tutmuştur."⁴⁷

Prof. Dr. Bedî es-Seyyid el-Lihâm:

Müellifin öğrencilerinden olan Seyyid el-Lihâm'ın, Acâc el-Hatîb ile ilgili sahip olup dile getirdiği görüşleri şu şekildedir: "O, selef âlimlerin bakiyesi olup Allah'ın (c.c) kendisine mana ile işlenmiş ilim elbisesini giydirdiği, yaşantısı ve

⁴⁶Çalışmamızda aktardığımız bu bilgi Dr. Öğr. Üyesi. Muhammed Sait Mecidoğlu Bey'in şahsi kütüphanesinden temin ettiğimiz evraktan temin edilmiştir.

⁴⁷Çalışmamızda aktardığımız bu bilgi Dr. Öğr. Üyesi. Muhammed Sait Mecidoğlu Bey'in şahsi kütüphanesinden temin ettiğimiz Vehbe Zuhaylî tarafından yayınlanan taziye mesajından temin edilmiştir.

anlattıkları ile hakikat yolunu takip eden ilim ehli bir zat idi.Acâc el-Hatîb,ders aldığı hocalarına karşı vefalı bir kişiliğe sahipti.”

Seyyid el-Lihâm bunlara ek olarak onunla alakalı, “Acâc el-Hatîb bütün hayatını sünnetî seniyyeyi ve o sünneti bize aktaran sahâbeyi müdafa etme yolunda harcamıştır.” ifadelerini dile getirmektedir.⁴⁸

⁴⁸ Çalışmamızda aktardığımız bu bilgi Dr. Öğr. Üyesi. Muhammed Sait Mecidoğlu Bey’in şahsi kütüphanesinden temin ettiğimiz Seyyid el-Lihâm tarafından yayınlanan taziye mesajından temin edilmiştir.

2.3.Eserleri

Muhammed Acâc el-Hatîb eğitim ve öğretim alanındaki çalışmalarına ilaveten literatüre katkı sağlayan birçok eser kaleme almıştır.

Bir kısmı makale ve konferanstan oluşan bu eserlerinde Acâc bilhassa Sünnet'in tedvini, sahâbenin adaleti konularında oryantalistlerin ve onlardan etkilenen Müslüman ilim adamlarının iddialarına yanıt vermeye odaklanmıştır. Yanısıra hadis usûlü ve tarihi ile güncel birtakım problemlere ve çözüm yollarına ilişkin eserleri de bulunmaktadır. Hatta bu konuların bazılarını özel olarak müstakil eser telif etmiştir.⁴⁹

Acâc el-Hatîb'in telif ettiği eserlerinin ve makalelerinin çoğunluğu hadis ilmiyle ilgili olup bir kısmı ise farklı ilim dalları ile alakalıdır. Biz çalışmamızın bu bölümünde onun hadis ilminin dışındaki ilimlere dair telif ettiği eserleri zikretmekle yetineceğiz. Müellifin hadis ilmine dair eserleri ise çalışmamızın son bölümü olan "Acâc el-Hatîb'in Hadisçiliği" başlığı altında ele alınacaktır.

2.3.1. Kitapları

Acâc el-Hatîb İslâmî ilimlere dair birçok kitap telif etmiştir. Ortaya koymuş olduğu bu eserlerin çoğunu kendi başına telif etmiş, az bir kısmının ise telif edilmesine katkıda bulunmuştur.

Müellifin bu bağlamda kaleme aldığı kitaplar, Suriye, Mısır, Suudi Arabistan, Kuveyt, Birleşik Arap Emirlikleri gibi ülkelerde bulunan farklı yayınevleri tarafından basılmıştır. Acâc el-Hatîb bu eserlerin neşri ile bizzat kendisi ilgilenmiş, bazen gerekli görmesi halinde kitabı basan yayınevini değiştirmiştir.

Kitabın basılmasıyla yetinmeyen Acâc el-Hatîb belli aralıklarla eserlerini bizzat gözden geçirmiş, gerekli gördüğü yerlerde tasarruflarda bulunmak suretiyle eserlerini yenileyerek ve geliştirerek tekrar tekrar neşretmiştir.

Acâc el-Hatîb'in telif ettiği eserleri farklı ilim dallarında çeşitlilik arzettiğini görüyoruz. Onun bu eserlerinin isimleri şekildedir:

⁴⁹ *Ebu Hureyre Râviyetü'l-İslam, es-Sünnetü Kable't-Tedvin*, eserleri bu tür eserlerdendir.

1. *Lemehât fi 'l-mektebeti vel-bahsi ve 'l-mesâdir*
2. *el-Fihrisu 'l-vasfî li-kütübi 'l-hadis ve ulûmuhi fî mektebeti camiati 'ş-şarika*
3. *Mevduatu 's-sünne*
4. *Şezerât fi 't-tefsir (Mücadele, Hucurat ve Mümtehine sureleri özelinde)*
5. *Kabesat min hedyi 'n-nübüvve*
6. *Kabesat mine 'l kur 'ani ve 's-sünneh (Bazı ilim adamının iştiraki ile kaleme alınmıştır)*
7. *Fi rihabi esmaillahi 'l-hüsna ve 's-sıfatihî 'l-ulya*
8. *et-Terbiyetü 'l-İslamiyye: Ehdafuha ve Üsesuha ve Turuku Tedrisiha*
9. *Nizamü 'l-üsra fî 'l-İslam (Bazı ilim adamının iştiraki ile kaleme alınmıştır)*
10. *Fi 'l-fikri 'l-İslamî (Bazı ilim adamının iştiraki ile kaleme alınmıştır)*
11. *Edvaun âle 'l-İlami fî Sadri 'l-İslam*
12. *Zeyd bin Sabit El Ensari*
13. *Kabesât min hedyi 'n-Nübüvve*⁵⁰

2.3.2.Makaleleri

Muhammed Acâc el-Hatîb sergilemiş olduğu ilmî faaliyetler kapsamında, katıldığı konferans, sempozyum ve kaleme aldığı makalelerinin önemli bir yeri vardır.Bu makalelerin bazılarını alanında uzman ilmî şahsiyetlerle beraber yazan Acâc el-Hatîb bir kısmını ise yalnız başına kaleme almıştır. Bu bağlamdaki makaleleri şunlardır;

1. er-Reddu Alâ Ebî Reyeye Fî Zulumâtihi (Ebû Reyeye'ye Karanlığında Reddiyeler).Müellifimizin bu makalesi Kâhire'de bulunan er-Risale Dergisi tarafından 1962 yılında yayınlanmıştır.
2. Şübühât Havle Ebî Hureyre (Ebû Hureyre ile İlgili Şüpheler).Bu makalesi Kâhire'de bulunan el-Kitabu'l-Arabî dergisi tarafından 1964 yılında yayınlanmıştır.
3. el-Bîlûcuğrafyâ 'l-Arabiyye (Arap Kütüphanesi).Acâc bu makaleyi Ali el-Hafîf, Muhammed ez-Zafzâf ve Ali Hasbullah ile birlikte kaleme

⁵⁰Muhammed Süheyl, *Ğuraru 'ş-Şa 'm*, 1/368.

almıştır. Bu çalışma Mısır Kültür Bakanlığı tarafından 1965 yılında müstakil olarak basılmıştır.

4. Sıdku'l-Buhârî ve Kizbü'l-Müfterûn (Buhârî'nin Sıdkı İftiracıların Yalanı).Müellifin bu çalışması ise Mağrip'te bulunan Da'vetü'l-Hak dergisi tarafından 1967 yılında yayınlanmıştır.
5. es-Sebîlu ilâ Ma'rifeti Mevâdî'l-Hadîs (Hadisin Kaynağını Tespit Etmenin Yolu). Bu makale Riyad'da bulunan Şeriat Fakültesi dergisinde1972 yayınlanmıştır.
6. Devruke Yâ Külliyyeti'ş-Şerîa' (Şeriat Fakültesi, Sıra Sende). Müellifimizin kaleme aldığı bu makalede aynı şekilde Riyad'da bulunan Şeriat Fakültesi dergisinde1973 yayınlanmıştır.
7. Tedvînu'l-Hadîs ve Talâiu'l-Müdevvenât (Hadislerin Tedvini ve Tedvin Edilen İlk Eserler).Acâc'ın bu yazısı ise Cezayir'de bulunan İslam Düşüncesi Forumu tarafından 1983 yılında yayınlanmıştır.
8. İbn Şihâb ez-Zührî ve'l-Müsteşrikûn (İbn Şihâb ez-Zührîve Oryantalistler).Müellifimizin Zührî'yi müdafaa etmek amacıyla kaleme aldığı bu makalesi Menaru'l-İslam dergisi tarafından yayınlanmıştır.
9. el-Cüsûru's-Sikâfiyye Beyne'l-İmâratî'l-Arabiyye ve'l-Bilâdî'l-Arabiyye ve'l-İslâmiyye Fi'l-Karnî'r-Râbi' Aşera (Hicrî On dördüncü Y.Y. Arap Emirlikleri ile Arap ve İslam Ülkeleri Arasındaki Kültürel Köprüler).Bu makalesi ise Birleşik Arap Emirlikleri Üniversitesi Sanat Fakültesinin 1985 yılında düzenlediğiKültürel Çalışmalar kapsamında yayınlanmıştır.
10. el-İlâmu Fî Sadri'l-islâm (İslâm'ın İlk Günlerinde Medya).Acâc'ın bu çalışması Katar Üniversitesi bünyesinde bulunan Sünnet ve Biyografi Araştırma Merkezi dergisi tarafından neşredilmiştir.
11. el-İmâmu'l-Buhârî ve Eseruhu Fî Ulûmu'l-Hadîs (İmam Buhârî ve Ulûmü'l-Hadis Üzerindeki Etkisi).Bu çalışması ise Dubai'de bulunan İslam ve Arap İlimleri Fakültesi dergisinde yayınlanmıştır.⁵¹
12. el-İmâmu İbn HibbânFakîhen ve Usûliyyen (Fakîh ve Usûlî Olarak İmam İbn Hibbân). Acâc'ın bu makalesi 1995 yılında Dubai'de

⁵¹Muhammed Süheyl, *Ğuraru'ş-Şa'm*, 1/370.

bulunan İslâm ve Arap Araştırmaları Fakültesi dergisi tarafından yayınlanmıştır.⁵²

13. Terbiyetu Evlâdinâ Beyne'l-Vâkii' ve'l-Vâcibi (Çocuklarımızı Gerçeklik ve Görev Arasında Yetiştirmek).Bu makalesi ise Birleşik Arap Emirlikleri Üniversitesi tarafından İslam Üniversiteleri Birliği İşbirliğiyle 1997 yılında Düzenlenen Sempozyum “Gelecek Yüzyılda İslam Ümmetinin Karşılaştığı Zorluklar” isimli sempozyumda Yayınlanmıştır.
14. Kırâetün İ'lâmiyyetün Fi's-Sîreti'n-Nebeviyye (Peygamber'in biyografisinde bir medya okuması).Bu çalışması ise Birleşik Arap Emirlikleri Üniversitesi Medya Bölümü dergisi tarafından 1997 yılında yayınlanmıştır.
15. Usûlu't-Tahkik Beyne'n-Nazariyyeti ve't-Tatbik (Teori ve Pratik Arasındaki Soruşturmanın Kökenleri).Müellifimizin bu makalesi Birleşik Arap Emirlikleri Üniversitesi, ESCO ve Cematü'l-Mâcid Kültür ve Miras Merkezi iş birliğiyle düzenlenen Uluslararası Eğitim Kursunun tutanaklarında yayınlanmıştır.
16. el-Amelu'l-Tetavvî Fi'l-İslâm (İslâm'da Gönüllülük Esasına Göre Çalışmak).Bu makalesi ise Yüksek Gönüllüler Derneği tarafından 1999 tarihlerinde düzenlenen “Yüksek Gönüllülük” sempozyumda yayınlanmıştır.
17. İ'dâdu'd-Duât (Vaizlerin Hazırlanması).Bu makalesi ise 2000yılında Şârîka Üniversitesi Şeriat ve Hukuk Fakültesi tarafından düzenlenen sempozyumun “Çağdaş Verilerİşığında Davan'ın Gereksinimleri” bildirisinde yayınlanmıştır.
18. Devru'l-Üsrati Fi't-Terbiye (Ailenin Eğitimdeki Rolü). Acâc'ın bu makalesi 2000 yılında, Kuzey Amerika'da, Müslüman Arap Gençliği Derneği tarafından düzenlenen dünya isimli konferansın "Gerçekliğin Zorlukları ve Geleceğe Dair Umutları Arasındaki Gençliğimiz" adlı sempozyumda yayınlanmıştır.
19. es-Sılatu Beyne Kitâbillâh ve Damîri'l-Vâiz Abka'l-Câmia (Allah'ın

⁵²Muhammed Süheyl, *Ğuraru's-Şa'm*, 1/370.

Kitabı ile Vaizin Vicdanı Arasındaki Bağ).Bu yazısı ise 2000yılında Şarika Üniversitesi Şeriat ve Hukuk Fakültesi bünyesindeki Kadın Öğrenciler Derneği dergisi tarafından yayınlanmıştır.

20. el-İhtişâm ve Hakikatuhu ve Âsâruhu Fi'l-Mucteme' (Alçakgönüllülüğün Gerçekliği ve Toplum Üzerindeki Etkileri).Bu makalesi de aynı üniversite tarafından 2001 yılında düzenlenen "Alçakgönüllülük" sempozyumunda yayınlanmıştır.
21. Devru'l-Mer'eti'l-Müslimeti Fi't-Terbiyeti ve Ehemmi Avâikihi Fi'l-Murabbiyât ve'l-Hadem (Müslüman Kadınların Eğitimdeki Rolü, Dadı ve Hizmetkârların Maruz Kaldığı Engeller).Müellifimizin bu yazısı Ümmü'l-Mü'minin Kadınlar Derneği tarafından 2003 yılında Acman'da düzenlenen "Medya, Eğitim ve Topluma Katılım Arasında BAE Kadınlar Haftası" isimli sempozyumda yayınlanmıştır.
22. Himâyetu'l-Bîeti Fi'l-İslâm (İslam'da Çevrenin Korunması).Bu yazısı ise Acman Üniversitesi tarafından 2003 yılında yayınlanmıştır.
23. Ahlâki'l-Âlimi ve'l-Müteallim (Âlim ve Talebenin Ahlâkı, hadis âlimleri ve hafız imamlarının hayatları bağlamında). Acâc'ın bu yazısı ise İslam Medeniyeti Cemiyeti tarafından Şam'da düzenlenen "Kültür Sezonu" sempozyumunda yayınlanmıştır.
24. el-İmâm Ebâ Ca'fer et-Taberî (ö.224/310) ve Kitâbuhu *Tehzîbü'l-âssâr ve tafsîlü'ss-ssâbit 'an Resûlillâhi sallallâhu 'aleyhi ve sellem mine'l-ahbâr*. Bu çalışması ise el-Fetih İslâm Akademisi Lisansüstü Çalışmalar Bölümü tarafından 2008 yılında yayınlanmıştır.
25. el-İmâmü'l-Hâfız Ebü'l-Hasen Alî b. Ömer b. Ahmed ed-Dârekutnî (ö.306-385) ve Kitâbuhues-Sünen. Müellifin bu makalesi Şam'da bulunan el-Fetih İslam Akademisi, Lisansüstü Çalışmalar Bölümü tarafından 2008 yılında yayınlanmıştır.
26. et-Terbiyetu Bi'l-Kudveti ve Devruhâ Fî Temkîni'l-Üsra(Eğitimin Ailenin Güçlenmesindeki Rolü). Bu yazısı ise Şam Üniversitesi Şeriat Fakültesi tarafından 2008 yılında düzenlenen "Ailenin Güçlendirilmesi Konferansı" isimli sempozyumda yayınlanmıştır.
27. Hatmiyetu'l-Mürciati'r-Râbbâniyeti Min Ecli Kerâmeti'l-İnsân ve

Risâletuhu Min Ecli Selâmin Âlemî (İnsan Onuru, Misyonu ve Âdil Bir Dünya Barışı İçin İlâhî Referansın Zorunluluğu). Bu makalesi ise Şam'da bulunan el-Fetih İslâm Akademisi ve Kanada'da bulunan Alberta Üniversitesinin işbirliğiyle düzenlenen “Diyalog Forumu: İslâm ve Batı” isimli sempozyumda yayınlanmıştır.

28. Hukûku'l-Evlâdi Kibebe'l-Vâlideyn (Çocukların Ebeveynler Üzerindeki Hakları). Müellifin bu çalışması Birleşik Arap Emirlikleri Üniversitesi Şeriat ve Hukuk Fakültesi tarafından 1994 yılında düzenlenen sempozyumun “Çağdaş Veriler Işığında Aile Hakları” bildirisinde yayınlanmıştır.⁵³

2.3.3. Ansiklopedi Maddeleri

Acâc el-Hatîb, ortaya koymuş olduğu tüm bu ilmî faaliyetlerine ek olarak Kuveyt Vakıflar ve Din İşleri Bakanlığı tarafından neşredilen *el-Mevsûatü'l-Fikhiyye* isimli fıkıh ansiklopedisinde bazı maddelerin yazılması vazifesinde üstlenmiştir. Müellifimizin kaleme aldığı maddeler şunlardır:

1. Kıyafet Bahsi⁵⁴
2. Kaplar Bahsi⁵⁵
3. Depresyon, Psikolojik Kaygı⁵⁶
4. İbn Behlûl⁵⁷
5. Peygamber'in Hadisleri⁵⁸
6. Ulûmu'l-Hadis.⁵⁹

Acâc'ın fıkıh ansiklopedisi olan *el-Mevsûatü'l-Fikhiyye*'de kaleme aldığı kıyafet bahsi ve kaplar bahsionun fıkıh ilmine de hâkim olduğunu göstermektedir. Onun fıkıh ilmine bu denli hâkim olmasını Kâhire'de bulunduğu dönemde Yüksek

⁵³Muhammed Sühey1, *Ğuraru'ş-Şa'm*, 1/370; “Muhammed Acâc el-Hatîb, el-Mektebetü'ş-Şâmile” (Erişim 22 Temmuz 2023).

⁵⁴Muhammed Acâc el-Hatîb, “Bahsu'l-Libâs”, *el-Mevsûatü'l-fikhiyye* (Kuveyt: Kuveyt Vakıflar ve Din İşleri Bakanlığı, 1968).

⁵⁵Muhammed Acâc el-Hatîb, “Bahsu'l-Âniye”, *el-Mevsûatü'l-fikhiyye* (Kuveyt: Kuveyt Vakıflar ve Din İşleri Bakanlığı, 1969).

⁵⁶Mevsuatu'l-Fıkhî'l-İslamî Kuveyt, 1969.

⁵⁷Muhammed Acâc el-Hatîb, “İbn Behlûl”, *Mevsûatü Meâb* (Ürdün: Müessesetü Âli'l-Beyt Vakfı, 1991).

⁵⁸Muhammed Acâc el-Hatîb, “Peygamberin hadisleri”, *el-Mevsûatü'l-arabiyye* (Suriye: Suriye Arap Cumhuriyeti, 1998).

⁵⁹Muhammed Acâc el-Hatîb, “Ulûmu'l-Hadis” (Suriye: Suriye Arap Cumhuriyeti, 1999).

Arap İlimleri Araştırmaları Enstitüsü'nde alanında uzman birçok âlimden fıkıh ve fıkıh usûlüne dair aldığı derslerin sağladığını söylemek mümkündür.

Acâc el-Hatîb, tüm bu çalışmalarına ilaveten bazı eser ve yazarlarını tanıtmak gayesiyle yahut bu eserleri kaleme alan ilim ehlinin kendisinden talep etmeleri üzerine onlara takdimler yazmıştır. Bu hususta misal olarak, müellifin öğrencisi olup hayatıyla alakalı kısa biyografi yazan Abdulmacit el-Ğavrî tarafından kaleme alınıp Dâr İbn Kesîr tarafından basılan “*Siyeru'l-İslâm*” ve “*Eminu't-Türasî'l-İslâmî fî'l-Ğarb*” isimindeki eserlerin verilmesi mümkündür.

3. ACÂC EL-HATİB'İN HADİSÇİLİĞİ

3.1. Hadisçi Kişiliğini Oluşturan Âmiller

Muhammed Acâc el-Hatîb'in hadis ilmine ilgi duymasındayaptığı ilim yolculukları ve sahip olduğu icâzetlerin rolü büyüktür.

O hadis ilmine karşı duyduğu sevgi ve ilgiyle beraber onu tanıyanların ifade ettiği üzere güçlü hafıza, keskin zekâ, muhasebe gücü, mutedil, çalışkan, gayretli, titiz, araştırmacı ve ayrıntıya dikkat eden bir yapıya sahiptir.⁶⁰Acâc el-Hatîb'in hocalarından olan Muhammed Zafzâf onunla ilgili öğrencilerine hitaben, “Acâc sahip olduğu ahlâkı, ilmî ve dinî yaşantısı hususunda örnek alınması gereken şahsiyetlerdendir.” diyerek ona karşı takdir ve övgüsünü dile getirmiştir.

Acâc el-Hatîb'in sahip olduğu bu özellikler genel olarak İslâmî ilimlere dair çalışmalarında, özelde ise hadis ilmine dair ortaya koyduğu çalışmalarında kendisine önemli avantajlar sağlamıştır.

3.1.1. İlim Yolculukları

Muhammed Acâc el-Hatîb, vatanı olan Suriye'de başlangıçta gayri resmî ilim meclislerinde, devamında resmî olarak devlete bağlı eğitim kurumlarındaki eğitimini tamamladıktan sonra, Eğitim ve Öğretim Bakanlığı tarafından Kâhire Üniversitesi Daru'l- Ulûm Fakültesi'nde lisansüstü eğitimini tamamlayabilmesi için sevk edilmiştir. Acâc sevk edildiği bu üniversitede ilk olarak1962 yılında yüksek lisans derecesini almaya hak kazanmıştır. O,daha sonra aynı üniversitenin İslamî ilimler Fakültesi Hadis ve Ulûmu'l-Hadis Bölümünden doktor ünvanını alarak mezun olmuştur. Acâc el-Hatîb böylece mezkûr yıllarda yüksek lisans ve doktorasını yapmak amacıyla vatanından ayrılarak Mısır'a ilmî yolculuk yapmak zorunda kalmıştır.

Acâc'ın, eğitim ve ilmî konferanslarvermek amacıyla yaptığı ilmî seferler de azımsanamayacak kadar fazladır. Onun eğitim ve konferanslar vermek amacıyla seyahat ettiği ülkeler ve katıldığı seminerler şunlardır:

1. Hindistan'daki “İslami Edep” konferansı

⁶⁰Mâzin, “Muhammed Acâc el-Hatîb” (Görüşme 22. Aralık 2022).

2. Birleşik Arap Emirlikleri
3. Cezayir'de düzenlenen “İslamî Fikir Buluşmaları” adlı konferans
4. Özbekistan'ın Semerkant kentinde düzenlenen “İmam Buhari” konferansı
5. Birleşik Arap Emirlikleri Üniversitesinde düzenlenen “Çağdaş Veriler Işığında Aile Hukuku” isimli seminer

Bunun dışında Acâc; Lübnan, Ürdün, Suudi Arabistan, Birleşik Arap Emirlikleri gibi ülkelerdeki televizyon kanallarında dinî ve kültürel konuşmalar yapmak amacıyla da ilmî yolculuklar yapmıştır.

Ayrıca, muhtemelen 2000-2001 yıllarında, Brunei Hükümeti'nden Brunei Sultanlığı'nda düzenlenen Peygamber'in biyografisiyle ilgili yarışmada hakemlik yapmak amacıyla 2009-2017 yılları arasında Michigan eyaletindeki İslam Merkezlerinden ve ABD'nin Teksas eyaletinde bulunan Kur'ân-ı Kerim kurslarından davetler almış, bu davetlere icabet etmek amacıyla bu ülkelere de aynı şekilde ilmi seyahatler düzenlemiştir.⁶¹

3.1.2. İcâzetleri

Acâc el-Hatîb'in sahip olduğu icâzetler konusuna geçmeden önce icâzet kavramının hadis ilmindeki değerine değinmek uygun olacaktır.

Hadis ilmi alanında ilk olarak, sözlü veya yazılı olmak üzere izin vermek ve rivâyet etme hakkını aktarmak anlamına gelen icâzet, daha önceleri “*öğretme işlemi bulunmaksızın verilen izin vesikası*” anlamında kullanılmaktaydı. Medreselerin tesis edilmesinden sonra “*belirli bir öğretim metodu kapsamında malumat ve rivâyette bulunma yetkisi tanıyan vesika*” manasını ifade etmek üzere kullanılmıştır. Bununla beraber öğretim işlemi olmaksızın umumi ve fahrî şeklinde tanımlanan icâzetleri vermeyi devam ettiren ilim ehli de olmuştur.⁶²

İcâzet, mücîz olan hocanın, rivâyet ile alakalı sahip olduğu hadis ve kitapları rivâyet etme hakkını devretmesiyle beraber, icâzet alan öğrencisinin (mucâzun leh)⁶³ ilimde sahip olduğu yeterliliğini ispatlayan geleneksel bir diploma olma özelliği

⁶¹Mâzin, “Muhammed Acâc el-Hatîb” (Görüşme 22. Aralık 2022).

⁶²Cemil Akpınar, “İcâzet”, *TDV İslâm Ansiklopedisi* (Erişim 25 Haziran 2023), XXI, 393-394.

⁶³Akpınar, “İcâzet”, XXI, 393.

taşımaktadır. Hal böyle olunca Acâc el-Hatîb'in sahip olduğu icâzetler, bir yandan ona Hz. Peygamber'e (s.a.v) dayanan kendi senetleriyle hadis rivâyetinde bulunma imkânı sağlarken bir yandan kendilerinden icâzet aldığı âlimler tarafından kendisinin bu ilme layık görüldüğünü ifade etmektedir.

3.1.2.1. İcâzet aldığı âlimler

Mucîr el-Hatîb, Acâc'ın ilmî icâzet aldığı hocaları ile ilgili olarak şu ifadeleri dile getirmektedir: Acâc el-Hatîb'in hadis ilmine dair sahip olduğu icâzet umumidir. Bu icâzet kendisine Şam'da bu tür icâzete sahip olma hususunda sayılı kişilerden olan Salih b. Ahmet el-Hatîb tarafından verilmiştir. Onun icâzet aldığı bu hadis âlimi de sahip olduğu isnatları aynı şekilde hocalarından silsile yolu ile almıştır. Mucîr el-Hatîb bu hususta yapmış olduğu bu açıklamadan sonra müellifin Salih b. Ahmet el-Hatîb'den almış olduğu bu icâzetten başka sahip olduğu herhangi bir icâzetin olduğuna dair malumatının olmadığını ifade etmektedir.⁶⁴

Ancak müellifin hayatına dair yapmış olduğumuz araştırmalar sonucunda Muhammed Ziyad b. Ömer et-Tikle tarafından Acâc el-Hatîb'in hayatına dair kaleme alınan biyografi çalışmasında Acâc'ın icâzet aldığı âlimler konusunda Mucîr el-Hatîb ile yaptığımız röportaj sonucu ulaştığımız malumata ek olarak bir isme daha ulaştık. Son olarak ulaştığımız bilgiler sonucunda Acâc el-Hatîb'in ilmî icâzet aldığı hocalarının iki kişi olduğunu tespit ettik. O hadis âlimleri sırasıyla şu şekildedir:

1. Eş-Şeyh Salih b. Ahmet el-Hatîb
2. Eş-Şeyh el-Muhaddis el-Allame Muhammed el-Muntasır el-Kettânî

3.1.2.2. Sahip olduğu icâzetler

Mucîr el-Hatîb, Acâc el-Hatîb'in Salih b. Ahmet el-Hatîb kanalıyla sahip olduğu icâzetin isminin “ed-Durru'l-Ğâliye fî Rivâyeti'l-Esânidi'd-Dimeşkiyyeti'l-Âliye” olduğunu dile getirmektedir. Devamında o, müellifin Salih b. Ahmet el-Hatîb'ten aldığı bu icâzetin, hadis ilmine dair olan eserler ile hadis ilmi dışındaki ilimlere dair eserlerin müelliflerine kadar uzanan isnatları barındırdığına dikkat çekmiştir. Acâc el-Hatîb'in Muhammed el-Muntasır el-Kettânî kanalıyla sahip

⁶⁴Mâzin, “Muhammed Acâc el-Hatîb” (Görüşme 22. Aralık 2022).

olduğu icâzet de aynı şekilde umumi olup hadis ilmine ve diğer ilimlere dair tüm isnad ve eserlere şamildir.

Mucîr el-Hatîb son olarak akıllara gelen müellifin neden yalnızca bu iki icâzete sahip olduğuna dair soruya cevap mahiyetinde olan şu ifadeleri kullanmıştır: Günümüzde bazı İslâm ülkelerinde olduğu gibi geçen asırda da Şam’da ikamet eden hadis âlimleri ve Acâc kitap ve rivâyetlere dair icâzet almaya önem göstermemişlerdir. Çünkü onlar icâzetnâmenin günümüzde bazı İslâm beldelerinde olduğu gibi teberrük amacıyla alınıp verilmesi dışında ilmî açıdan herhangi bir şey ifade etmediğini savunmaktadırlar.⁶⁵

Günümüzde zaman zaman rastladığımız icâzet merasimlerinin bir kısmını da bu bağlamda değerlendirmek mümkündür. Nitekim belli aralıklarla İstanbul’da bulunan selâtin camilerinde icâzet merasimleri düzenlenmekte olup bunların bir kısmının bu uygulamaya örnek verilmesi mümkündür.

3.1.2.3. Kendisinden icâzet alanlar

Acâc el-Hatîb’in vermiş olduğu icâzetleri incelediğimizde onun, bazen hocalarından aldığı usûl üzere umumi icâzetler, bazen de kaleme aldığı eserlerinden birine özel icâzet verdiğini görmekteyiz. Ve Acâc’ın bu icâzetleri kimi zaman bir kişiye, kimi zaman ise aynı anda birden fazla kişiye verdiği görülmektedir.⁶⁶

Acâc el-Hatîb’ten icâzet alan öğrencileri arasında şu isimleri zikretmek mümkündür:

1. Dr. Ömer b. Muvaffâk en-Nüşûkâkî⁶⁷
2. Muhammed Vâil el-Hanbelî
3. Rafet b. Nassâr el-Ğazzî
4. Ahmed b. Ömer Kâfiye
5. Yâsir b. Semîh el-Beyât
6. Habîb b. Ahmed Haccûca el-Cezâirî
7. Nebîl b. Ali Zeyyâ el-Fıransî
8. Yâsir b. Muhammed es-Sûsu

⁶⁵Mâzin, “Muhammed Acâc el-Hatîb” (Görüşme 22. Aralık 2022).

⁶⁶ İcâzetlerin örnekleri için 104. Sayfaya bkz.

⁶⁷ Bkz. 106.

9. Edîb b. Muhammed el-Ğazzâvî⁶⁸
10. Ebû Nâsir Muhammed b. Nâsir el-Acmî⁶⁹
11. Bessâm b. Abdülkerim el-Hamzâvî
12. Tâî b. İbrahim el-Ali el-Makdisî
13. Muhammed es-Sîlâvî el-Ürdünî
14. Abdurrahman b. Muhammed⁷⁰
15. Enes Ahmed Şihâb⁷¹

⁶⁸ Bkz.104.

⁶⁹ Bkz. 105.

⁷⁰ Bkz. 107.

⁷¹ Bkz. 108.

3.2. Hadis İlmine Katkıları

3.2.1. Öğretimi

Muhammed Acâc el-Hatîb'in hadis ilmine dair öğretimi konusunu, öğretim hayatı, ilmî dercesi, ilmî vazifeleri başlıkları altında ele alınması mümkündür. Ancak bu çalışmanın müellifin kişiliğine ayrılan bölümünde öğrencileri başlığı hariç diğer konuların zikredilmesi hasebiyle burada sadece Acâc'ın öğrencileri konusu zikredilcektir.

3.2.1.1. Öğrencileri

Müellif; ömrünün otuz yılını aşkın bir süreyi hadis, ulûmu'l-hadis ve İslâmî ilimleri öğretme hususunda sarf etmiştir. Eğitim ve öğretime adadığı çeyrek asrı aşkın bu zamanı Birleşik Arap Emirlikleri'nde, Suudi Arabistan'da, Mısır'da ve Suriye'de bulunan üniversitelerde ve buna ilaveten mescit vb. yerlerdeki umumi ders halkaları ve oturumlar şeklinde de eğitim vermekle geçirdiğini müşahade etmekteyiz.

Böylelikle binlerce ilim talebesi müellifin rahle-î tedrisatındangeçmiş, kendisinden ilmî açıdan istifade etmiş ve ilim hayatlarını bu öğrendikleri malumat üzerine bina ederek Acâc'ın öğretim metodunun yaşamasına katkı sağlamışlardır.

Nitekim Dımeşk Üniversitesinde kendisi ile karşılaşmış ilminden istifade etmiş ve şu anda Ümmü'l-Kurâ Üniversitesi'nde Prof. Dr. Nezih Muhammed ve Dr. Hümam Said gibi önemli şahıslar bulunmaktadır. Buna ilaveten Ürdün Üniversitesi'nde eğitim heyeti üyesi Şeyh Sufuf er-Rifaî, İslâmî Terbiye Bölümü öğretim görevlisi vazifesini yerine getiren ve hâlihazırda Birleşik Arap Emirlikleri'nde öğretim görevlisi Dr. Said el-Ğâzda kendisinden ilmî açıdan istifade edenlerdendir. Aynı şekilde, Cidde'de bulunan Melik Abdülaziz Üniversitesi'nde eğitim heyeti üyesi Haldun el-Ahbâr, aynı üniversitede bulunan Şeriat Fakültesi'nde eğitim görevlisi olan Abdullah Muslih ve ismini sayamadığımız ancak hâlihazırda muhtelif birçok üniversitede eğitim görevlisi ve farklı görevlerde olup müelliften ders almış birçok ilim adamı bulunmaktadır.⁷²

⁷²Muhammed Süheyl, *Ğuraru's-Şa'm*, 1/364.

Bunun dışında müellifin cami, mescit vb. mekânlarda oluşturduğu ders halkalarında bulunup bu ilmî meclislerden istifade etmiş ve isimlerini tespit edemediğimiz birçok ilim adamı olduğu da bir gerçektir.

3.2.2.Hadis İlimine Dair Eserleri

Muhammed Acâc el-Hatîb'in kaleme aldığı eserleri tetkik ettiğimizde hadis sahasında daha yetkin olduğu ve bu alanda kazandırmış olduğu eserlerle hadis ilmine çok büyük katkılar sağladığı görülmektedir. Onun hadis ilmiyle doğrudan veya dolaylı olarak alakası bulunup yayınlanan sekiz eseri bulunmaktadır. Bu bölümde Acâc el-Hatîb'in hadis ilmine dair kaleme aldığı eserlerin bazılarının isim ve baskılarına dair bilgi verilmek ile yetinilirken bazı eserler ise önemine binaen değerlendirmeye tabi tutulacaktır.

3.2.2.1. Telifleri

Acâc el-Hatîb'in hadis ilmine katkı sağlayan birçok eseri bulunmaktadır. Ancak onun hadis ve Sünnet savunusuna daha fazla yoğunlaştığını söyleyebiliriz. Bu maksatla yazdığı eserler şunlardır:

1. *es-Sünnetü Kablet-Tedvin*
2. *es-Sünnetu'n-Nebeviyye: Mekânetuhâ, Hıfzuhâ ve Tefnîdu Ba'di's-Şübehi Havlehâ*
3. *Ebu Hureyre Râviyetü'l-İslam*⁷³

Acâc el-Hatîb'in ulûmu'l-hadise dair kaleme aldığı eserler ise şunlardır:

1. *Usûlü'l- Hadis: Ulûmuhu ve Mustalahuhu*
2. *el-Veciz fî Ulûmi'l-Hadis ve Nusûsihi*
3. *el-Muhtasaru'l-Vecîz fî Ulûmi'l-Hadis*
4. *el-Mûcez fî Ehâdîsi'l -Ahkâm*⁷⁴

Hadis âlimleri tarafından büyük bir ilgiyle karşılanması, klasik ve modern metodu birleştirmesi gibi tespit edebildiğimiz sebeplerden dolayı tezimizde müellifin sırasıyla şu eserleri ile alakalı malumat vermeyi uygun bulduk:

⁷³Muhammed Süheyl, *Ğuraru's-Şa'm*, 1/368.

⁷⁴Muhammed Süheyl, *Ğuraru's-Şa'm*, 1/369.

3.2.2.1.1. *es-Sünne kable't-tedvin*

Bu eserin Acâc'ın en değerli eseri olduğunu ifade etmek yerinde olacaktır. Çünkü müellifin telif ettiği bu eser hadis ilminin, geçirmiş olduğu en hassas merhaleyi ele almak üzere kaleme alınmıştır. Müellifin bu eseri diğer İslâm beldelerinde olduğu gibi Türkiye'de de büyük bir ilgi ile karşılanmıştır. Eserin güncel hadis problemlerini ele alması sebebiyle ülkemizde büyük bir öneme sahip olduğunu söylemek mümkündür. Nitekim Acâc el-Hatîb tarafından kaleme alınan bu kitap, Mehmet Aydemir tarafından Türkçeye tercüme edilmiştir. Bu tercüme 2005 yılında Yeni Akademi Yayınları tarafından basılarak okuyucuların hizmetine sunulmuştur. Acâc'ın kaleme aldığı bu eserin özünü 1962 yılında yazmış olduğu yüksek lisans tezi teşkil etmektedir.

Acâc el-Hatîb bu çalışmasında resmî tedvin öncesinde Sünnetin geçirmiş olduğu evreleri konu edinmektedir. Müellif bu eseri kaleme almakla Sünnetin uğramış olduğu evrelerde ortaya çıkması muhtemel hatalardan korunduğunu ortaya koyması ve müsteşriklerin bu hususta ileri sürdükleri şüphe ve iddiaları çürütmeyi amaç edinmiştir.

Müellifin tercih ettiği konunun ehemmiyetini gerektiği şekilde anlamak için eserin kaleme alındığı dönemin doğru okunması elzemdir. Nitekim eserin kaleme alındığı bu dönemde Sünnetin, İslâm düşmanları ve müsteşrikler tarafından birçok eleştiriye maruz kaldığı bilinen bir gerçektir.⁷⁵ Kimi zaman müsteşriklerin bu konuda sergiledikleri fikirler, kimi zaman da onların bu fikirlerinden etkilenerek onları takip eden Arap düşünürlerin bu hususta ortaya atmış oldukları görüşler Arap âleminde ilgi görmüştür.⁷⁶ Acâc el-Hatîb bu eserin mukaddimesinde bu ilmin zor ilimler arasında yer alması ve kaynaklarının da çok geniş olması hasebiyle bu alanda daha öncesinde kapsamlı bir çalışmanın olmadığını ifade etmektedir.

Acâc'ın bu eseri Hz. Peygamber'in, (s.a.v.) sahâbeve tabiunun Sünnet'in korunması ve sonraki nesillere aktarılması hususunda göstermiş oldukları çabayı ortaya koymaktadır.

⁷⁵Mustafa es-Sibâi Sibâi, *es-Sünne ve Mekânetühâ fit-Teşri'i'l-İslmî* (Bayrut: el-Mektebetu'l İslâmî, 2005), 16.

⁷⁶Muhammed Acâc el-Hatîb, *es-Sünne Kable't-Tedvin* (Mısır: Mektebetu Vahbe, 2012), 2.

Acâc el-Hatîb'in bu eseri telif etmesindeki en önemli amaçlarından bir diğeri ise Sünnet'in Hz. Peygamber (s.a.v.) ve sahâbe döneminde koruma altına alındığını ve Müslümanlar arasında yaygın olduğunu ıspatlamaktır. Bununla beraber o, sahâbenin Sünnet'in korunması hususunda bazı yöntemler keşfettikleri ve kendilerinden sonra gelen tabînin ise keşfedilen bu yöntemleri geliştirerek sistematik bir hale getirdiklerini ifade etmektedir. Acâc'a göre bu yöntemler sayesinde Sünnet, sonraki tabakalara bu alanda vuku bulması muhtemel hatalardan korunarak nakledilmiştir.

Acâc el-Hatîb'in bu eseri beş ana başlıktan oluşmaktadır;

Nebevî dönemde Sünnet'i ele aldığı birinci bölümde Acâc, ilk olarak Hz. Peygamber'in sergilemiş olduğu eğitim metodunu detaylı bir şekilde ele almıştır. Devamında ise Hz. Peygamber'in döneminde Sünnet'in yaygınlık kazanması ve bunun temel sebepleri üzerinde duran müellif bu sebepleri şu şekilde sıralamaktadır:

1. Hz. Peygamber'in (s.a.v.) kişiliği ve eğitim öğretim metodu
2. İslâm'ın sahip olduğu tabiat ve getirmiş olduğu yeni nizam⁷⁷
3. Sünnet'in sahâbe tarafından büyük ilgi görmesi
4. Sünnet'in ezberlenmesi ve neşr edilmesi bağlamında sahâbe tarafından ortaya konulan gayret⁷⁸
5. Sahâbenin sergilediği eğitim metodu
6. Hz. Peygamber'in (s.a.v.) hanımları,⁷⁹ hanım sahâbelerin eğitime olan katkıları
7. Hz. Peygamber'in (s.a.v.) görevlendirdiği elçi ve valileri⁸⁰
8. Mekke'nin Fethi, Veda hacı⁸¹

Acâc el-Hatîb, hadislerin sahâbe ve daha sonra İslâm ile müşerref olan Müslümanların arasında yaygınlık kazanmasının temel sebeplerinin:

1. Hz. Peygamber (s.a.v.) tarafından ilme gösterilen değer
2. İlim tahsili için yapmış olduğu teşvikler

⁷⁷Acâc el-Hatîb, *es-Sünne*, 29.

⁷⁸Acâc el-Hatîb, *es-Sünne*, 67.

⁷⁹Acâc el-Hatîb, *es-Sünne*, 29.

⁸⁰Acâc el-Hatîb, *es-Sünne*, 70.

⁸¹Acâc el-Hatîb, *es-Sünne*, 73.

3. Elde edilen ilmî birikimin bizatihi kendisi tarafından pratikte uygulanması olduğunu ifade etmiştir.⁸²

Müellif, Sünnet'in Müslümanlar arasında yaygınlık kazanmasından maksadının Sünnet'in bir fertten diğer bir ferde aktarılması olmadığını, bunun aksine nesilden nesile nakledilmesini kastettiğini ifade etmektedir. Bu nedenle Müslümanlar tarafından Sünnet'e gösterilen güven daha da artmıştır.

Öte yandan Acâc, Hz. Peygamber'in (s.a.v.) vefatından sonra sahâbeler tarafından yeni şehirler fethedildiğini, fethi gerçekleşen bu şehirlerde sahâbe tarafından yeni eğitim metotlarının geliştirildiğini söylemektedir. Ona göre sahâbe tarafından ortaya konan bu yeni eğitim ve öğretim metodunun da Sünnet'in korunması ve yaygınlaşmasına büyük ölçüde hizmet ettiğini dile getirmektedir.⁸³ Acâ'a göre sahâbetarafından hadisin korunması ve neşri amacıyla geliştirilip uygulamaya geçirilen eğitim ve öğretim metodu sayesinde, Bilâdu'ş-Şam diye meşhur olan, Filistin, Ürdün, Suriye ve Lübnan birer ilim merkezi haline gelmiştir. Müellif diğer ilim merkezlerinin ise Mekke, Medine, Kûfe, Basra, Mısır, Mağrib, Endülüs, Yemen ve Horosan olduğunu ifade etmiştir. Nitekim ilim merkezi haline gelen bu bölgeler hadis ilmini tahsil etmek amacıyla gelen binlerce ilim talebesine ev sahipliği yapmış, böylece birçok kültür ve geleneğin bu merkezlerde toplanmasına katkıda bulunmuştur.⁸⁴ Merhum Talat Koçyiğitde hadis tarihine dair kaleme aldığı *Hadis Tarihi* isimli eserinin bir bölümünü bu konuya ayırmıştır. Ancak o, bazı ilim merkezleri olarak Medine, Mekke, Kûfe, Basra, Şâm ve Mısır'ı zikretmekle beraber Acâc'ın ilim merkezleri arasında andığı Mağrib, Endülüs, Yemen ve Horosan'a değinmemiştir.⁸⁵

Akabinde er-Rihle fi Talebi'l-Hadis konusunu geniş bir şekilde ele alan Acâc, bu uygulamanın ilk olarak Hz. Peygamber (s.a.v.) döneminde ortaya çıktığını ve sonraki zamanlarda gelişerek devam ettiğini ifade etmektedir. Nitekim o, Hz. Peygamber'in (s.a.v.) risaletini haber alan insanlar farklı bölgelerden Kur'ân ayetlerini, Sünnet'i seniyyeyi ve İslâm öğretilerini öğrenmek amacıyla Medine'ye

⁸²Acâc el-Hatîb, *es-Sünne*, 37.

⁸³Acâc el-Hatîb, *es-Sünne*, 163.

⁸⁴Acâc el-Hatîb, *es-Sünne*, 163-164.

⁸⁵Talat Koçyiğit, *Hadis Tarihi* (Türkiye: Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, 1988), 89-96; Sibâi, *es-Sünne*, 96.

gelmişlerdir. İslâm dinini duyarak girmek isteyen bu güzide şahsiyetler daha sonra içlerinde yaşamış oldukları kavimlerine giderek Müslüman olduklarını dile getirmişlerdir. Bunu en büyük örneği Dımâm b. Sa'lebe (ö. ?) olmuştur. Bununla beraber Acâc, bu rihlelerin hadis ilmiyle kayıtlı olmayıp İslâm dinine dair tüm ilimleri kapsamaması açısından umumi olarak arzettiğine dikkat çekmektedir.⁸⁶ Devamında ise sahâbe tarafından ortaya konulan rihlelere birçok misal getirmiştir.

- Sahâbe ve Tâbiun Döneminde Sünnet:

Bu dönemde yapılan fetihler, farklı kültür ve medeniyete sahip toplulukların Müslüman olmaları ve sahâbe arasında vuku bulan görüş ayrılıkları meydana gelmiştir. Bu gelişmeler bazı yeni fırka ve mezheplerin ortaya çıkmasına sebep olmuştur. Söz konusu gelişmeler nedeniyle Sünnet için tehdit arz eden hadis uydurma faaliyetinin genel olarak bu dönemde başladığını söylemek mümkündür.

Acâc el-Hatîb, mevzu bahis eserin ilk bölümünde sahâbe ve tabiunun hadislerin lafız ve mana ile nakledilmesi konusuna yaklaşımlarını geniş bir şekilde ele almış ve bu hususta hadis ilmine yöneltilen eleştirilere cevaplar vermiştir.⁸⁷ Devamında ise müellif meseleyi, sahâbe ve tabiunun hadisin kabulü ve tahammülü hususunda titizlikle uygulamış oldukları metoda dikkat çekmiştir. Bu uygulama ile aynı zamanda sahâbe tarafından hadis tenkit metodunun temellerinin de atılmış olduğunu ifade eden Acâc el-Hatîb, hadis uydurma olayının tehlikeli boyutlara ulaşmasını engellemek amacıyla sahâbe ve tabiun bundan başka yöntem ve uygulamalara da başvurduğunu dile getirmiştir.⁸⁸ Müellifimiz yöntemlerin en önemlisinin isnad sistemi olduğuna dikkat çekmektedir.⁸⁹

Acâc el-Hatîb, bu bölümün sonunda ise rihle konusu Hz. Peygamber (s.a.v.), sahâbe ve sonraki dönem olmak üzere üç bölümde ele almış ve bu hususta birçok örnek zikretmiştir.⁹⁰

- Hadis Uydurmacılığı:

⁸⁶Acâc el-Hatîb, *es-Sünne*, 176-183.

⁸⁷Acâc el-Hatîb, *es-Sünne*, 144.

⁸⁸Acâc el-Hatîb, *es-Sünne*, 97.

⁸⁹Acâc el-Hatîb, *es-Sünne*, 97.

⁹⁰Acâc el-Hatîb, *es-Sünne*, 176.

Acâc el-Hatîbbu bölümü, hadis uydurma işleminin başlaması, sahâbe ve tabiunun uydurma rivâyetlere karşı sergiledikleri mücadele, müsteşrik ve onlara tabi olanların Sünnet'e yönelttikleri tenkidleri ve onlara verilen cevaplar ve ricâl ve mevzuat konularında telif edilen eserler gibi alt başlıklar şeklinde ele almıştır.

Ona göre hadis uydurma faaliyetleri ilk olarak Hz. Osman'ın (r.a.) (ö. 35/656) şehit edilmesi ile başlamıştır.⁹¹ Talât Koçyiğit de hadis uydurma faaliyetinin başlangıcı hususunda müellifle aynı görüşte olup buna ilaveten bu faaliyetin ilk olarak Şî'a tarafından ihdas edildiğini dile getirmektedir.⁹²Hz. Ali (r.a.) (ö. 40/661) ile Hz. Muâviye (r.a.) (ö. 60/680) arasında vuku bulan çatışmalar esnasında ve bu çatışmalar sonucunda yeni fırkaların ortaya çıktığı dönemde artarak devam etmiştir.⁹³ Nitekim bu dönemde her taife kendi inancının doğru olduğunu ispatlamak amacıyla hadislere başvurmuştur. Hadis uydurma faaliyeti zamanla gelişip farklı şekillere bürünmüştür. Bu sırada kendi mezhebini savunmak gayesiyle hadis uyduranlar ile beraber, bazı şahısların övülmesi, yerilmesi ve farklı birtakım fikhi görüşlerin desteklenmesi amacıyla da hadis uydurulduğu tespit edilmiştir.⁹⁴

Acâc mevzuu bahis eserin bu bölümündesahabenin adaletikonusunda değinmektedir. Çalışmamızda söz konusu müellifin sahâbenin adâleti hakkındaki görüşlerine müstakil olarak değinildiği için burada o meseleye değinmek uygun görülmemektedir.

- Hadislerin tedvini:

Kitabın bu bölümünde ise, hadislerin tedvin dönemini ele alan Acâc konuyu, Hz. Peygamber (s.a.v.) döneminde hadislerin tedvini ve İslâmın başlarında tedvin faaliyetleri şeklinde iki başlık altında ele almıştır.

Acâc el-Hatîb ilk olarak hadislerin kitabetikonusunda varid olan rivâyetlerin sıhhatini araştırarak meseleyi ele almıştır. Devamında Hz. Peygamber'in(s.a.v.) emriyle yazılan vesikalara işaret eden rivâyetler aktarmıştır.⁹⁵Müellif bu hususta Hz. Peygamber (s.a.v.), sahâbe ve tabiun döneminde tasnif edilen sayfeleri delil

⁹¹Mustafa Çağrııcı, "Fitne", *TDV İslâm Ansiklopedisi* (Erişim 01 Temmuz 2023).

⁹²Koçyiğit, *Hadis Tarihi*, 135.

⁹³Acâc el-Hatîb, *es-Sünne*, 187.

⁹⁴Acâc el-Hatîb, *es-Sünne*, 188.

⁹⁵Acâc el-Hatîb, *es-Sünne*, 305.

göstererek hadis tedvin faaliyetinin ilk dönemlere dayandığını ispatlamaya çalışmıştır. Acâc el-Hatîb, böylece Ömer b. Abdülaziz (ö. 101/720) dönemine dayandırılan resmî tedvin dönemi öncesini araştırmayı konu edilmiştir.⁹⁶

Akabinde ise Acâc bu bölümde sırasıyla sahâbe döneminde kitabet, tabiîn döneminde kitabet, Ömer b. Abdülaziz dönemi kitabet ve ilk dönem hadis kaynakları konularını misaller vermek suretiyle ele almıştır.

Acâc bu bölümün belli bir kısmını ise sırasıyla Reşit Rıza'nın, Şia mezhebinin ve müsteşriklerin hadis tedviniyle alakalı görüşlerini ve resmî tedvin dönemini ele almıştır.

Kitap, bu husustaki soru ve iddialara delil getirmek kaydıyla cevap vermekten ibarettir. Eserin bu yönü bu hususta yapılan çalışmaların az olması hasebiyle onu oldukça önemli kılmaktadır. Eser Sünnet'in Hz. Peygamber (s.a.v.) döneminden başlayıp ikinci yüzyılın başlarına kadar geçirmiş olduğu evreleri konu edinmiştir. Bu eserin metodu müellifin belirlemiş olduğu hedeflerden oluşmaktadır. Zira eser bu konuda dile getirilen iddia ve sorulara cevap vermeyi amaç edinmesi yönüyle bir savunma niteliğindedir.⁹⁷

- Sahâbe ve Tâbiunun Meşhur Hadis Râvileri:

Acâc el-Hatîb bu bölümü iki ana fasıl şeklinde ele almıştır. O birinci fasıl "rivâyet hususunda meşhur olmuş bazı sahâbeler" şeklinde isimlendirmiş ve bu fasılda, sahâbenin tanımı, tabakaları, sayılarının kaç olduğu, nasıl tanınacağı, âdil olduklarına dair deliller ve müksîrundan olan sahâbeleri ele almıştır. Bu sahâbeleri teker teker değerlendirmeye tabi tutmuş ve onların adâletine dair ortaya atılan menfi iddialara cevap vermiştir.

İkinci fasılda ise Acâc, tabiun tabakası kimlerin dâhil olduğu ve önde gelen tabiînleri ele almaktadır. Sırasıyla, Saîd b. el-Müseyyeb (ö. 94/713), İbn Şihâb ez-Zührî (ö. 124/742), Ubeydullah b. Abdullah, İbrahim en-Nehaî (ö. 96/714), Alkame en-Nehaî (ö. 62/682), Urve b. Zübeyr (ö. 94/713), Nâfi (ö. 117/735), Sâlim (ö. 12/633), Âmir (ö. 118/736) ve Muhammed b. Sîrîn (ö. 110/729) gibi tabiîn önde gelen şahsiyetleri ele almıştır.

⁹⁶Acâc el-Hatîb, *es-Sünne*, 328.

⁹⁷Muhammed Sıddık, *XX. Asırda Şamda Hadis Çalışmaları* (Türkiye: Fecr Yayınevi, 2022), 190.

Acâc el-Hatîb, çalışmanın genel hatlarını ortaya koyabilmek amacıyla detaylara ziyadesi ile önem vermiştir. Misal olarak, müellif Sünnet'in yaygın hale gelmesini sağlayan etkenlerden bahsederken eğitim-öğretim bağlamında Hz. Peygamber'in (s.a.v.) ortaya koymuş olduğu uygulamaları geniş bir şekilde ifade etmektedir. Aynı şekilde, İslâm öncesi dönemdeki kitabetin Araplar tarafından yaygın olarak kullanıldığını ispat etmek amacıyla bu hususta birkaç örnek zikretmektedir.⁹⁸

Kitabın diğer bir özelliği ise müsteşrikler, oryantalistler ve onlardan etkilenen Arap düşünörlere cevap verme mahiyetinde olmasıdır. Acâc el-Hatîb başta hadis tedvin meselesi olmak üzere diğer konularda da müsteşriklerin ortaya atmış olduğu görüşleri tespit ederek bu görüşlere karşı deliller getirmek kaydıyla onlara reddiyeler yazmıştır. Bu nedenle zikri geçen eserin müsteşriklere karşı bir reddiye olarak kaleme alındığını ifade etmek mümkündür. Saydığımız özelliklere sahip olan bu eser Şam'da, hadis tarihine dair ilk eser olma özelliğini taşıyan çalışma olarak kabul edilmektedir.⁹⁹

Eser'in diğer gayesinin, hadislerin şifahî olarak kayıt altına alındığı dönemden yazıldığı evreye kadar sağlıklı bir şekilde muhafaza edildiğini ortaya koymak olduğunu söylemek mümkündür. Tüm bunlara ek olarak Acâc, hadis tedvin çalışmalarının ilk döneme dayandığını ve bu hususta karşıt görüşe sahip olan kişilerce ortaya atılan şüphe ve görüşlerin kabule şayan olmadığını ispat etmeyi amaç edinmiştir.

3.2.2.1.2. Ebû Hureyre râviyeti 'l-İslâm

Acâc el-Hatîb'in bu eseri daha önce bahsettiğimiz *Es-Sünnetü Kable't-Tedvin* isimli eserin devamı niteliğinde olup, müellifin Sünnet'in tedvin öncesi dönemini araştırma amacını güden projesinin tamamlayıcı bir parçası mahiyetindedir. Bu eserin kaleme alınış amacı Sünnet'inakleden ilk nesle güvenilmesinin gerekli olduğunu ortaya koymaktır. Daha önce de bahsettiğimiz gibi yirminci asırda sahâbenin adaleti konusu müsteşrikler ve onların görüşlerini tasvip ebeden bazı yazarlar tarafından saldırılara maruz kalmıştır. Hâlbuki bu konu bu zamana kadar

⁹⁸Acâc el-Hatîb, *es-Sünne*, 295.

⁹⁹Siddik, *XX. Asırda Şamda Hadis Çalışmaları*, 190.

Müslümanların üzerinde ittifak etmiş olduğu konulardandır. Böylece müsteşrikler ve onlardan etkilenen Arap yazarlar Müslümanların ittifak ettiği bu konuya gölge düşürmek ve onların bu hususta şüphe duymalarını sağlamak amacıyla çaba sarf ettiklerini görmekteyiz.¹⁰⁰ Bu nedenledir ki müellifin bir önceki eserini tamamlama mahiyetinde olan bu çalışması ziyadesiyle önem taşımaktadır. Müellifin burada sahâbenin adaletine dair zikretmiş olduğu görüşte Müslümanlardan maksat Ehl-i sünnet mezhebidir. Nitekim Hâricî, Şîa, Mu'tezile gibi bazı mezhepler fitne olayını sebep göstererek sahâbenin bir bölümünün ya da tümünün adaletinin düştüğünü dile getirmektedirler.¹⁰¹

Acâc, bu grupların sahâbenin adaletine gölge düşürmek için çaba sarf etmeleri ve sahâbeye saldırılarının aslında Sünnet'in tamamı için bir tehdit oluşturduğunu ifade etmektedir. Nitekim müellif sahâbeye yöneltilen saldırıların İslâm düşmanları tarafından İslâm'ın aleyhine yöneltilen teşebbüsler ile aynı manayı ifade ettiğini belirtmektedir. İşte bu sebeptir ki Acâc el-Hatîb konuyu nazarî ve tatbikî olarak ele almak suretiyle eserini bu bağlamda kaleme almayı hedeflemiştir.

Eserin diğer bir amacı Ebû Hureyre'nin (r.a.) (ö. 58/678) adalet sahibi olduğunu ortaya koymaktır. Nitekim XX. yüzyılda Ebû Hureyre; Ahmed Emîn (ö. 1954), Ebû Reyve (ö. 1970) gibi bazı yazarlar tarafından hedef alınmış,¹⁰² adaleti ve zabtı hususlarında şüphe uyandırılmaya çalışılmıştır.¹⁰³ Acâc el-Hatîb, Ebû Hureyre hakkında yapılan itham ve saldırıların asıl hedefinin bu güzide sahâbenin olmadığını bilakis yapılan bu itham ve iftiralara karşı Ebû Hureyre'nin savunulmasının aslında Sünnet'in ve ona bağlı olarak İslâm'ın savunulması anlamına geldiğini beyan etmiştir.¹⁰⁴ Acâc'ın konuya savunmacı bir tavır ile yaklaşması onun bu hususta kendisinden farklı düşünenlere karşı sert bir dil kullanmasına sebebiyet vermiştir.

¹⁰⁰Sibâî, *es-Sünne ve Mekânetühâ fit-Teşri'i'l-İslmî*, 322.

¹⁰¹Emin Aşıkutlu, *Hadiste Ricâl Tenkidi* (İstanbul: M.Ü. İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 1997), /39-42; Emin Aşıkutlu, "Cerh ve Ta'dil", *TDV İslâm Ansiklopedisi* (Erişim 25 Haziran 2023).

¹⁰²Mehmet Efendioğlu, *Sahâbeye Yöneltilen Tenkitler* (İstanbul: Marmara Üniversitesi, 1998), 162.

¹⁰³Sibâî, *es-Sünne*, 326.

¹⁰⁴Muhammed Acâc el-Hatîb, *Ebû Hureyre Râviyetu'l-İslâm* (Mısır: Mektebetu Vahbe, 1982), 6.

Müellifin bu eseri ifade etmiş olduğumuz özellikleri ile XX. yüzyılda müsteşriklerin etkisinde kalan Arap dünyası ve Batı dünyasında hadis ilminin hadis tarihi dalıyla ilgili konulara ışık tutmaktadır.¹⁰⁵

Müellif bu eserini Ebû Reyeye tarafından kaleme alınan *Şeyhu'l-Madîre* ve Abdülhüseyn tarafından kaleme alınan *Ebû Hureyre* isimli kitaplara reddiye mahiyetinde telif etmiştir. Müsteşrikler den etkilenen bu iki düşünürün eserlerini, Ebû Hureyre'yi eleştirmek amacıyla kaleme aldıkları bilinen bir gerçektir. Yazarlardan Abdülhüseyn şîi bir şair olmakla beraber bu iki eser dikkatlice incelendiği vakit aralarındaki benzerlik hemen göze çarpmaktadır. Bununla beraber Ebû Reyeye ve Abdülhüseyn mezkûr eserlerini kaleme almalarındaki amaçlarının Sünnet'i savunmak olduğunu ifade etmişlerdir.¹⁰⁶ Bu amacın ise akla aykırı hadisleri Sünnet'ten ayıklamak ile mümkün olacağını dile getirmişlerdir. Yaptıkları araştırmalarda Ebû Hureyre tarafından rivâyet olunan hadislerin bazılarının akla aykırı olduğunu iddia ederek bu hadislerin Sünnet dairesinden çıkarılması gerektiğini savunmuşlardır. Ve sonuç olarak Ebû Hureyre'nin adaletinin tekrar araştırılmasının gerekli olduğunu ifade etmişlerdir.¹⁰⁷

Bu iki düşünür bu konuda icmaya muhalefet ederek bir râvinin tüm rivâyetlerinin kabul edilmesi hususunda rivâyette bulunan kişinin sahâbe olmasının yeterli olmadığını savunmuşlardır. Abdülhüseyn bununla yetinmeyip bütün sahâbenin adaletinin tekrar araştırılmaya tabi tutulmasının gerektiğini, nitekim sahâbe arasında münafıkların bulunduğu görüşünü savunmaktadır. Bu husus her ne kadar çalışmamıza konu olan müellifin akrân ve yakın arkadaşı olan Prof. Dr. Nurettin İtir tarafından ele alınmış olsa da biraz sonra görüleceği üzere Acâc el-Hatîb de bu konuyu çok daha kapsamlı bir şekilde ele alarak konuyla ilgili müstakil bir eser kaleme almıştır.

Diğer yandan adaleti hususunda Ebû Hureyre'yi eleştiriye tabi tutan bu yazarlar iddialarında haklı olduklarını ispatlamak amacıyla Ebû Hureyre aleyhine diğer bazı sahâbe ve ulema tarafından sarf edilen sözleri nakletmek suretiyle

¹⁰⁵Siddik, *XX. Asırda Şamda Hadis Çalışmaları*, 191.

¹⁰⁶Mahmud Ebû Reyeye, *Şeyhu'l-Madîre Ebû Hureyre* (Beyrut: Müessesetu'l-Â'lemî, 1993), 13; Abdülhüseyn Şerefu'd-Dîn el-Musâvî, *Ebû Hureyre* (Beyrut: Dâru'z-Zehrâ, 1986), 8.

¹⁰⁷Ebû Reyeye, *Şeyhu'l-Madîre Ebû Hureyre*, 108; Abdülhüseyn, *Ebû Hureyre*, 9.

görüşlerini desteklemeyi hedeflemişlerdir.¹⁰⁸ Böylece bu konunun ilk defa kendileri tarafından ortaya atılmadığını, bilakis daha önce bazı şahıslar tarafından da dile getirildiğini ima etmişlerdir. Onlara göre Ebû Hureyre'nin bazı rivâyetlerinin kimi sahâbe ve tabiun tarafından tenkit edilmesi bu hususta haklı olduklarını göstermektedir.

Zikri geçen düşünürlerin Ebû Hureyre ile ilgili ortaya atmış oldukları tenkitler şu şekildedir:

- Meşhur olmadığı iddiası:

Bu müellifler bu hususta ilk olarak Ebû Hureyre'nin (r.a.) ismi ile alakalı ihtilafları dile getirmektedirler. Bununla beraber ashâb-ı suffeden olması hasebi ile toplumda meşhur ve muteber biri olmadığını ifade etmişlerdir. Meşhur olmamasını sebep göstererek Hz. Peygamber'in (s.a.v.) kendisine çok değer vermediğini ve bu nedenle kendisiyle çok sohbetle bulunmadığı tezini ortaya atmışlardır. Hatta bu hususta çok ileri giderek Ebû Hureyre'nin karnını doyurmak amacıyla Müslüman olduğunu iddia etmişlerdir.¹⁰⁹

- Yemeye karşı çok hırslı olduğu iddiası:

Ebû Reyeye bu konuda bazı tarih kaynaklarına da dayanarak Ebû Hureyre'nin yemeye karşı çok hırslı olduğunu ispat etmeye çaba göstermiştir.¹¹⁰ Nitekim bu hususta Ebû Hureyre'nin Hz. Muaviye tarafından çokça yapılmakta olan el-Madîre ismindeki bir yemeği çok sevmesinden dolayı Hz. Ali'yi terk ederek onun safını tuttuğuna dair bazı rivâyetler bulunmaktadır. Bu sebeple Ebû Reyeye, Ebû Hureyre'yi Şeyhu'l-Madîre diye isimlendirilmiştir.¹¹¹ Diğer yandan Ebû Hureyre'nin Hz. Peygamber (s.a.v.) tarafından Bahreyn bölgesine gönderilmesinin sebebini araştırdıklarını ve bu araştırmanın neticesinde bu sonuca vardıklarını ifade etmişlerdir. Bu müellifin iddia ettiğine göre Ebû Hureyre birçok sahâbeyi yemeye olan düşkünlüğünden dolayı rahatsız etmiştir. Ve bunun farkına varan Hz.

¹⁰⁸Ebû Reyeye, *Şeyhu'l-Madîre Ebû Hureyre*, 156; Abdülhüseyn, *Ebû Hureyre*, 194.

¹⁰⁹Ebû Reyeye, *Şeyhu'l-Madîre Ebû Hureyre*, 52; Abdülhüseyn, *Ebû Hureyre*, 24.

¹¹⁰Efendioğlu, *Sahâbeye Yöneltilen Tenkitler*, 184.

¹¹¹Ebû Reyeye, *Şeyhu'l-Madîre Ebû Hureyre*, 62.

Peygamber (s.a.v.) Ebû Hureyre'yibaşka bir beldeye göndermek dışında bir çare bulamamış ve kendisini Bahreyn'e göndermiştir.¹¹²

- Emevi yönetimi ile olan ilişkisi:¹¹³

İsmi geçen düşünürler Ebû Hureyre'nin sırf Hz. Muâviye ile olan ilişkisi ve Emevi yönetimi ile olan alakasından dolayı onu tenkit etmişlerdir. Onlara göre Ebû Hureyre meşru olup olmadığını araştırmadan Emevi yönetimine her türlü desteği vermiştir.¹¹⁴ Bu konuda daha da ileri giderek Ebû Hureyre'nin Emevi yöneticilerini öven rivâyetler uydurup muhalifleri hakkında ise onları yeren rivâyetler uydurmak kaydı ile Emevilere destek verdiğini iddia etmişlerdir.¹¹⁵ Şöyle ki Hz. Muâviye kussâs olarak bilinen vaizlere kısaca anlatan kişilere izin vermiş, Ebû Hureyre ise bu hususta gerekli tetkikleri yapmadan onları kınamak bir tarafa onlara müsamaha göstermek suretiyle dolaylı olarak hadis uydurmuştur.¹¹⁶ Abdülhüseyn, Ebû Hureyre'nin Hz. Peygamber (s.a.v.) ile geçirmiş olduğu kısa dönemin bu kadar çok hadis rivâyetinde bulunması için yeterli olmadığını ifade etmektedir. Ona göre bu sebepten dolayı Ebû Hureyre'nin rivâyet etmiş olduğu hadislerin çoğunluğu uydurmadır.¹¹⁷ Bu görüşünü desteklemek amacıyla Ebû Hureyre'nin Kâ'b el-Ahbâr (r.a.) (ö. 32/652) ile olan ilişkisini sebep göstermiştir. İddia ettiğine göre Ebû Hureyre Kâ'b el-Ahbâr'dan ehli kitaba dair almış olduğu haberleri Hazreti Peygamber'e (s.a.v.) dayandırmak suretiyle hadis olarak rivâyet etmiştir.¹¹⁸

- Bazı sahâbeler ve tabiun tarafından eleştiriye tabi tutulması:

Bazı sahâbe ve tabiun tarafından Ebû Hureyre'ye yöneltilen eleştirilerden yola çıkan Ebû Reyze eleştiride bulunan bu sahâbe ve tabiûnin Ebû Hureyre tarafından rivâyet olunan hadisleri delil olarak kabul etmediklerini ifade etmiştir.¹¹⁹

- Müşkil hadisler rivâyet etmesi:

¹¹²Ebû Reyze, *Şeyhu'l-Madîre Ebû Hureyre*, 69; Abdülhüseyn, *Ebû Hureyre*, 22.

¹¹³Sibâî, *es-Sünne*, 387.

¹¹⁴Ebû Reyze, *Şeyhu'l-Madîre Ebû Hureyre*, 60; Abdülhüseyn, *Ebû Hureyre*, 40.

¹¹⁵Acâc el-Hatîb, *Ebû Hureyre*, 254.

¹¹⁶Abdülhüseyn, *Ebû Hureyre*, 40.

¹¹⁷ Abdülhüseyn, *Ebû Hureyre*, 44.

¹¹⁸ Ebû Reyze, *Advaun ale's-Sünneti'l Muhammediyye*, 180.

¹¹⁹ Ebû Reyze, *Advaun ale's-Sünne*, 185; Abdülhüseyn, *Ebû Hureyre*, 182.

Bu konuda Ebû Reyve, Ebû Hureyre rivâyetlerinin kâhir ekseriyetinin Kur'ân, sahih Sünnet ve akla aykırı olduğunu iddia etmektedir. Bu iddiasını ispatlamak amacıyla Ebû Hureyre tarafından rivâyet olunan bazı hadisleri tetkik etmiş ve değerlendirme de bulunmuştur.¹²⁰ Abdülhüseyn bu hususta kırk hadis cem etmiş ve Kur'ân, sahih Sünnet ve akla aykırı olduğu gerekçesiyle bu hadislerle amel edilmemesinin gerektiğini ifade etmiştir. Buna misal olarak:

عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ عَنْ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ : خَلَقَ اللَّهُ آدَمَ عَلَى صُورَتِهِ

“Allah, Âdem’i kendi suretinde yaratmıştır.”¹²¹ hadisini tetkik etmiş ve neticede hadisin akla aykırı olduğunu iddia etmiştir.¹²²

Ebû Reyve’nin iddia ettiğine göre Ebû Hureyre ehli kitaptan bazı rivâyetleri Hz. Peygamber’e (s.a.v.) dayandırmak sureti ile hadis olarak rivâyette bulunmuştur.¹²³ Bu konuda ise Ebû Reyve,

يُنزِلُ رَبُّنَا، تَبَارَكَ وَتَعَالَى، كُلَّ لَيْلَةٍ إِلَى السَّمَاءِ الدُّنْيَا. حِينَ يَبْقَى ثُلُثُ اللَّيْلِ الْأَخْرَ، فَيَقُولُ: مَنْ يَدْعُونِي فَأَسْتَجِيبَ لَهُ؟ مَنْ يَسْأَلُنِي فَأُعْطِيَهُ؟ مَنْ يَسْتَغْفِرُنِي فَأَغْفِرَ لَهُ؟

“Allahu Teâla her gece, gecenin son üçte birlik bölümünde dünya semasına nüzul eder ve: Bana kim dua eder ki onun duasını kabul edeyim! Benden kim istekte bulunur ki ona istediğini vereyim! Benden kim bağışlanma ister ki onu bağışlayayım!” buyurur.”¹²⁴ hadisinin itikatta Allah’ın zatı hususunda tecsim inancının ortaya çıkmasına katkıda bulunduğunu gerekçe göstererek hadisi reddetmiştir.¹²⁵ Yazarın bu hususta delil olarak zikretmiş olduğu bu hadislerin tamamı sahihaynda (Buhârî, Müslim) geçmektedir.

- Hıfzının zayıf olduğu iddiası;

¹²⁰ Ebû Reyve, *Advaun ale’s-Sünneti*, 189.

¹²¹ Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmâil b. İbrâhîm el-Cu’fi el-Buhârî (ö. 256/870), *el-Câmi’u’s-sahîhu’l-müsned min hadîssi Resûlillâh sallallâhu ‘aleyhi ve sellem ve sünenihî ve eyyâmih*, nşr. Yasir Hasen vd. (Beirut: Müessesetü’r-Risale Nâşirûn, 2012/1433), “İsti’zân”, 1.

¹²² Abdülhüseyn, *Ebû Hureyre*, 64.

¹²³ Abdülhüseyn, *Ebû Hureyre*, 64.

¹²⁴ Ebû Abdillâh Mâlik b. Enes b. Mâlik b. Ebî Âmir el-Asbahî el-Yemenî (ö. 179/795), *el-Muvatta*, nşr. Takiyyuddin en-Nedvi (Suudi Arabistan: Dâru’l-Kalem, 2011), “Kur’ân”, 30; Buhârî, “Teheccüd”, 14; Ebû’l-Hüseyn Müslim b. el-Haccâc b. Müslim el-Kuşeyrî (ö. 261/875), *Sahîh-i Müslim* (Beirut: Müessesetü’r-Risale Nâşirûn, 2009), “Salâtü’l-Müsâfirîn”, 168.

¹²⁵ Abdülhüseyn, *Ebû Hureyre*, 73.

Ebû Reyve, Ebû Hureyre'nin hafızasının zayıf olduğunu ispatlamak amacıyla kendisinin Kur'ân-ı Kerim'i ezberlemediğini öne sürmek kaydıyla Ebû Hureyre'nin ezberlemiş olduğu hadisleri unuttuğunu ispatlamaya çalışmıştır. Bu husustaki iddiasını kuvvetlendirmek amacıyla ikinci olarak Hz. Ömer'in (r.a.) (ö. 23/644) Ebû Hureyre'yi hadis ezberlemekten nehyettiği rivâyetini delil olarak getirmiştir.¹²⁶

İşte Muhammed Acâc el-Hatîb *Ebû Hureyre Râviyetu'l-İslam* isimli eserini bu tenkitlere cevap vermek amacıyla telif etmiştir. Söz konusu tenkitleri cevaplamaya başlamadan önce bu konuyla alakalı uzunca bir mukaddime yazmıştır. Bu mukaddimede Sünnet'in dindeki yeri ve önemini geniş bir şekilde ele alan Acâc el-Hatîb bu eserini şu iki ana konu üzerine bina etmiştir;

Müellif birinci bölümde Sünnet'in tarihi seyri, sünnetin Kur'ân ile ilişkisini, sahâbenin adaleti, Sünnet'in kayıt altına alınması ve yayılma süreci meselelerini farklı yönlerden ele almıştır. Acâc el-Hatîb bu hususta Kur'ân, Sünnet ve akli delillerden istifade ederek sahâbenin adaletini ispat etme cihetine gitmiştir.

Acâc el-Hatîb eserin ikinci bölümünü ise Ebû Hureyre'nin adaletini ispat etmeye ayırmıştır. Bu bölümünde müellif ilk olarak Ebû Hureyre'nin hayatını detaylı bir şekilde anlatmıştır. Şöyleki sırasıyla kimliğini, ne şekilde müslüman olduğunu, Hz. Peygamber (s.a.v.) ile olan ilişkisini, Hz. Peygamber'in (s.a.v.) vefatından sonra halifeler ve yöneticiler ile olan münasebetlerini ve sahip olduğu güzel ahlâkı etraflıca ele almıştır.¹²⁷Müellifbu konuları ele almakla Ebû Hureyre'nin Müslüman kimliğine ve dindarlığına yöneltilen iddiaları yanıtlamaya çalışmıştır.Devamında ise hadis rivâyetine karşı olan hırsı, çok rivâyette bulunması ve sahip olduğu ilmi, ezber kabiliyeti, hocaları ve kendisinden rivâyette bulunanlar gibi başlıklar altında onun ilmi kişiliğini dile getirmiştir.¹²⁸Müellifimiz bununla ise Ebû Hureyre'nin hadise dolaylı olarak Sünnet'e olan büyük hizmetlerini, fikhî yönünü ve hafızasının güçlü olduğunu ispatlamayı amaç edinmiştir. Acâc el-Hatîb tüm bu konuları tabakat ve siyer kitaplarından yararlanarak kaleme almıştır.

¹²⁶Mahmud Ebû Reyve Ebû Reyve, *Advâun ale's-Sünneti'l-Muhammediyye* (Kâhire: Dâru'l-Meârif, 1957), 174; Acâc el-Hatîb, *Ebû Hureyre*, 236.

¹²⁷Acâc el-Hatîb, *Ebû Hureyre Râviyetu'l-İslâm*, 67.

¹²⁸Acâc el-Hatîb, *Ebû Hureyre*, 103.

Acâc el-Hatîb bu çalışmasında esasen Ebû Hureyre'ye yöneltilen iddialara odaklanmıştır. Müellif bu bağlamda onun dini yaşantısını takvasını ve adaletini ele almak suretiyle onun rivâyet etmiş olduğu hadislerin sıhhatini ispatlamaya çalışmıştır. Bununla beraber Acâc, hadis ezberleme ve ezberlediği hadisleri muhafaza etme hususunda ortaya koymuş olduğu çabaları dile getirmek suretiyle onun hadis rivâyetine olan hırsına dikkat çekmiştir. Devamında ise sahâbenin Ebû Hureyre'ye güvendiğini ispatlamak amacıyla bazı rivâyetler aktarmıştır.

3.2.2.1.3.es-Sünnetü'n-nebeviyye: mekânetuhâ, hıfzuhâ ve tefnîdu ba'di's-şübehi havlehâ

Bu eserin, Acâc el-Hatîb'in ortaya koymuş olduğu çalışmaların son halkası olduğunu söylemek mümkündür.¹²⁹Müellifimiz eserini Sünnet'i genel hatlarıyla halkın zihnine yerleştirmek amacıyla telif etmiştir. Nitekim Acâc, söz konusu eserde halk tarafından internet vasıtasıyla kendisine yöneltilen soruları konu edilmiştir. Müellif kitabına yazmış olduğu mukaddimede bir kişinin kendisinden hadislerle karşı duyulan şüphelere karşı bir eser telif etmesini istemesi üzerine çalışmasını kaleme aldığını ifade etmiştir. Bu talep karşısında müellifimizet-Tevhid internet sitesi vasıtasıyla kendisine yöneltilen kırk adet soruyu cevaplamak suretiyle bu talebi yerine getirmek için çaba sarf edeceğini ifade etmiştir.¹³⁰Bu yönüyle eserin içeriğini “güncel hadis problemleri” olarak ifade etmek mümkündür.¹³¹

Acâc el-Hatîb, eserini halka yönelik kaleme aldığı için açık ve anlaşılır bir dil kullanmayı tercih etmiştir. Müellif eserinin birinci bölümünde, Sünnet'in tanımı, Kur'an ile olan ilişkisini, İslâm dinindeki konumunu ve delil olması meselelerini etraflıca ele almıştır. Acâc'ın bu hususlarda hadis âlimlerince ortaya konan genel kanaate uyum sağladığını görmekteyiz. Nitekim Acâc, Sünnet'i; Hz. Peygamber'den (s.a.v.) nakledilen söz, davranış ve takrirler olarak tanımlamak suretiyle onu hadise denk tutmuştur. Devamında ise Sünnet'in delil olarak alınmasının gerekli olduğunu ifade etmek amacıyla onun vahyi ğayr-ı metluv olduğuna dikkat çekmiştir. Bu

¹²⁹Sıddık, XX. Asırda Şamda Hadis Çalışmaları, 195.

¹³⁰Muhammed Acâc el-Hatîb, *es-Sünnetü'n-Nebeviyye Mekânetuhâ ve Hıfzuhâ ve Tedvinuhâ Tefnîdu Badi's-Şebehi Havlehâ* (Dimeşk: Dâru'l-Fikir, 2010), 7.

¹³¹Sıddık, XX. Asırda Şamda Hadis Çalışmaları, 195.

iddiasını ıspatlamak amacıyla Kur'an, Sünnet ve icmâdan olmak üzere birçok delilgetirmiştir.¹³²Müellifimiz Sünnet'in İslâm dininde ikinci kaynak olduğunu ifade ettikten sonra, onun Kur'ân ile olan ilişkisini ve Kur'ân'ın Sünnet ile nesh edilemeyeceği konusunu ele almıştır. Acâc'ın, bir önceki konuda olduğu gibi bu konuda da hadis ehlinin görüşlerine genel hatlarıyla uyum sağladığı görülmektedir.

Müellifin bu eserinde ele aldığı konulardan bir diğeri ise Sünnet'in hüküm koyma vasfının olup olmaması meselesidir. Acâc el-Hatîb bu meseleyi es-Sünnetü't-Teşriyye ve es-Sünnetü Ğayru't-Teşriyye olarak iki bölümde ele almıştır.

Acâc el-Hatîb hadis ilminin meydana gelişi ve geçirmiş olduğu evreleri özet şeklinde ele almıştır. Müellife göre hadislerin sahâbe tarafından ezberlenmesi kaydıyla sonraki nesillere aktarılmasının yegâne sebebi Hz. Peygamber'in (s.a.v.) ortaya koymuş olduğu eğitim sistemidir. Acâc el-Hatîb bu ilim dalının rivâyet ve dirayet olmak üzere iki başlığa ayrıldığını ifade etmiştir. Devamında ise bu ilmin müslümanlar tarafından hadislerin korunması amacıyla ihdas edildiğini ve bu ilim dalının müslümanlara ait olduğunu dile getirmiştir.

Acâc el-Hatîb eserinin ikinci bölümünde ise güncel problemleri ele almıştır. Bu problemlerin bazıları şunlardır:

1. Hadislerin geç bir dönemde tedvin edilmesi
2. Âhad hadislerin delil kabul edilmesi ve birtakım akla ters hadisler

Acâc el-Hatîb, eserinin son bölümünde ise internet üzerinden kendisine yöneltilen kırk kadar soruyu cevaplamaya gayret göstermiştir. Bu da gösteriyor ki sosyal medyanın yaygınlaşması gibi yeni sosyal gelişmeler beraberinde bazı sorunları da getirmiştir.¹³³Bu soruların bazıları şu konuları içermektedir;Elbânî'nin (1914/1999) sergilemiş olduğu metot, Sünnet'in Kur'ânile ilişkisi, âhad hadisleri delil kabul etme meselesi, hadislerle hüküm verme esnasında âlimlerin ihtilaf etmesi, Sünnet'in Kur'âncılar grubu tarafından inkâr edilmesi.

Bu eserde dile getirilen konular halkın din konusundaki serüvenini ve gündemini ifade etmesi açısından kayda değerdir.Ancak Acâc el-Hatîb halk tarafından kendisine yöneltilen bu sorulardan hadis tarihi ve hadis tedvin konusu

¹³²Acâc el-Hatîb, *es-Sünnetü'n-Nebeviyye*, 8.

¹³³ Siddık,XX. *Asırda Şamda Hadis Çalışmaları*.196.

hususunda olan soruları uzun bir şekilde cevaplarken bu konuların kapsamı dışında kalan bazı soruları kısa şekilde cevaplamak ile yetinmiştir. Bu da gösteriyor ki müellif uzmanlık alanına giren konuları daha kapsamlı bir şekilde cevaplarken bunun dışındaki konularda detaya girmemiştir. Bununla beraber eser güncel sorunlarla alakalı bazı meseleleri ele alması hasebi ile büyük önem arz etmektedir. Acâc tarafından kaleme alınan bu eserin alanında ilk çalışma olduğunu söylemek mümkündür.¹³⁴

3.2.2.1.4. *el-Mûcez fî ahâdîsi'l-ahkâm*

Acâc el-Hatîb, bu eseri meslektaşı olan Prof. Dr. Muhammed Ali el-Umerî ile beraber kaleme almışlardır. Eser bu yönüyle müellifin bazı ilim ehliyle birlikte telif ettiği çalışmalara örnek teşkil etmektedir. Birtakım fikî meselelerde temel kaynak kabul edilen hadisleri incelemeye tabi tutan Acâc el-Hatîb, bu çalışmasını şeriat fakültesi dördüncü sınıf öğrencileri için kaleme aldığını dile getirmiştir. Acâc el-Hatîb eserini telif etme esnasında takip edeceği yöntemi bu eserin mukaddimesinde şu şekilde ifade etmektedir: “Hadislerden hüküm çıkarma esnasında hadis ulemasının bu hususta koymuş olduğu metoda bağlı kalınacak, söz konusu hadisle alakalı hadis âlimlerinin görüşlerine yer verilip hadisin diğer varyantları ve mutabileri aktarılacaktır. Fıkhu'l-Hadis hususunda ilk olarak mezhep imamlarının görüşleri zikredilecek, devamında zikredilen bu görüşlerin arasından tercihte bulunulacaktır. Son olarak hadisin sahâberâvisi ve bu hadisi eserinde zikreden müellifin hayatı hususunda kısa bir malumat verilecektir.”¹³⁵

Acâc el-Hatîb bu eserinde nikâh, talâk, cinayetler, had cezası, tazir cezası, savaş hukuku, avlanma, kurban, adak, yemin, kadılık ve cevamiu'l-kelim gibi konulara değinmiştir. Müellifimiz eserin son kısmında hadisleri senet açısından incelemeye tâbi tutmayacağını, hadislerin senet açısından incelemeye tâbi tutulması vazifesini öğrencilerin bu hususta kabiliyetlerinin gelişmesi amacıyla öğrencilere verileceğini ifade etmiştir.¹³⁶ Bu da daha önce ifade ettiğimiz üzere müellifin *el-Mucez*'i öğrencileri için kaleme aldığı yönündeki amacına bağlı kaldığını göstermektedir. Bizde burada müellifin ifade ettiği metodu örneklendirmek suretiyle

¹³⁴Siddik, *XX. Asırda Şamda Hadis Çalışmaları*.196.

¹³⁵Muhammed Acâc el-Hatîb, *el-Mucez Fî Ahâdîsi'l-Ahkâm* (Dimeşk: el-Matbaatu'l-Cedîde, 1976), 4.

¹³⁶Acâc el-Hatîb, *el-Mucez Fî Ahâdîsi'l-Ahkâm*, 511.

ele almayı uygun gördük. Acâc el-Hatîb tarafından bu hususta ortaya konulan metot başlıklar halinde şu şekildedir:

- Hadis rivâyeti ve tahrirci meselesi:

İfade ettiğimiz üzere Acâc el-Hatîb bu çalışmasında fikhî hususlardaki temel hadisleri ele almayı gaye edinmiştir. Bu nedenle her konuyla alakalı birkaç hadis aktarmak ile yetinmiş zikrettiği bu hadisleri de özellikle sahihayndan seçmiştir. Ortaya konan bu çaba müellifin eserini telif ettiği zaman diliminde bu iki esere ne denli önem verdiğini ifade etmektedir. Acâc, bir hadisi ele aldığı vakit tariklerini mütâbilerini ve o hadisin rivâyet olduğu kaynaklarını ele alma konusunda oldukça titiz davranmıştır. Müellif bu başlık altında örnek olarak zikrettiği hadislerden bir tanesi şu şekildedir:

يَا مَعْشَرَ الشَّبَابِ، مَنْ اسْتَطَاعَ مِنْكُمُ الْبَاءَةَ، فَلْيَتَزَوَّجْ، فَإِنَّهُ أَعْضُ لِلْبَصْرِ، وَأَحْصَنُ لِلْفَرْجِ، وَمَنْ لَمْ يَسْتَطِعْ، فَعَلَيْهِ بِالصَّوْمِ، فَإِنَّهُ لَهُ وَجَاءٌ.

*“Ey gençler topluluğu! Sizden her kimin evlenmeye gücü yeterse evlensin. Zira evlilik gözü haramdan daha fazla korur ve ferici daha çok muhafaza eder. Evlenmeye imkânı olmayan ise oruç tutsun. Zira oruç için bir kalkandır.”*¹³⁷ Acâc el-Hatîb, bu hadisi bütün tarikleri ile ele alarak tahrir etmiş ve bu rivâyet ile alakalı yapmış olduğu incelemenin sonucunda bu hadisin yedi ayrı tarik ile rivâyet edildiğini ifade etmiştir.¹³⁸

Acâc el-Hatîb burada tahririni yaptığı bazı hadislerin farklı tariklerine işaret etmekle beraber rivâyetin lafız farklılıklarına da değinmiştir. Müellifin bu uygulamasına şu hadisi örnek vermek mümkündür:

"مَنْ حَمَلَ عَلَيْنَا السِّلَاحَ فَلَيْسَ مِنَّا"

*“Bize silah doğrultan bizden değildir.”*¹³⁹ Rivâyetini incelemeye tabi tutan Acâc el-Hatîb hadisin diğer taliklerine değinmekle beraber bu tariklerde bulunan lafız

¹³⁷Ebû Abdillâh Ahmed b. Muhammed b. Hanbel eş-Şeybânî el-Mervezî (ö. 241/855), *el-Müsned*, nşr. Şuayb el-Arnâvût vd. (Beyrut: Müessesütü’r-Risâle, 1981), 6/72; Buhârî, “Savm”, 10; Müslim, “Nikâh”, 1; Ebû Abdillâh Muhammed b. Yezîd Mâce el-Kazvînî (ö.273/887), *Sünenü İbn Mâce* (Beyrut: Daru’l-Mârifet, 1998/1419), “Nikâh”, 1; Ebû Bekr Abdullah b. Ebî Dâvûd Süleymân b. Eş’as es-Sicistânî el-Ezdî (ö. 275/889), *Sünenü Ebî Dâvûd* (Beyrut, Lubnan: Daru’l-Mârifet, 2001), “Nikâh”, 1.

¹³⁸Acâc el-Hatîb, *el-Mucez Fî Ahâdîsi’l-Ahkâm*, 7.

¹³⁹Buhari, *el-Câmi’u’s-Sahîh*, Diyât, 1; Müslim, *Sahîh*, İman, 161.

farklılıklarını da ifade etmiştir. Zira müellif söz konusu hadisin “*Bize ok ile saldıran bizden değildir.*” Şeklinde başka bir varyantla da rivâyet edildiğini ifade etmiştir.¹⁴⁰ Böylece rivâyetler arasındaki lafız farklılıklarını ortaya koymayı amaçlamıştır.

- Hadislerden hüküm çıkarma hususu:

Acâc el-Hatîb, çoğu zaman ele aldığı hadislerden hüküm çıkarırken hadis âlimlerinin söz konusu hadislerden çıkarmış olduğu görüşleri aktarmıştır. Bu hususta müellifin bu başlık altında değindiği şu hadisleri örnek olarak zikretmek mümkündür:

"ثَلَاثٌ جِدُّهُنَّ جِدٌّ، وَهَزْلُهُنَّ جِدٌّ: النِّكَاحُ، وَالطَّلَاقُ، وَالرَّجْعَةُ"

"Üç husus vardır ki bu üç hususun ciddiyeti de ciddi şakası da ciddidir."¹⁴¹ Müellif bu hadisi değerlendirme sadedinde hadis âlimlerinin hadisten çıkarmış olduğu hükümleri dile getirdikten sonra Tirmizî(ö. 279/892) ve İbn Hacer'in(ö. 852/1449) bu rivâyet hakkında vermiş oldukları “Hasen” hükmünü aktarmış kendisi herhangi bir değerlendirmede bulunmamıştır.Devamında,

"لَا تُزَوِّجُ الْمَرْأَةَ الْمَرْأَةَ، وَلَا تُزَوِّجُ الْمَرْأَةَ نَفْسَهَا، فَإِنَّ الرَّأْيِيَّةَ هِيَ الَّتِي تُزَوِّجُ نَفْسَهَا"

"Bir hanımın başka bir hanımı evlendirmeye yetkisi yoktur, nitekim zinakar kadın kendini evlendirendir."¹⁴²hadisini değerlendirirken İbn Hacer'inbu husustaki “Bu hadisin râvilerinin tümü sika olup hasen mertebesindedir.” tespitini aktarmakla yetinmiş ve kendisi ayrıca hüküm çıkarma hususunda değerlendirmeye tabi tutmamıştır.¹⁴³

"أَنَّ رَجُلَيْنِ اخْتَصَمَا فِي نَاقٍ، فَأَقَامَ كُلُّ وَاحِدٍ مِنْهُمَا الْبَيْتَةَ"

"İki kişi bir deve hususunda ihtilaf edip her ikiside kendi lehine delil getirdi.” Hadisihususunda müellif aynı şekilde İbn Hacer’in bu hadis hakkında vermiş olduğu zayıf hükmünü aktarmış kendisi hadisten hüküm çıkarma yolunu tercih etmemiştir.

Acâc el-Hatîb aynı şekilde, tahririni yaptığı hadislerin sıhhati hususunda da bir hüküm vermeyip hadis âlimlerinin bu hususta ifade etmiş oldukları görüşleri

¹⁴⁰ Acâc el-Hatîb, *el-Mücez Fî Ahâdîsi'l-Ahkâm*, 296.

¹⁴¹ Ebû Dâvûd, "Talâk", 9; Ebû İsâ Muhammed b. İsâ b. Sevre (Yezîd) et-Tirmizî (ö. 279/892), *Sünenü't-Tirmizî*, nşr. İzzet Ubeyd el-Duas (Dîmeşk: Dar ibn Kesir, 2007/1428), "Talâk", 9.

¹⁴² İbn Mâce, "Nikâh", 15.

¹⁴³ Acâc el-Hatîb, *el-Mücez Fî Ahâdîsi'l-Ahkâm*, 55.

aktarmakla yetinmiştir. "أُبْعَضُ الْحَلَالَ إِلَى اللَّهِ الطَّلَاقُ" "*Helal olup da Allah'ın en sevmediği şey kişinin eşini boşamasıdır.*"¹⁴⁴ Mealindeki hadisin sıhhati ile alakalı kimi hadis âlimlerinin mürsel hükmünü verdiklerini, diğer bir takım hadis âlimlerinin ise onun muttasıl olduğu hükmünü verdiklerini nakletmekle yetinmiştir.

Acâc'ın bazı durumlarda hadisleri illet açısından incelemeye tabi tuttuğu da görülmektedir. Besmelesiz kesilen hayvanın etinin yenmesine ilişkin rivâyet olunan hadisteki değerlendirmesi buna örnek verilebilir.

أَنَّ قَوْمًا قَالُوا: يَا رَسُولَ اللَّهِ، إِنَّ قَوْمًا يَأْتُونَنَا بِاللَّحْمِ لَا نَدْرِي أَدَكَرُوا اسْمَ اللَّهِ عَلَيْهِ أَمْ لَا، فَقَالَ رَسُولُ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: سَمُّوا اللَّهَ عَلَيْهِ وَكُلُّوهُ" "اللَّهُ

Bu rivâyete göre "*Ashâbı Kiram Hz. Peygamber'e (s.a.v.) gelerek bazıları bize et getiriyorlar oysaki biz bu hayvanların Allah'ın adıyla kesilip kesilmediklerini bilmiyoruz. Bu durumda o etleri yiyelim mi diye sordular.*"¹⁴⁵ Acâc bu rivâyetini değerlendirirken kimi hadis âlimlerinin bu hadisi mürsel olması hasebiyle kabul etmediklerini, buna mukabil bu hadisin Buhârî tarafından muttasıl olarak rivâyet edilmesinin, hadisin sıhhatine işaret ettiğini ifade etmiştir.¹⁴⁶

Müellifimiz, bazen de bir hadisle alakalı sahih veya hasenli-ğayrihi hükmünü vermek amacıyla o hadisin farklı tariklerine işaret etmeye önem vermiştir. Bu esnada onun genel itibarıyla klasik öğretilerde yer alan kaidelere bağlı kaldığını görmekteyiz. Nitekim Acâc, hasen li-ğayrihinin aslı itibarıyla zayıf olup onu destekleyen başka rivâyetin desteğiyle hasen mertebesine çıktığını, aksi takdirde zayıf olarak kalmaya devam edeceğini ifade etmektedir.¹⁴⁷ Onun yapmış olduğu bu tarife İbn Hacer'in *en-Nüzhe* isimli eserinde rastlamaktayız.¹⁴⁸ Bu da Acâc'ın zayıf hadisle amel hususunda klasik usûle bağlı kalmakla beraber mütesahil bir tutum sergilediğini ortaya koymaktadır. Bu hususta şu örneği vermek mümkündür: Müellif "أَقْبِلُوا ذَوِي الْهَيْئَاتِ عَنَّا رَاهِمَ إِلَّا الْحُدُودَ" "*Güzel ahlâka sahip olan kişilerin had'ler hariç*

¹⁴⁴Ebü Dâvûd, "Talâk", 3.

¹⁴⁵ Buhârî, "Zebâih ve's-Sayd", 21; Ebû Bekr Ahmed b. el-Hüseyn b. Alî el-Beyhakî (ö. 458/1066), *es-Sünenü's-suğrâ* (Bayrut: Daru'l-Ma'rife, 1999), Sayd, (3010), 4/42.

¹⁴⁶ Acâc el-Hatîb, *el-Mücez Fî Ahâdîsi'l-Ahkâm*, 424.

¹⁴⁷ Muhammed Acâc el-Hatîb, *Usûlü'l-Hadis; Ulûmuhu ve Mustalahuhu* (Beyrut, Lübnan: Dar ibn Hazm, 1997), 354.

¹⁴⁸ Ebü'l-Fazl Şihâbüddîn Ahmed b. Alî b. Muhammed el-Askalânî (ö. 852/1449), *Nüzhetü'n-nazar fi tavzîhi Nuhbeti'l-fiker* (Pakistan: Mektebetü'l-Büşrâ, 2012/1434), 65.

hatalarını affedin"¹⁴⁹ hadisini değerlendirirken bu hadisin farklı tarihlere sahip olması sebebiyle hadisin hasen li-ğayrihi mertebesine çıktığını dile getirmiş.¹⁵⁰ Buradan hareketle Acâc'ın hadislerin sıhhatine ilişkin yapmış olduğu değerlendirmelerde klasik usûlün dışına çıkmadığını söylemek mümkündür.

Acâc el-Hatîb kimi zaman isehüküm açısından ele aldığı hadisleri vurud sebebi ışığında anlamaya önem göstermiştir. Zira o hadislerle ilgili hüküm verme meselesinde olduğu gibi bu konuda da klasik dönem eserlerinde geçmekte olan hadislerin sebebi vurudlarını nakletmekle yetinmiş ilave bir değerlendirmede bulunmamıştır. Nitekim müellif,

إِنَّمَا أَنَا بَشَرٌ وَإِنكُمْ تَخْتَصِمُونَ إِلَيَّ، وَلَعَلَّ بَعْضَكُمْ أَنْ يَكُونَ الْحَنَّ "بِحُجَّتِهِ مِنْ بَعْضٍ، فَأَقْضِي عَلَى نَحْوِ مَا أَسْمَعُ، فَمَنْ قَضَيْتُ لَهُ مِنْ حَقِّ أَخِيهِ شَيْئًا، فَلَا يَأْخُذْهُ فَإِنَّمَا أَقْطَعُ لَهُ قِطْعَةً مِنَ النَّارِ

*"Ben bir beşerim siz aranızda hüküm vermem için bana başvuruyorsunuz, biriniz delil sunma hususunda diğerinden daha maharetli olabilir. Ben sizlerden işittiğim söze binaen hüküm veririm."*¹⁵¹ hadisini hüküm açısından ele aldığı esnada bu hadisin sebebi vürudunu, iki kişi aralarında miras meselesinden dolayı çıkan anlaşmazlıktan dolayı Hz. Peygamber'e (s.a.v.) aralarında hüküm vermesi için başvurmuşlardır" şeklinde dile getirmiştir.

- Hadis şerhçiliği:

Acâc, hadisleri hem senet açısından hem de içerik açısından incelemeye tabi tutmuştur. Şöyleki o hadisleri senet açısından ele aldıktan sonra hadislerin metinleriyle alakalı değerlendirmelerde bulunmuştur. Bu esnada Acâc ilk olarak hadislerin genel manasını vermiş daha sonrasında anlaşılması zor olan bazı kelime ve cümleleri açıklamıştır. Bu değerlendirmeler esnasında Acâc diğer bölümlerde olduğu gibi klasik eserlerdeki bilgilere bağlı kalmış kendisi ilave bir değerlendirmede bulunmamıştır. Buna örnek olarak,

"رُفِعَ الْقَلَمُ عَنْ ثَلَاثَةٍ: عَنِ النَّائِمِ حَتَّى يَسْتَيْقِظَ، وَعَنِ الصَّغِيرِ حَتَّى يَحْتَلِمَ، وَعَنِ الْمَجْنُونِ حَتَّى يَعْفَلَ"

¹⁴⁹Ebû Dâvûd, "Hûdûd", 4.

¹⁵⁰Acâc el-Hatîb, *el-Mûcezz*, 366.

¹⁵¹Buhârî, "Hiyel", 9.

“Üç kişiden kalem kaldırılmıştır: Uyuyandan uyanıncaya kadar, çocuktan yetişkin oluncaya kadar, deliden akli melekeleri yerine gelinceye kadar.”¹⁵² hadisinde geçmekte olan “kalem kaldırılmıştır” cümlesinin manası hususunda müellifimiz, klasik hadis şerhlerinde geçtiği üzere kendilerinden teklifin kaldırılması¹⁵³ olarak anlamış ve ifade etmiştir.¹⁵⁴ Acâc el-Hatîb bazen de kapalı olan kelime veya cümlelerin şerh edilmesi hususunda aynı şekilde kendisi görüş belirtmeyip bu husustahadis âlimlerinin görüşlerini nakletmekle yetinmiştir. Nitekim "الْوَلَدُ لِلْفِرَاشِ" "çocuk yatağa aittir"¹⁵⁵ hadisinde geçmekte olan "الفراش" kelimesinden kastedilen mananın ne olduğu ile alakalı görüş ifade etmemiş, bu kelime hususunda bazı fakihlerin kastedilen mananın kişinin hanımı olduğu, diğer bazı fakihlerden ise bu kelimededen maksat bizatihi kocanın kendisi olduğu görüşlerini nakletmekle yetinmiştir.¹⁵⁶

- Fıkhu'l-Hadis:

Acâc el-Hatîb hadisin ifade ettiği fikhî hükümler hususunu “mezheplerin görüşleri”, “fikhî hükümler” ve “hadislerin delalet ettiği manalar” şeklinde başlıklar altında ele almıştır. Müellifimiz bir hadisi ele almış olduğu konuların sayısına uygun bir şekilde bölümlere ayırmış ve her konuyu ait olduğu bölümde incelemeye tabi tutmuştur.

“Biz Hz. Peygamber (s.a.v.) döneminde bir at keserek onun etinden yedik.”¹⁵⁷ Hadisini fıkhu'l-hadis açısından ele aldığı fakihlerin çıkarmış olduğu hükümleri zikretmekle yetinmiştir. Fakihler bu hadisin delaleti hususunda ikiye ayrılmaktadır: İmamı Şafiî (ö. 204/820), Ahmed b. Hanbel (ö. 241/855), Ebû Yusuf (ö. 182/798) ve birçok selef âlimin içinde bulunduğu birinci gruba göre at etinin

¹⁵²Ebû Dâvûd, "Hudûd", 17; Tirmizî, "Hudûd", 1.

¹⁵³Ebû't-Tayyib Muhammed Şemsü'l-Hak b. Emîr Alî ed-Diyânüvî el-Azîmâbâdî Âbâdî, *Avnü'l-Ma'bûd* (Dimeşk: Dar el-Feyha, 2013), 12/58; Ebû'l-Ulâ Muhammed Abdurrahmân b. Abdirrahîm el-Mübârekpûrî (1865/1935), *Tuhfetü'l-ahvezî şerhu Câmi'i't-Tirmizî* (Beyrut: Dar'ul-Feyhâ, 2021/1442), 4/745.

¹⁵⁴Acâc el-Hatîb, *el-Mücez Fî Ahâdîsi'l-Ahkâm*, 159.

¹⁵⁵Buhârî, "Husûmât", 5; Müslim, "Ridâ", 1457.

¹⁵⁶Acâc el-Hatîb, *el-Mücez*, 160.

¹⁵⁷Buhârî, "Zebâih", 27; Müslim, "Sayd", 1942.

yenilmesinin hükmü mübah olup Ebû Hanife (ö. 150/767), İmam Mâlik (ö. 179/795) ve birtakım fakihlere göre ise mekruhtur.¹⁵⁸

- Bab başlıkları:

Bilindiği gibi hadisleri konularına göre tasnif etmek hadislerin anlaşılmasına katkı sunması açısından büyük önem taşımaktadır. Bunun farkında olan Acâc el-Hatîb eserinde ele aldığı hadisler ile alakalı bazı başlıklar belirlemiştir. Müellifin eserinde ele aldığı hadisler için belirlemiş olduğu bu başlıklar kimi zaman soru şeklinde ifade edilirken kimi zaman ise hüküm ifade etmeyip bilgi amaçlı genel başlıklardan oluşmaktadır. Özellikle de müellifin soru formunda belirlediği bab başlıkları hadis kaynaklarında benzeri bulunmayan bir uygulama biçimidir. Bununla beraber onun sergilediği bu usul esnasında güncel konuları ele alması hadislerin güncellenmesi ve okuyucunun hadise ilgi duymasına büyük katkı sağlamaktadır. Acâc'ın soru şeklinde ifade ettiği bab başlıkları diğerlerine oranla azınlığı teşkil etmekle beraber klasik eserlerde eşine az rastlanan bir uygulama olması hasebiyle büyük önem taşımaktadır. Buna örnek olarak, "Bir kadın kendisiyle alakalı evlenme aktidini yapabilir mi?" şeklinde bir başlık tercihinde bulunan Acâc,

"لَا تُزَوِّجُ الْمَرْأَةَ الْمَرْأَةَ، وَلَا تُزَوِّجُ الْمَرْأَةَ نَفْسَهَا، فَإِنَّ الزَّانِيَةَ هِيَ الَّتِي تُزَوِّجُ نَفْسَهَا"

"Bir kadının başka bir kadını evlendirmeye yetkisi yoktur, nitekim zinakar kadın kendini evlendirendir."¹⁵⁹hadisinibu başlık altında zikretmiş ancak herhangi bir açıklama yapmamıştır.

Hüküm ifade etmeyip bilgi amaçlı olan genel başlıklar hususunda ise Acâc,

"إِذَا خَطَبَ أَحَدُكُمْ الْمَرْأَةَ فَإِنْ اسْتَطَاعَ أَنْ يَنْظُرَ إِلَى مَا يَدْعُوهُ إِلَى نِكَاحِهَا فَلْيَفْعَلْ"

"Biriniz bir hanım ile evlenmeyi arzuladığı vakit onunla evlenmensine teşvik etme niteliği taşıyan özelliklerine bakma imkânı varsa baksın"¹⁶⁰ hadisi hususunda "nişanlanacak hanıma bakmak" şeklinde bir başlık belirlemiştir.¹⁶¹

¹⁵⁸Acâc el-Hatîb, *el-Mücez Fî Ahâdîsi'l-Ahkâm*, 422.

¹⁵⁹İbn Mâce, "Nikâh", 16.

¹⁶⁰Ebû Dâvûd, "Nikâh", 19.

¹⁶¹Acâc el-Hatîb, *el-Mücez*, 25.

3.2.2.1.5. *Usûlü'l-hadis, ulûmuhû ve mustalahuhû*

Acâc el-Hatîb, bu eserini Şam İlahiyat Fakültesi, Usûlü'd-Din Fakültesi ve İslâm beldelerinde uygulanmakta olan eğitim metotlarına uygun olarak kaleme aldığını dile getirmiştir.¹⁶² Müellif bu eserini, hadislerin kabul edilmesi veyahut reddedilmesine ilişkin kuralları ve bu kuralların uygulanması durumunda ortaya çıkan terimleri, râvi zincirini ve bu râvilerin rivâyet etmiş olduğu hadisleri incelemek amacıyla kaleme aldığını dile getirmiştir.¹⁶³ Bu eser ilk olarak 1966 yılında Dımeşk'te basılmıştır.¹⁶⁴

Acâc, bu eserinde hadis usûlüne dair konuları dört ana başlık altında anlatmayı tercih etmiştir. Bu başlıklar şunlardır:

1. Sünnete Giriş
2. Hadislerin Tedvini
3. Ulûmü'l-Hadis
4. Mustalahu'l- Hadis

Müellifimizin ortaya koymuş olduğu bu taksim klasik dönem eserlerinde sergilenen yöntemlere farklılık arz etmektedir. Nitekim klasik Ulûmu'l-Hadis eserlerinde Sünnet'e giriş ve hadislerin tedvini gibi başlıklar bulunmamakla beraber, Ulûmu'l-Hadis ve Mustalahu'l- Hadis konuları da aynı başlık altında ele alınmıştır. Müellifin ifade ettiği bu ilim dalları aynı asırda teşekkül edip birbirlerini tamamlama özelliğine sahiptirler. Acâc el-Hatîb, Sünnet'e giriş ve hadislerin tedvini konularına bu eserinde kısmen değinmekle yetinmeyip bu konulara dair müstakil eserler telif etmiştir. Müellife göre Ulûmu'l- Hadis, bir hadisi senet ve metin açısından incelemeye tabi tutan ilim dallarıdır.¹⁶⁵ Hadis ilimlerinin tatbik edilmesi sonucunda ise Mustalahu'l-Hadis ortaya çıkmıştır.¹⁶⁶ Diğer bir ifadeyle Mustalahu'l-Hadis, bir hadisi incelerken hadis âlimlerinin kullanmış oldukları terim ve ifadelerden ibarettir.¹⁶⁷

¹⁶²Muhammed Acâc el-Hatîb, *Usûlü'l-Hadis; Ulûmuhu ve Mustalahuhu* (Beyrut: Dar ibn Hazm, 1997), 7.

¹⁶³Acâc el-Hatîb, *Usûlü'l-Hadis*, 5.

¹⁶⁴Acâc el-Hatîb, *Usûlü'l-Hadis*, 9.

¹⁶⁵Acâc el-Hatîb, *Usûlü'l-Hadis*, 231.

¹⁶⁶Acâc el-Hatîb, *Usûlü'l-Hadis*, 232.

¹⁶⁷Acâc el-Hatîb, *Usûlü'l-Hadis*, 232.

Acâc el-Hatîb'e göre, hadis ilimleri iki önemli görev üstlenmektedir: Bunlardan birincisi senedin sıhhat açısından incelemeye tabi tutulması, ikincisi ise metnin sıhhat açısından değerlendirmeye tabi tutulmasıdır.

Acâc el-Hatîb'in eserinin Ulûmu'l-Hadis'e ayırdığı bölümünde zikrettiği hadis ilimlerinin bölümleri şu şekildedir:

1. Hadis tahammül ve eda yolları
2. Tarîhu'r-Ruvât İlmi
3. Cerh ve Tadil İlmi
4. Ğaribu'l-Hadis İlmi
5. Muhtelefu'l-Hadis İlmi
6. Nâsîh-Mensuh İlmi
7. İlelu'l-Hadis İlmi

Müellifimizbu işlemi esnasında ilk olarak, her ilmin tanımını yapmış devamında ise önemine binaen her bir ilim dalını ana kaynaklarına dayanmak suretiyle anlatmaya gayret göstermiştir. Örneğin Acâc el-Hatîb râvilerin tarihi ilmini ilk olarak mahiyeti açısından ele almış ve bu terimi, “Hadis rivâyeti açısından tarîhu'r-ruvât (râvilerin durumu) inceleyen ilim dalıdır.” şeklinde tanımladıktan sonra bu ilmin ortaya çıkması, değeri ve hadislerin kabulüne etkisi açısından incelemeye tabi tutmuştur.¹⁶⁸

Müellif bu ilim dalının hadis rivâyet faaliyetleri ile beraber hadis uyduranlara karşı büyük bir silah niteliğinde olduğunu ifade etmektedir. Acâc el-Hatîb, hadis tenkidi faaliyetini yürüten âlimlerin hadis rivâyetinde bulunan kişilerin durumlarını araştırmak amacıyla buldukları kaideler yardımıyla bu ilim dalının geliştiğini ifade etmekle beraber bu ilim dalının ana kaynaklarının birkaçına da değinmiştir.

Acâc el-Hatîb, eserinde Mustalahu'l-Hadis'i diğer bölümlere oranla daha kısa ele almıştır. Burada zikrettiği temel kısa başlıklar şunlardır.

Hadis-i rivâyet eden râvilerin sayısı açısından:

1. Mütevatir Hadis
2. Meşhur Hadis

¹⁶⁸Acâc el-Hatîb, *Usûlü'l-Hadis*, 263.

3. Âhad Hadis

Hadisin kabul edilip edilmemesi açısından:

1. Sahih Hadis
2. Hasen Hadis
3. Zayıf Hadis
4. Sahih, hasen ve zayıf için kullanılan ortak terim

Müellif zikri geçen bu konularda geniş bir şekilde bilgi vermeden bu terimlerin tariflerini yapmakla yetinmiştir. Bununla beraber zayıf hadislerle amel hususu gibi önem atfettiği bazı meseleleri uzunca ele almıştır. Buhârî ve Müslim'in sahihlerini ele aldığı esnada bu iki muhaddisin hayatlarını ve hadis kabul şartlarını da incelemiştir.¹⁶⁹ Devamında mertebe noktasında Sahihayn'dan hangisinin daha üstün olduğu meselesini, hadis âlimlerinin bu husustaki görüşlerini ve âlimlerin çoğunluğunun sıhhat açısından Buhârî'nin sahihini tercih ettiklerini dile getirmiştir.¹⁷⁰ Müellifin bu konuda yeni bir değerlendirme yapmayıp önceki hadis âlimlerinin görüşlerini benimsediği görülmektedir. Görüşlerine başvurduğu âlimlere İbn Sâlah (ö. 643/1245) ve İbn Hacer'in örnek olarak verilmesi mümkündür. Diğer yandan genelde hasen hadisleri toplayan eserler olarak bilinen *Sunen-i Ebî Dâvûd*, *Sunen-i Tirmizî*, *Sunen-i Nesaî* ve *Sunen-i İbn Mâce* eserleri ve müellifleri hakkında muhtasar bilgiler vermiştir.¹⁷¹

Acâc el-Hatîb, hasen hadisi terim olarak ilk defa dile getiren hadis âliminin Tirmizî olduğunu ifade etmektedir. Müellif bu iddiasını desteklemek amacıyla Tirmizî'den önceki âlimlerin hadisleri genel olarak sahih ve zayıf şeklinde ikili taksime tabi tuttuklarını ancak Tirmizî'nin bu ikili taksime hasen isminde yeni bir kısım ilave etmek suretiyle hadisi üçlü taksime tabi tuttuğunu dile getirmiştir.¹⁷² Tirmizî'nin hasen hadis için yapmış olduğu tarif ise şu şekildedir: “Senedindeki râvilerinden herhangi birinin yalancılıkla itham edilmediği, başka

¹⁶⁹Acâc el-Hatîb, *Usûlü'l-Hadîs*, 324.

¹⁷⁰Ebû Amr Takıyyüddîn Osmân b. Salâhiddîn Abdîrahmân b. Mûsâ eş-Şehrezûrî (ö. 643/1245), *Ulûmü'l-hadîs* (Daru'l-Fikr, 2012/1433), 18; İbn Hacer, *Nüzhetü'n-nazar fî tavzîhi Nuhbeti'l-fiker*, 62; Acâc el-Hatîb, *Usûlü'l-Hadîs*, 333-334.

¹⁷¹Acâc el-Hatîb, *Usûlü'l-Hadîs*, 335.

¹⁷²Acâc el-Hatîb, *Usûlü'l-Hadîs*, 353.

tarikler vasıtasıyla benzeri rivâyet edilen ve şaz olmayan hadistir.”¹⁷³Hasen hadisin tarifi hususunda âlimler tarafından ifade edilen farklı görüşleri aktaran müellif, naklettiği bu görüşler arasından en uygun olanın İbn Hacer tarafından ifade edilen tarif olduğunu dile getirmiştir. İbn Hacer'in hasen hadis hususunda yapmış olduğu tarif şu şekildedir: “Râvileri zabt hususunda sahih hadisin râvilerine denk olmamakla beraber, sahih hadisin sahip olduğu diğer şartları taşıyan hadise hasen hadis denir.”¹⁷⁴ Bazı hadis âlimlerinin hasen hadisi sahih hadis kategorisinde kabul ettiklerini ifade eden Acâc el-Hatîb, hasen hadisin delil olma özelliğine sahip olduğunu dile getirmiştir.¹⁷⁵Müellif bu bölümde önceki kısımlardaki tutumlarından farklı olarak konuyla ilgili klasik dönem âlimlerin görüşlerini aktarmakla beraber kendisinde değerlendirmede bulunmuştur.

Acâc el-Hatîb, zayıf hadisi ise “Makbul hadistearanan şartları kendinde barındırmayan hadis.” olarak tarif etmiştir. Müellifimiz, bir hadisin zayıf olmasının iki sebebi olduğunu ifade etmektedir. Bu sebeplerden birincisi, hadisin senedinin muttasıl olmaması; ikincisi ise hadisin râvilerinde bulunan kusurlardır.¹⁷⁶ Böylelikle senetlerinde kopukluklar bulunan mürsel, müdelles hadisler birinci grupta değerlendirilirken râvileri bakımından kusurlu olan, şaz, metruk ve münker hadisler ise ikinci grupta değerlendirilmiştir.¹⁷⁷Acâc el-Hatîb, zayıf hadisi ele aldığı bölümün sonunda, zayıflığı şiddetli olmayan bir hadisin başka bir tarik -mutabi- ile rivâyet olunmak şeklinde desteklenmesi durumunda hasen li-gayrihî mertebesine ulaşabileceğini dile getirmiştir. Ancak zayıflığı şiddetli olan, münker ve metruk gibi hadisler başka bir yolla rivâyet edilmek üzere desteklenseler dahi hasen li-gayrihimertebesine ulaşmalarının mümkün olmadığını ifade etmiştir.¹⁷⁸Ona göre bir hadisin şiddetli zayıf olmasının sebebi, râvilerinin adalet açısından kusurlu olmalarıdır. Râvilerin adaletinde bulunan kusurlar başka bir tarik (mutâbi) ile desteklenmek yoluyla giderilebilen kusurlardan değildir. Hal böyle olunca zayıflığı şiddetli hadis her ne kadar başka bir tarik ile desteklense dahi kuvvet bulup bir üst

¹⁷³Ebü'l-Ferec Zeynüddîn Abdurrahmân b. Ahmed b. Abdurrahmân Receb el-Bağdâdî ed-Dımeşkî (ö. 795/1393), *Şerhu 'İleli't-Tirmizî* (Daru'l-Minhâc, 2019/1440), 1/340.

¹⁷⁴İbn Hacer, *Nüzhetü'n-nazar fî tavâzîhi Nuhbeti'l-fiker*, 65.

¹⁷⁵Acâc el-Hatîb, *Usûlü'l-Hadîs*, 354.

¹⁷⁶Acâc el-Hatîb, *Usûlü'l-Hadîs*, 359.

¹⁷⁷Acâc el-Hatîb, *Usûlü'l-Hadîs*, 360.

¹⁷⁸Acâc el-Hatîb, *Usûlü'l-Hadîs*, 372.

meretebe olan hasen li-gayrihî mertebesine ulaşamaz. Şayet hadisin sahip olduğu zayıflık senesinde bulunan kopukluk veya râvinin zaptı ile alakalı gibi başka bir kusurdan dolayı ise bu zayıflık şiddetli olmamakla beraber başka bir tarikten rivâyet olunmakladesteklenmesi durumunda bir üst meretebe olan hasen li-gayrihî seviyesine ulaşması mümkündür.¹⁷⁹ Müellifimizin bu hususta ifade ettiği görüşlerin büyük ölçüde klasik dönem âlimleri tarafından dile getirilen görüşlere uyum sağladığı görülmektedir.

Acâc el-Hatîb, merfu, müdrec, mürsel gibi farklı hadis konularını ise sahîh, hasen ve zayıf arasında ortak olan hadis bölümleri başlığı altında incelemiştir. Onun sergilemiş olduğu bu usul klasik dönemde kaleme alınan eserlerdeki uygulamalardan farklıdır. Buda Acâc'ın bu hususta yeni bir yöntem geliştirdiğini göstermektedir. Müellif bu bölümde ıstılahların tanımlarına yer verdikten sonra herbiriyle ilgili örnekler zikretmiştir. Örnek olarak: Acâc, müdrec hadisi ele alırken müdrecin tarifini yapmış ve müdreci, senette idrac ve metinde idrac olmak üzere ikiye ayırmıştır. Devamında ise metindeki idracın, metnin başında, ortasında veya sonunda olabileceğini dile getirmiş ve herbiri için birer örnek zikretmiştir.¹⁸⁰ Acâc'ın bu bölümde yapmış olduğu tariflerde klasik türü eserlerde yapılan tariflere genel itibarıyla uyum sağladığı görülmektedir.

Acâc, bütün bölümlerde bahse konu olan kısmın ana kaynaklarına değinmiştir. Misal olarak müellif, müdrec hadis bahsini ele aldığı bölümde bu konunun geçtiği temel kaynaklar arasında Hatîb el Bağdadî'ye (ö. 463/1071) ait olan *el-Fasl li'l-vasl el-müdrec fi'n-nakl (Kitâb fi'l-fasl ve'l-vasl)* isiminde olan eseri ve İbn Hacer'in bu eser üzere yapmış olduğu *Ta'rifü'l-menhec bi-tertîbi (bi-ma'rifeti)'l-müdrec* adlı çalışmasını zikretmiştir.¹⁸¹

Acâc el-Hatîb, konusu bakımından birbirine yakın olan bir takım hadis nevilerini aynı başlık altında ele almıştır. Nitekim o muttasıl, müsned ve merfu

¹⁷⁹Acâc el-Hatîb, *Usûlü'l-Hadîs*, 371-372.

¹⁸⁰Acâc el-Hatîb, *Usûlü'l-Hadîs*, 394.

¹⁸¹Acâc el-Hatîb, *Usûlü'l-Hadîs*, 396.

kavramlarını aynı başlık altında¹⁸² incelemeye tabi tutarken meşhur, aziz ve müstefiz hadis kısımlarını da bir başlık altında ele almıştır.¹⁸³

Acâc, bu bölümünün sonundasahâbe tabakasına yer vermiştir. Müellifimiz bu konuya genel anlamda büyük önem atfetmiştir. Onun,hadis ilmine dair çalışmalarında özellikle sahâbedönemine yoğunlaştığı dikkat çekmektedir.¹⁸⁴

Sahâbe tabakasındaçok cüzi de olsahadisleri kayıt altına alınmaya başlayan bir nesil olması hasebiyle sahâbe tabakası,onun için hadis tarihinde önemli bir yere sahiptir. Bu itibarla sahâbe tabakasına Acâc ayrı bir önem vermiştir. Müellif bu bölümde sahâbeyi tarif etmiş, sahip oldukları adâleti ve sahâbe tabakası içerisinden çok hadis rivâyetinde bulunanları ve onlar ile alakalı ortaya atılan eleştirilere dair hususları incelemeye tabi tutmuştur.¹⁸⁵ Ayrıca müellifimiz bu konuda ihtilafli olan bazı meseleleri incelemeye tabi tutmuş, inceleme işleminin sonucunda vardığı görüşü beyan etmek suretiyle bu hususa dikkat çekmiştir.

Kimlerin sahâbe olup olmadığına dair iki ana görüş bulunmaktadır. Bunlardan muhaddislere ait olan görüş şu şekildedir: “Hz. Peygamber’i(s.a.v.) bir sefer görüp bir an onunla mülâkî olma imkânı bulan her mümin sahâbedir.” Usûl âlimlerine ait olan ikinci görüş şudur: “Sahâbe, Hz. Peygamber (s.a.v.) ile uzunca bir süre birlikte bulunma imkânı elde etmiş kişidir.”Müellifimizbu bölümde iki gruba ait olan bu görüşleri aktardıktan sonra hadis ehlinin tarifini tercih ettiğini dile getirmiştir.¹⁸⁶Acâc’ın bu konudaki görüşleri tahlil ettikten sonra ehl-ihadisin görüşünü tercih etmesi onun bu meselede hadisçi yönünün ağır bastığını göstermektedir.

Sahâbenin adâleti meselesi Acâc el-Hatîb’in hadisçiliğini yansıtmaları bakımından büyük öneme sahiptir. Nitekim müellife göre sahâbeye duyulan güven Sünnet’e duyulan güvenin güvencesidir. Dolayısıyla sahâbeye duyulan güvenin sarsılması durumunda Sünnet’e güven de sarsılacaktır. Bu yüzden Acâc, sık sık sahbenin adaleti vurgusunu yapmaktadır.

¹⁸²Acâc el-Hatîb, *Usûlü’l-Hadîs*, 379.

¹⁸³Acâc el-Hatîb, *Usûlü’l-Hadîs*, 388.

¹⁸⁴Siddîk, *XX. Asırda Şamda Hadis Çalışmaları*, 206.

¹⁸⁵Acâc el-Hatîb, *Usûlü’l-Hadîs*, 411.

¹⁸⁶Acâc el-Hatîb, *Usûlü’l-Hadîs*, 411.

Acâc el-Hatîb İbn Hazm'dan (ö. 456/1064) nakille bir sahâbenin rivâyet etmiş olduğu hadislerin sayısını ve vermiş olduğu fetvalarıyla beraber bu sahâbenin Hz. Peygamber (s.a.v.) tarafından almış olduğu vazifeleri, bu sahâbenin ilmî seviyesini ortaya koyan iki ana unsur olarak belirlemiştir.¹⁸⁷Acâc'ın, sahâbenin ilim seviyesini belirleyen bu ölçülere büyük önem verdiği anlaşılmaktadır. Nitekim o, Ebû Hureyre'yisavunmak amacıyla yazdığı eserlerinde bu iki unsuru öne çıkarmaktadır. Ebû Hureyre en çok hadis ezberleyen sahâbe olarak bilinmektedir. Öte yandan Hz. Peygamber (s.a.v.) kendisini vazifeli olarak Bahreyn'e göndermiştir. Görüldüğü üzere müellifimiz tarafından tespit edilen ve sahâbenin ilmi seviyesinin her iki kriteri de Ebû Hureyre'de bulunmaktadır.

Sonuç olarak Acâc, Kur'an ile beraber, Hz. Peygamber'in(s.a.v.)Sünnet'ini tüm yönleriyle bizlere aktaran sahâbe neslinitanımamızın çok önemli olduğunu ifade etmektedir.¹⁸⁸

Acâc el-Hatîb, eserinde bu bölümden sonra kimin tabiîn olduğu, tabiun sayısının kaç olduğunu, tabiîn tabakalarını, hangi tabakanın daha efdal olduğunu, muhadram'untâbiînler, tabiînin önde gelenleri ve son olarak da fakîh olan yedi tabiîn gibi başlıklar altında tabiîn tabakasını ele almıştır.¹⁸⁹

Eserinin son bölümünde mevzu hadislerden bahseden Acâc, bu meseleyi uzun bir şekilde ele almıştır. Şöyleki müellifimiz bu hususta,mevzu hadisinin meydana geliş sürecini, tarifini, ortaya çıkmasını sağlayan sebepleri, uydurulmasının ve rivâyet edilmesinin hükmünü, âlimler tarafından mevzu hadise karşı alınan tedbirleri ve bu mesele hakkında kaleme alınan eserleri gibi başlıklar belirlemek kaydıyla konuyu ele almıştır.

Görüleceği üzere Acâc, eserinde ulûmü'l-hadise daha geniş yer vermekleberaber ıstılahları daha dar kapsamlı ele almıştır.

Diğer yandan bu çalışma Acâc'ın hadisçi yönünü yansıtan en önemli eseridir. Nitekim müellif bu eserinde Sünnet'e giriş, hadislerin tedvini, ulûmü'l-hadis ve mustalahu'l- hadis gibi ana başlıkların altında sahâbe, tabiun, sahih hadis, hasen

¹⁸⁷Acâc el-Hatîb, *Usûlü'l-Hadis*, 429.

¹⁸⁸Acâc el-Hatîb, *Usûlü'l-Hadis*, 429-430.

¹⁸⁹Acâc el-Hatîb, *Usûlü'l-Hadis*, 437-439.

hadis, zayıf hadis, mevzu hadis konularının yanısıra hadislerin yazılma aşamaları başta olmak üzere birçok önemli hususu da incelemeye tabi tutmuştur.

3.2.2.2. Tahkikleri

Acâc, hadis ilmince bazı eserlerin tahkiklerini yapmak suretiyle alana önemli hizmetlerde bulunmuştur. Bu husustaki çalışmalarının en önemli tahkikleri hiç kuşkusuz ilk dönem ulûmu'l-hadis kaynaklarından olan er-Râmhürmüzî (ö. 360/971) nin *el-Muhaddisü'l-fâsıl beyne'r-râvî ve'l-vâî* isimli eseri ile Hatîb el-Bağdâdî nin *el-Câmi' li-ahlâki'r-râvî ve âdâbi's-sâmi'* isimli eserleridir. Müellifin her iki eserinde tahkik etmeye karar vermesinde yüksek lisans ve doktora döneminde bu kitaplardan çok fazla istifade etmesinin etkili olduğunu ifade etmektedir.¹⁹⁰ Onun *el-Muhaddisü'l-fâsıl* isimli esere yapmış tahkiki önemli kılan sebeplerin başında çalışmasını mahdud dört nüsha ile karşılaştırarak yürütmesidir. Bununla yetinmeyen Acâc, dünyanın farklı yerlerinde mevcut olan nüshaları tespit etmiş ve bu nüshaların nakledildiği senetlerle ilgili malumat vermiştir. Bu çalışmasını kronolojik sırayı göz önünde bulundurarak ortaya koymasıda¹⁹¹ eseri değerli kılan diğer bir etkidir. Acâc el-Hatîb'in *el-Câmi'* isimli esere yaptığı tahkik çalışmasını değerli kılan en önemli etken ise onun bu kitapta bulunan bilgileri ulûmu'l-hadis alanında kaleme alınmış diğer eserlerdeki bilgiler ile karşılaştırmasıdır.¹⁹² Bu yöntem Acâc'ın çalışmalarını ne derece kapsamlı yürüttüğünü ortaya koymakla beraber okuyucuya bir konuyu birden fazla klasik eserden aynı anda karşılaştırmalı bir şekilde ele almasına imkân sağlamaktadır.

¹⁹⁰Ebû Muhammed İbn Hallâd el-Hasen b. Abdîrahmân b. Hallâd er-Râmhürmüzî el-Fârisî (ö. 360/971), *el-Muhaddisü'l-fâsıl beyne'r-râvî ve'l-vâî*, nşr. Muhammed Acâc el-Hatîb (Beyrut: Daru'l-Fikr, 1984/1404), 5; Ebû Bekr Ahmed b. Alî b. Sâbit el-Bağdâdî (ö. 463/1071), *el-Câmi' li-ahlâki'r-râvî ve âdâbi's-sâmi'*, nşr. Muhammed Acâc el-Hatîb (Beyrut: Müessesetu'r-Risâle, 1996/1416), 1/16.

¹⁹¹Râmhürmüzî, *el-Muhaddisü'l-fâsıl*, 6.

¹⁹²Hatîb, *el-Câmi'*, 1/19.

3.3. Hadis İlmine Dair Görüşleri

Muhammed Acâc el-Hatîb hadis ilmine dair kaleme aldığı eserler, makaleler, düzenlemiş olduğu televizyon ve radyo programları, katıldığı sempozyumlar ile katkıda bulunmakla beraber bu alanda ortaya koymuş olduğu görüşler ve reddiyeler ile de önemli bir katkıda bulunmuştur. Çalışmamızın bu bölümünde Acâc'ın bu hususta sergilemiş olduğu görüş ve reddiyeleri ele alınacaktır.

3.3.1. Sünnet Kavramı

Muhammed Acâc el-Hatîb Sünnet kavramını, *Es-Sünnetü Kablet-Tedvin ve Usûlü'l- Hadis: Ulûmuhu ve Mustalahuhu* eserlerinde etraflıca şu şekilde ele almıştır:

- Sünnet'in sözlük manası

Müellif, sünnet kelimesinin lügat manası için, *Lisânu'l-arab* ve *el-Kûmûsu'l-muhît* eserlerini kaynak göstererek bu eserlerde geçen şu tarifi tercih etmiştir; “Sünnet, iyi veya kötü olsun sireti (seyir, gidişat vb.) ifade etmektedir”. Devamında ise o, Sünnet'in şerî manada kullanıldığı vakit, Rasulullah'ın (s.a.v.) yapılmasını buyurduğu veya yasakladığı sözlü veya fiilî davranışlarının kastedildiğini dile getirmiştir.¹⁹³

- Sünnet'in ıstılâhî manası

Acâc el-Hatîb, bu bölümde sadece hadisçilerin sünnet tanımını aktarmak ile yetinmeyip usûlcülerin ve fakihlerin Sünnet için yapmış oldukları tariflere de yer vermiştir. Ancak biz burada hadisçiler tarafından yapılan tanımını aktarmayı uygun bulduk. Hadis âlimleri Sünnet'in ıstılâhî manası için şu tanımını yapmışlardır: “Hz. Peygamber'den (s.a.v.) söz, fiil, takrir, ahlâki ve hulkî sıfat, Peygamberlik öncesi ve sonrası siretî bağlamında rivâyet olunan her şeydir.” Acâc, bu tarife göre Sünnet ve hadis'in eş anlamlı olduğunu ifade etmektedir.¹⁹⁴ Aynı şekilde o, muhaddislerin yapmış olduğu bu tanımının diğer ilim dalları tarafından yapılan tanımlara kıyasla daha kapsamlı bir tanım olduğunu ifade etmiştir.¹⁹⁵

¹⁹³Acâc el-Hatîb, *es-Sünnetü'n-Nebeviyye*, 14; Acâc el-Hatîb, *Usûlü'l-Hadis*, 21.

¹⁹⁴Acâc el-Hatîb, *es-Sünnetü'n-Nebeviyye*, 12; Acâc el-Hatîb, *Usûlü'l-Hadis*, 23.

¹⁹⁵Acâc el-Hatîb, *Usûlü'l-Hadis*, 23.

Müellif tanımda kullanılan, Hz. Peygamber'den (s.a.v.)“nakledilen sözler” ile maksadının Hz. Peygamber'in (s.a.v.) farklı maksat ve münasebetlerle dile getirdiği hadisler olduğunu ifade etmiştir. O, yine aynı tarifte kullanılan davranışlar kelimesi ile sahâbenin Hz. Peygamber'den (s.a.v.)aktardıkları namaz kılma şekli, abdest alma vb. uygulamaları, ikrar lafzı ile ise bazı sahâbeden meydana gelip Hz. Peygamber'in (s.a.v.) takrir ettiği davranışları kastettiğini ifade etmiştir.¹⁹⁶Bununla beraber ikrar hususunda şu misali zikretmiştir: Beni Kurayza Ğazvesi'nde Hz. Peygamber(s.a.v.) herkes ikinci namazını Benî Kurayza'da kılacaktır buyurmuş, sahâbeden bazıları burada telaffuz edilen emri aslî manasında anlamış ve ikinci namazını geciktirmiştir. Bazı sahâbeler ise emir lafzını mecaz olarak anlamış ve Hz. Peygamber'in(s.a.v.) kastının sahâbeyi acele etmeye teşviki olarak anlamış ve ikinci namazını yolda kılmışlardır. Bu durum Hz. Peygamber'e(s.a.v.)haber verilince iki gurubun da uygulamasını tasdik ve takrir etmiştir.¹⁹⁷

Bununla birlikte Acâc'ın söz konusu eserinde Sünnet'in tarifi ile ilgili rivâyetlerle ortaya konulan“İslâmın ilk döneminde uygulanan uygulamalar” şeklindeki tarifi ettiği görülmektedir.¹⁹⁸

3.3.2. Sünnetin Dindeki Yeri ve Önemi

Muhammed Acâc el-Hatîb, Sünnet'in dindeki konumu hususunda hadis ehlinin sergilediği yaklaşımı benimsemektedir. Sünnet'in Kur'an ile bir bütünlük arz ettiğini ifade eden Acâc'a göre Hz. Peygamber (s.a.v.), ümmeti ile alakalı bütün konularda bir düzen ve sistem oluşturmak üzere Allah tarafından görevlendirilmiştir. Acâc el-Hatîb bu görüşünü ispatlamak amacıyla Kur'ân ve Sünnet'ten birçok delil getirmiştir. Müellifin Kur'ân-ı Kerim'den getirmiş olduğu delil Nisâ suresinin şu ayeti kerimesidir: “*Ey iman edenler Allah'a peygambere ve sizden olan ulû'l-emre itaat edin. Eğer bir konuda anlaşmazlığa düşerseniz Allah'a ve ahirete gerçekten iman ettiyseniz o konuyu Allah'a ve peygamberine götürün. Bu elde edilecek olan sonuç*”

¹⁹⁶Acâc el-Hatîb, *es-Sünnetü'n-Nebeviyye*, 12; Acâc el-Hatîb, *Usûlü'l-Hadis*, 24-25.

¹⁹⁷Ebü Muhammed Abdullah b. Abdîrahmân b. el-Fazl ed-Dârimî (ö. 255/869), *es-Sünen*, nşr. Ammâr et-Tayyâr, İzzettin Dallî (Suudi Arabistan: Müessesetü'r-Risâle Nâşîrîn, 2017/1438), “Salât”, 123; İbn Mâce, “Tahâra”, 87; Ebü Dâvûd, “Tahâra,” 123; Acâc el-Hatîb, *es-Sünnetü'n-Nebeviyye*, 12; Acâc el-Hatîb, *Usûlü'l-Hadis*, 24.

¹⁹⁸Acâc el-Hatîb, *Usûlü'l-Hadis*, 29.

açısından hem daha hayırlıdır hem de daha güzeldir.”¹⁹⁹Müellife göre bu ayet Sünnet’e başvurmanın gerekli olduğunu ifade etmektedir Nitekim ayette geçen “peygambere götürün” lafzı hayatta iken bizatihi ona sormak, vefatından sonra ise Sünnet’ine başvurmak anlamını ifade etmektedir. “Her kim Rasulullah'aitaat ederse Allah'a itaat etmiş olur.”²⁰⁰ Ayeti de aynı şekilde sünnete başvurmanın önemini ifade etmektedir.²⁰¹

3.3.3. Hadis Usûlü

Muhammed Acâc el-Hatîb’in hadis usûlü ilmine büyük önem verdiğini müşahade etmekteyiz. Hadis usûlüne dair yazdığı kapsamlı eser bunu göstermektedir. Esasen müellifimizi bu eseri kaleme almaya sevkeden iki temel faktörün olduğu görmekteyiz:

Birinci faktör, oryantalistler tarafından Sünnet aleyhine ortaya atılan görüş ve iddialardır. Şarkiyatçılar hadisçilerin Sünnet’in tespiti hususunda uygulamış oldukları metotları eksik görmüş ve onları sadece isnad tenkidine önem verdiklerini gerekçe göstererek yetersiz bulmuşlardır.

İkinci faktör ise Acâc’ın döneminde ortaya konulan akademik çalışmalardır. Çünkü bu dönemde diğer disiplinlerdeki gereksinimlere paralel olarak hadisçiler dehadis ilimlerini yeni metod ve yöntemlerle ele almak suretiyle müstakil eserler kaleme almışlardır.

Acâc el-Hatîb eserlerinde bir yandan müsteşrikler tarafından Sünnet aleyhine ortaya atılan görüş ve iddialara cevap verirken diğer yandan son dönemde ortaya çıkan ve akademik çalışmalarda kullanılan metotlardan istifade etmiştir.²⁰²

Acâc, ulûmü’l-hadisi (hadis usûlü ilmini) iki ana başlık altında ele almaktadır:

Rrivâyet açısından ulûmü’l-hadis; Hz. Peygamber’den (s.a.v.)nakledilen söz, davranış, takrirler ile onun (s.a.v.) ahlâkî ve yaratılış özelliklerini inceleyen ilim dalıdır.²⁰³ Bu tanımın Sünnet terimi için yapılan tariflerden birine yakın olduğu görülmektedir. Bu ilmin konusu ise Hz. Peygamber’in(s.a.v.)söz, davranış, takrirât

¹⁹⁹ Nisâ, 4/59.

²⁰⁰ Nisâ, 4/80.

²⁰¹Acâc el-Hatîb, *es-Sünnetü’n-Nebeviyye*, 15.

²⁰²Acâc el-Hatîb, *Usûlü’l-Hadis*, 6-7.

²⁰³Acâc el-Hatîb, *Usûlü’l-Hadis*, 11.

ve evsâfının titizlikle nakledilmesi açısından bütün hadislerin kayıt altına alınıp nakledilmesidir.

Bu ilim dalına gerekli önem ve ihtimamın gösterilmesi durumunda Sünnet'in muhafaza edilip kayıt altına alınması mümkün olacak, böylece Hz. Peygamber'e(s.a.v.) isnat edilen hadisler hususunda hatadan korunmamız sağlanacaktır. Sonuç olarak Hz. Peygamber'e(s.a.v.)en güzel şekilde tabi olmak ve bizlere getirdiği hükümleri uygulamak mümkün olacaktır.²⁰⁴

İkincisi dirayet açısından usûlü'l-hadistirki bu konuda birçok tanım yapılmıştır. Acâc bunları zikrettikten sonra şu tarifi tercih etmiştir: "Dirayet açısından usûlü'l-hadis, kendisiyle râvinin ve rivâyet olunan metnin makbul olup olmadığını belirleyen kaide ve meseleler topluluğudur."²⁰⁵

Dirayet açısından usûlü'l-hadis'in faydası, makbul olan rivâyeti merdud (makbul olmayan) dan ayırıştırılmasını sağlamasıdır.

Usûlü'l-hadis'in konusu; senedin, âli, nâzil, muttasıl, munkatı, râvilerin durumları açısından incelenmesidir. Metnin ise sıhhat ve zayıf olması bakımından araştırılmasıdır.²⁰⁶

Acâc el-Hatîb bu ilim dalına dair hadis âlimlerince dile getirilen isimleri şu şekilde nakletmektedir; ulûmu'l-hadis, mustalahu'l-hadis ve usûlü'l-hadis. Müellif bu isimleri zikrettikten sonra her birinin aynı manaya delalet ettiğini ifade etmektedir.²⁰⁷ Bununla beraber Acâc el-Hatîb'in bu ilim dalına dair kaleme aldığı eserine verdiği isimden yola çıkarak bu isimlerin arasından usûlü'l-hadis ismini tercih ettiğini söylemek mümkündür.

3.3.4. Hadis Tarihi

Şarkiyatçılar Sünnet'in ilk dönemde yazıya aktarılmadığını ve bu nedenle Sünnet'e güven duyulamayacağını ileri sürmüşlerdir. Onlar bir olay veyahut da duyulan bir söz üzerinden uzun bir müddet geçince insanın bunları unutmasının mümkün olduğunu dile getirmektedirler. Sahâbelerin de bizim gibi birer insan

²⁰⁴Acâc el-Hatîb, *Usûlü'l-Hadis*, 11.

²⁰⁵Acâc el-Hatîb, *Usûlü'l-Hadis*, 12.

²⁰⁶Acâc el-Hatîb, *Usûlü'l-Hadis*, 12.

²⁰⁷Acâc el-Hatîb, *Usûlü'l-Hadis*, 13.

olmaları hasebiyle daha önce işitmiş oldukları bazı hadisleri unutmalarının mümkün olduğunu savunmaktadırlar.²⁰⁸

Şarkiyatçılar tarafından ortaya atılan bu iddiaları ziyadesiyle önemseyen Acâc el-Hatîb, hadis ilmine dair yapmış olduğu çalışmalarının önemli bir kısmını bu alana tahsis etmiştir. Nitekim onun bu hususta müstakil eser telif etmesi bu konuyu ne kadar önemseydiğini göstermektedir. Bizde bu çalışmamızda konunun önemine binaen Acâc el-Hatîb'in bu konuyla ilgili şu görüşlerine yer vereceğiz:

3.3.4.1. Tedvin dönemi öncesi Sünnet'in korunup yayılması

Acâc el-Hatîb, çalışmamızın bir önceki bölümünde ifade ettiğimiz, müsteşrik ve şarkiyatçılar tarafından dile getirilen bu iddialara nitelikli cevaplar vermiştir. Nitekim o gruplara cevap olarak, Hz. Peygamber'in(s.a.v.)hadislerin sahâbe arasında neşet bulmasını önemseyerek bu uğurda büyük çaba gösterdiğini,²⁰⁹ bunun farkında olan sahâbenin de aynı şekilde Sünnet'i ondan alma ve sonraki kuşaklara sağlıklı bir şekilde ulaştırmak hususundaki gayretlerini dile getirmiştir.²¹⁰Acâc, Hz. Peygamber (s.a.v.) döneminden başlatmak suretiyle Sünnet'in tedvinini, yaygınlık kazandığı dönemi ve bu yayılmaya katkı sağlayan faktörleri ele almıştır.²¹¹

Sünnet, ilk olarak sahâbe tabakası tarafından muhafaza edilmiş ve tabiiun nesline aktarılmıştır. Bu nakil işlemi kişiden kişiye olmayıp nesilden nesile yapılan bir aktarma işlemidir. Böylelikle Sünnet toplumsal hafıza tarafından ezberlenmek ve yazıya aktarılmak suretiyle sağlıklı bir şekilde muhafaza edilmiş ve güvenli bir şekilde sonraki nesillere aktarılmıştır.²¹² Sünnet'in Müslümanlar arasında yaygınlık kazanmasını sağlayan sebepler şunlardır:

1. Hz. Peygamber(s.a.v.) ve sahâbenin eğitim metodu
2. Eğitime göstermiş oldukları önem
3. Hadislerin ezberlenmesi²¹³

²⁰⁸Acâc el-Hatîb, *es-Sünne*, 376.

²⁰⁹Acâc el-Hatîb, *es-Sünne*, 375.

²¹⁰Acâc el-Hatîb, *es-Sünne*, 380.

²¹¹Acâc el-Hatîb, *es-Sünne*, 382.

²¹²Acâc el-Hatîb, *es-Sünne*, 380.

²¹³Acâc el-Hatîb, *es-Sünnetü'n-Nebeviyye*, 60-61.

3.3.4.2. Hz. Peygamber'in (s.a.v.) uyguladığı eğitim metodu

Acâc el-Hatîb, bu hususta Hz. Peygamber'in(s.a.v.) Kur'ân'ın ve onun tefsiri hükmünde olan Sünnet'in kısa bir sürede yaygınlık kazanmasını nasıl sağladığı sorusuna yoğunlaşmıştır. Müellif,Hz. Peygamber'in (s.a.v.)bu başarıya şahsiyeti ve geliştirmiş olduğu eğitim metodu sayesinde ulaştığını savunmaktadır. Hz. Peygamber (s.a.v.) ilim ehline cennetten yüksek mevkiler vadetmek suretiyle sahâbeyi ilim öğrenmeye ve öğretmeye teşvik etmiştir.

Acâc, Hz. Peygamber'in (s.a.v.)bu başarıya ulaşmasına Kur'ân ve Sünnet'in tedrici olarak yayılmasının da büyük oranda katkı sağladığını savunmaktadır. Nitekim onun (s.a.v.) ilk vazifesi kendisine nazil olan Kur'ân'ı insanlara beyan etmek olduğundan dolayı Kur'ân'ı açıklayıcı özelliğine sahip olan Sünnet de doğal olarak aynı şekilde Hz. Peygamber'den(s.a.v.)tedrici olarak varid olmuştur.²¹⁴Başka bir ifadeyle Rasulullah(s.a.v.),sahâbeye Sünnet'i tedrici bir şekilde öğretmiş, neticede sahâbe Sünnet'i kolayca kavrayıp ezberlemiş ve sonraki nesillere aktarmıştır.²¹⁵

Müellifimiz, ilmin müslümanlar arasında yaygınlık kazanması amacıyla Hz. Peygamber (s.a.v.) tarafından farklı özelliklere sahip eğitim kurumlarının oluşturulduğuna dikkat çekmiştir. Nitekim Hz. Peygamber(s.a.v.) Mekke'de bulunduğu dönemde Daru'l-Erkâm'da ashâbına kendisine inen ayetlerin yanı sıra Sünnet'ide öğretmiş, hicretten sonra ise Mescid-i Nebevi'yi inşa etmiş ve eğitim faaliyetlerini burada devam ettirmiştir. Buna ilavetenRasulullah(s.a.v.) ihtiyaç duyulması durumunda farklı mekânlarda eğitim vermeye yönelik sohbetler gerçekleştirmiştir.²¹⁶

Hz. Peygamber(s.a.v.) eğitim ve öğretime büyük önem vermekle beraber, eğitim esnasında ashabının sıkılmasını önlemek amacıyla onların öğrenmelerine en uygun zaman ve zeminleri tercih etmiştir. Bununla beraber Hz. Peygamber(s.a.v.) ashâbına yönelik tatbik ettiği eğitim faaliyetinden daha fazla istifade etmelerini sağlamak amacıyla ilim meclisinde bulunan herkesin anlayacağı bir şekilde sade bir dil kullanmış ve anlattıklarının muhatapları tarafından anlaşılmasını sağlamak amacıyla sözlerini tekrarlamıştır. Acâc, Hz. Peygamber(s.a.v.) tarafından ortaya

²¹⁴Acâc el-Hatîb, *es-Sünnetü'n-Nebeviyye*, 47.

²¹⁵Acâc el-Hatîb, *es-Sünnetü'n-Nebeviyye*, 36.

²¹⁶Acâc el-Hatîb, *es-Sünnetü'n-Nebeviyye*, 48.

konan bu eğitim faaliyetinin erkek ve kadın ayrımı yapmaksızın toplumun bütün fertlerine hitaben uygulandığını ve buna ilaveten Rasulullah'ın(s.a.v.)talep eden kadınlara özel ilim meclisleri de düzenlediğini ifade etmiştir.²¹⁷

Acâc el-Hatîb, sahâbenin yeri geldiğinde malını ve ticaretini bırakarak Hz. Peygamber'in(s.a.v.)ilim meclislerine katılmalarını şu sebebe bağlar: Hz. Peygamber'in (s.a.v.)ashâbına öğretmiş olduğu Sünnet onların ahirete ve güncel hayatlarına dair birçok soru ve ihtiyaçlarını karşılamaktadır.²¹⁸

Hz. Peygamber'in (s.a.v.)ortaya koymuş olduğu eğitim faaliyeti sadece ashâbıyla kayıtlı olmayıp Medine'ye gelen heyetlere de aynı şekilde eğitim ve tebliğ faaliyetlerinde bulunmuştur.

Acâc'a göre Hz.Peygamber(s.a.v.) tarafından icra edilen eğitim faaliyetinin büyük bir başarıya ulaşmasına katkıda bulunan diğer önemli faktör ise onun (s.a.v.) eşleridir. Şöyleki onlar kendisinden Sünnet'i en iyi şekilde öğrenip bunu diğer müslüman hanımlara ulaştırmak suretiyleSünnet'in müslümanlar arasında yaygınlık kazanmasını ve kalıcı olmasını sağlamışlardır.²¹⁹

3.3.4.3. Sahâbe ve tabiun dönemi eğitim yöntemi

Acâc el-Hatîb, ashâb-ı kiram ve onların öğrencileri konumunda bulunan tabiunun uyguladıkları eğitim metodunun Sünnet'in muhafaza edilip, müslümanlar arasında yaygınlık kazanmasında büyük katkısı olduğunu dile getirmektedir. Zira Hz. Peygamber'in (s.a.v.)vefatından sonra bazı sahâbeler Sünnet'in müslümanlar tarafından öğrenilip yayılmasını sağlamak amacıyla Medine'den göç ederek Kûfe, Dımeşk gibi şehirlere yerleşmiş ve burada düzenlemiş oldukları ilim meclisleri ve uyguladıkları eğitim metotları sayesinde bu şehirlerin birer ilim merkezi haline dönüşmelerini sağlamışlardır.²²⁰Öte yandan bazı sahâbelerin ezberlemiş oldukları hadislerin diğer sahâbeler tarafından bilinmemesi hais tarihinde "rihle" olarak kavramsallaşan hadis yolculuklarının başlamasına sebep olmuştur. Bu yolculuklar Sünnet'in bir beldeden başka bir beldeye naklini sağlamıştır.²²¹

²¹⁷Acâc el-Hatîb, *es-Sünnetü'n-Nebeviyye*, 54.

²¹⁸Acâc el-Hatîb, *es-Sünnetü'n-Nebeviyye*, 59.

²¹⁹Acâc el-Hatîb, *es-Sünne*,69.

²²⁰Acâc el-Hatîb, *Usûlü'l-Hadis*, 164.

²²¹Acâc el-Hatîb, *es-Sünne*, 176.

Acâc el-Hatîb, sahâbe ve onların öğrencileri konumunda olan tabînin uygulamış oldukları eğitim metodunda bulunan şu hususlara dikkat çekmiştir:²²²

1. Öğrencilerin durumlarını gözetlemek ve onların anlama seviyesine uygun rivâyetleri aktarmak
2. Hadisleri sadece Kur'an üslubunu tanımış ve hadis ilmine ehil olan kişilere nakletmek
3. Şaz ve garip hadisleri rivâyet etmekten sakınmak
4. Hadis ilmine tazimde bulunmak
5. Ezberlenen hadisleri muhafaza etmek amacıyla tekrarlamak

Bunlara ilaveten sahâbe ve tabiun Sünnet'e karşı tehdit oluşturan durumlar karşısında eğitim faaliyetlerini gözden geçirmiş ve Sünnet'i bu tehditlerden korumak için yeni yöntemler geliştirmişlerdir. Hadis âlimleri tarafından geliştirilen bu yöntemlerden bir tanesi de isnad sistemidir. Acâc el-Hatîb, İsnat sisteminin İslâm'ın ilk yıllarında yaygın olmayıp Hz.Osman'ın şehadetinden sonra hadis âlimleri senedi olmayan hadisleri kabul etmemiş ve hadislerin kabul edilmesinde isnad sistemini şart koşarak yaygınlaşmasını sağladıklarını ifade etmiştir.²²³ Acâc el-Hatîb, bu iddiasını desteklemek amacıyla Muhammed b. Sîrîn'e isnad edilen, "Önceleri haberin isnadını sormazlardı. Ne zaman ki fitne ortaya çıktı, râvilerden kimden rivâyet ettiklerini sormaya başladılar."²²⁴ mealindeki sözü zikretmiştir. Bundan sonra hadislerin sıhhatinden emin olmak için tenkit faaliyetleri rihleler ve hadislerin müzakere edildiği meclisler artmaya başlamıştır.

Tüm bu uygulamalara ek olarak hadis âlimleri sadece sahih olan hadisleri ezberlemekle yetinmemiş, bilakis zayıf ve uydurma rivâyetleri onları uyduran kişilerle mücadele etmek amacıyla ezberlemiş ve derlemişlerdir. Hadis âlimleri sika olan râvileri zayıf olanlardan ayırmak amacıyla çeşitli kriterler geliştirmişlerdir. Bu kriterler daha sonra ortaya çıkacak olan hadis ilmi ya da hadis usûlünün temelini teşkil etmiştir. Hadisçiler bir rivâyetin uydurma olup olmadığı hususunda geliştirmiş

²²²Acâc el-Hatîb, *es-Sünne*, 153.

²²³Acâc el-Hatîb, *es-Sünne*, 220.

²²⁴Müslim, "Mukaddime", 27.

oldukları bu yöntemlerle yetinmeyip buna ilaveten hadislerin metinlerini de incelemeye tabi tutmak amacıyla kaideler ve kurallar oluşturmuşlardır.²²⁵

Görüldüğü üzere Acâc el-Hatîb, Sünnet'in geçirmiş olduğu eğitim ve öğretim evrelerine büyük önem göstermiştir. Ona göre eğitim ve öğretim bilgiyi anlatmayı hedefleyen bir kurum olmaktan ziyade, bu bilgileri muhafaza etmek amacıyla kurulup geliştirilen bir sistemdir. Bununla beraber eğitim sistemi Sünnet'in korunması hususunda büyük bir görevi üstlenmektedir. Bu tezin doğruluğunu ehl-i hadisin, Sünnet'i tehdit eden durumlar karşısında eğitim faaliyetlerini arttırmalarından anlamak mümkündür. Görüldüğü üzere Sünnet'in muhafaza edilip sağlıklı bir şekilde sonraki nesillere ulaştırılması ve Sünnet'in müslümanların arasında yaygınlık kazanması için eğitim kurumları büyük bir vazife icra etmektedir.

3.3.4.4. Sahâbe ve tabiunun rivâyet metodu

Acâc el-Hatîb, bu kısımda Sünnet'in bir kuşaktan diğer kuşağa aktarılmasını ve bunun ne şekilde gerçekleştiğini ele almaktadır. Devamında sahâbe ve tabiunun Sünnet'e olan bağlılıklarını, her konuda Hz. Peygamber'i(s.a.v.) örnek almaları, Sünnet'in sahip olduğu yeri ve önemini farkında olduklarını, Sünnet'i muhafaza edilip sonraki kuşaklara aktarmak üzere kural ve kaideler geliştirdiklerini ifade etmektedir.²²⁶

Acâc, sahâbenin geliştirip uyguladığı metodu üç ana temel üzerine bina ettiklerini ifade etmektedir:

1. İhtiyat prensibi, bu metodun ilk temeli ihtiyattır. Sahâbenin uygulamalarını bu temel üzerine bina etmelerindeki amaçları Sünnet'i muhtemel hatalardan muhafaza etmektir. Sahâbe ihtiyat prensibinin gereği olarak rivâyeti mümkün mertebe azaltmıştır. Zira onlar çok rivâyette bulunmayı hataya düşmenin sebeplerinden biri olarak görüyorlardı. Bu görüşün temsilcisi Hz. Ömer'dir. Nitekim o, Kur'an ve Sünnet'in muhafaza edilmesi amacıyla sahâbelerden daha az rivâyette bulunmalarını talep etmiştir.²²⁷ Acâc el-Hatîb'e göre, bu tutumlarından dolayı Sünnet'i reddettiklerini dile getirmek büyük bir hatadır. Zira Hulefa-i Raşidin bu

²²⁵Acâc el-Hatîb, *es-Sünne*, 239.

²²⁶Acâc el-Hatîb, *es-Sünne*, 145-149.

²²⁷Acâc el-Hatîb, *es-Sünne*, 92.

tutumları ile Sünnet'i reddetmeleri bir tarafa, bilakis Sünnet'i güvence altına almayı hedeflemişlerdir. Hz. Ömer'in hadis rivâyetine kısıtlama getirdiğine yönelik rivâyetleri inceleyen Acâc, halifenin buradaki amacının Sünnet'i inkâr etmek olmayıp bilakis Sünnet'i güvence altına almak olduğu ifade etmektedir. Müellif aynı şekilde Hz. Ömer'in bazı sahâbeleri rivâyet etmekten alıkoymak amacıyla tehdit ettiğine dair rivâyetlerin zayıf olduğunu dile getirmiştir. Bu iddiasını desteklemek amacıyla Hz. Ömer'in beş yüzü aşkın hadis rivâyet ettiğini hatırlatmıştır.²²⁸ Acâc'ın, görüşünü desteklemek amacıyla zikretmiş olduğu bu rivâyet aslî rivâyet kaynaklarında bulunmayıp İbn Hazm'ın (ö. 456/1064) usûlü fıkha dair kaleme aldığı *el-İhkâm fî Usûli'l-Ahkâm* isimli eserde yer almaktadır. Bu da söz konusu rivâyetin bu hususta delil getirilemeyeceğini göstermektedir. Sahâbenin bu hususta göstermiş olduğu ihtiyat anlayışını aynı şekilde tabiun uygulamalarında da görmekteyiz.²²⁹

2. Lafzen rivâyete riayet, sahâbe tarafından takip olunan uygulamanın ikinci temeli ise sahâbenin rivâyet ettikleri hadisleri lafızları ile rivâyet etmeleridir. Acâc el-Hatîb, sahâbe ve tabiun döneminde rivâyet olunan hadislerin büyük bir kısmının lafzen rivâyet olunmasının, onların hadis rivâyetinde lafzen rivâyet etmeyi tercih ettiklerini gösterdiğini ifade etmiştir. Acâc el-Hatîb, bu uygulamanın ihtiyatlı davranmanın getirmiş olduğu bir sonuç olduğunu dile getirmiştir. Zira az rivâyette bulunan kişi hadisi işittiği şekilde nakletmeyi kolaylıkla sağlayabilir.²³⁰

Acâc el-Hatîb, bu dönemde mana ile rivâyetin az vuku bulduğunu sahâbe mana ile rivâyet ettiğinde ise buna işaret ettiğini savunmaktadır.²³¹

3. Yalnızca güvenilir olan râvilerden rivâyette bulunmak, Acâc el-Hatîb'e göre râvilerin durumlarını incelemekle hadis meclislerine iştirak etmekle ve hadisleri kayıt altına almaya çalışmak sahâbe ve tabiun ancak güvenilir râvilerden hadis almayı amaçlamışlardır. Ona göre sahâbe ve tabiun tarafından başlatılan bu uygulama sayesinde hadisler iç ve dış tenkitlere tabi tutulmuşlardır.

Sahâbenin bu uygulamaları bizlere hadislerin insanların hafızalarından kitabete sağlıklı bir üslup ile aktarıldığını göstermektedir.²³²

²²⁸Ebû Muhammed Alî b. Ahmed b. Saîd b. Hazm el-Endelüsî el-Kurtubî (ö. 456/1064), *el-İhkâm fî usûli'l-ahkâm* (Kâhire: Dâru'l-İfâki'l-Cedîd, 1345), 2/140.

²²⁹Acâc el-Hatîb, *es-Sünne*, 107.

²³⁰Acâc el-Hatîb, *es-Sünne*, 126.

²³¹Acâc el-Hatîb, *es-Sünne*, 132.

Acâc el-Hatîb, Sünnet'in tedvin merhalesine hatasız bir şekilde aktarıldığını ispatlamak amacıyla sahâbe ve tabiunun hadisleri nakletme hususunda takip etmiş oldukları titiz yöntemleri delil olarak zikretmiştir.²³³

3.3.5. Müşkilü'l-Hadis

Acâc el-Hatîb, *Es-Sünnetü'n-Nebeviyye* isimli kitabında manaları kapalı bazı hadisleri ele almıştır. Müellif ilk olarak tearuzun mahiyetini ve bölümlerini açıklamıştır. Acâc el-Hatîb, tearuzun zahiri ve hakiki tearuz olmak üzere iki kısımdan oluştuğunu ifade etmiştir. Birinci kısmın birtakım hadislerde görülmesinin mümkün olduğunu ancak ikincisinin ise vuku bulamayacağını belirtmiştir. Acâc el-Hatîb, burada

إِذَا وَقَعَ الدُّبَابُ فِي إِنَاءٍ أَحَدِكُمْ، فَإِنَّ فِي أَحَدٍ جَنَاحِيهِ دَاءٌ، وَفِي الْآخِرِ شِفَاءٌ، وَإِنَّهُ يَنْقِي بِجَنَاحِهِ الَّذِي فِيهِ الدَّاءُ، فَلْيَغْمِسْهُ كُلَّهُ

“Birinizin tabağına sinek düştüğü vakit, kişi sineği yiyeceğin içine batırıp çıkarırsın. Zira sineğin bir kanadında hastalık, diğerinde ise şifa bulunur.”²³⁴hadisini örnek teşkil etmesi bağlamında incelemeye tabi tutmuş, bu hadisin sineklerin üreyip çoğalmasını teşvik etmek amacıyla varit olmadığını, bilakis meydana gelmiş bir olaya çözüm bulma amacıyla dile getirildiğine dikkat çekmiştir. Dolayısıyla şer’î bir teklif içermemektedir. Diğer yandan Acâc el-Hatîb, bu alandaki bazı uzmanların görüşlerine atıfta bulunarak sineğin bir kanadında zehir diğer kanadında ise panzehirin bulunduğunu ve böylelikle Hz. Peygamber’in(s.a.v.)önermekte olduğu bu çözüm yolunun bilime aykırı düşmediği, bilakis onun göstermiş olduğu bir mucize kabilinden olduğunu dile getirmiştir. Bu nedenle bir yemeğe sinek düştüğü vakit sineğin taşımış olduğu mikrobu yok etmek için sineğin tümünü o yemeğe batırmak gerekir.²³⁵

Problemlili görünen bir başka hadiste,

إِنَّا أُمَّةٌ أُمِّيَّةٌ لَا نَكْتُبُ وَلَا نَحْسِبُ الشَّهْرَ هَكَذَا وَهَكَذَا يَعْنِي مَرَّةً تِسْعَةً وَعِشْرِينَ وَمَرَّةً ثَلَاثِينَ

²³²Acâc el-Hatîb, *es-Sünne*, 144.

²³³Acâc el-Hatîb, *es-Sünne*, 136.

²³⁴Ahmed b. Hanbel, 12/46; Buhârî, "Tıb", 57; Ebû Dâvûd, "Eti'me", 48; Dârimî, "Eti'me", 12.

²³⁵Acâc el-Hatîb, *es-Sünnetü'n-Nebeviyye*, 100.

“Biz ümmi bir toplumuz yazı yazma ve hesap yapmayı bilmeyiz ay bazen şu şekilde yani yirmi dokuz bazen de şu şekilde yani otuz gün çeker.”²³⁶ rivâyetidir. Hadisteki problem hilalin tespit edilmesi için astronomik hesaplar yeterli mi yoksa hilalin gözle görülmesi şart mıdır? Acâc el-Hatîb, hadiste zikri geçen göz ile görmenin şart olmadığını bilakis bunun bir vesile olarak değerlendirilmesi gerektiğini ve hilalin görülmesinin tespit edilmesi için herhangi bir vesilenin kullanılmasının caiz olduğu değerlendirmesini yapmıştır.²³⁷

Bu konudaki diğer bir hadis ise Hz. Peygamber’in (s.a.v.) bazı Yahudi ve kâfirlerin öldürülmesini emrettiğine dair varidolan rivâyetlerdir. Acâc’a göre, Hz. Peygamber’in (s.a.v.) onların öldürülme emrini vermesinin altında onların Müslümanlara karşı yapmış oldukları ihanetler yatmaktadır. Acâc el-Hatîb, bu tür hadislerin doğru bir şekilde anlaşılabilmesi için bütüncül bir şekilde değerlendirmeye tabi tutulmasının gerekli olduğunu ifade etmektedir. Nitekim bu olaylar savaş esnasında meydana gelmiştir. Zira Selam b. Ebû Hakîk (ö. ?) müşrikleri Müslümanlara karşı savaşmaya teşvik etmeye kalkışmış ve bu yüzden Hz. Peygamber’in (s.a.v.) emredilmesi üzerine öldürülmüştür. Kinane b. Rabî de aynı nedenle öldürülmüştür. Şöyle ki bu zat Hayber Savaşı esnasında Müslümanlara karşı kullanmak üzere belli bir miktar altın gizlemiştir. Bundan haberdar olan Hz. Peygamber (s.a.v.) Kinâne’den (ö. ?) bu altınların yerini söylemesini talep etmiş ancak o böyle bir şeyi inkâr etmiştir. Hatta Kinâne bu iddianın gerçek olması durumunda Hz. Peygamber’in (s.a.v.) kendisini öldürebileceğini söylemiştir. Buna karşılık Hz. Peygamber (s.a.v.) Kinâne’nin saklamış olduğu altınları bulduktan sonra onun öldürülmesi talimatını vermiştir.²³⁸

3.3.6. Sahâbenin Adaleti

XX. yüzyılda yüzyılın ikinci yarısında başta Mısır olmak üzere İslâm dünyasında tartışılan meselelerin bir tanesi de sahâbenin adaleti meselesidir. Bu iddiayı savunanlar yüzyıllar boyunca Müslümanlar arasında kabul gören “Sahâbenin

²³⁶Ahmed b. Hanbel, 9/58; Buhârî, “Savm”, 13; Müslim, “Sıyâm”, 15; Ebû Dâvûd, “Savm”, 4.

²³⁷Acâc el-Hatîb, *es-Sünnetü’n-Nebeviyye*, 104.

²³⁸Ebû Muhammed Cemâlüddîn Abdülmelik b. Hişâm b. Eyyüb el-Himyerî el-Meâfirî el-Basrî el-Mısırî (ö. 218/833), *es-Sîretü’n-nebeviyye* (Bayrut: Dar İbn Kesir, 2017), 2/336-336; Acâc el-Hatîb, *es-Sünnetü’n-Nebeviyye*, 134.

tamamı adildir.”²³⁹ Kuralını tartışmaya açarak her sahâbenin ayrı ayrı incelenmesi gerektiğini savunmaktadırlar. Acâc el-Hatîb’e göre bu konu Sünnet’e duyulan güven meselesi ile doğrudan bağlantılıdır. Nitekim ona göre sahâbe hakkında müslümanların akıllarında herhangi bir şüphe uyandırmak Sünnet’in tamamının tehdit edilmesi anlamına gelmektedir.²⁴⁰

Daha önce müellifin *Ebû Hureyre* isimli eserini incelememiz esnasında Ebû Reyre ve Abdül Hüseyin’in Ebû Hureyre’ye yöneltmiş oldukları şüphelerden bahsetmiştik. Acâc el-Hatîb’in bahsi geçen eseri kaleme almasındaki amacının bu husustaki şüpheleri reddetmek olduğunu söylemek mümkündür. O aslında Ebû Hureyre’yi müdafaa etmek ile bütün sahâbei müdafaa etmeyi amaçlamıştır.

Müellif bu çalışmada Ebû Hureyre hakkında birkaç hususa müstemil genel bir çerçeve çizmiştir. Bunlar Ebû Hureyre’nin adaleti, hadis öğrenmeye olan şevki, hadisleri nakletme hususunda göstermiş olduğu o titizliği ve fakih olmasıdır.

Acâc el-Hatîb, ilk olarak Ebû Hureyre’nin hayatını genel hatlarıyla anlatmaya çalışmıştır. Bu anlatımı özellikle Ebû Hureyre’nin dindar olmasını ve İslâm dini için göstermiş olduğu hizmetler üzerinde çokça durmuştur. Müellif Ebû Hureyre’nin özellikle dindar olmasına dikkat çekmek ile ona yöneltilen iddialardan biri olan İslâm dinine sadık bir niyetle girmeyip karnını doyurmak amacıyla girdiği yönündeki asılsız iddiayı bertaraf etmeyi amaçlamıştır. Bundan sebep Ebû Hureyre’nin hayatını anlattığı bölümde onun takvasına ve dini için ortaya koymuş olduğu gayretlere dikkat çekerek onun ne kadar adil ve dindar bir sahâbe olduğunu ispatlamak üzere dindarlığı hususunda ortaya atılan şüphelere cevap vermeye çalışmıştır.²⁴¹

Ebû Hureyre’yitenkid edenler, onun ismi hususunda da ihtilafların bulunduğunu ve dolayısıyla bu sahâbenin tanınan bir kişi olmadığını dile getirmek suretiyle Ebû Hureyre’nin şahsiyetine saldırıda bulunmuşlardır. Acâc el-Hatîb, bu saldırıya cevap olarak bir insanın ismen ve neseben tanınmamasının o kişiye güvenilmeyeceği anlamına gelmediğini söylemektedir. Bununla beraber hadis

²³⁹Mehmet Efendioğlu, “Sahâbe”, *TDV İslâm Ansiklopedisi* (Erişim 01 Temmuz 2023).

²⁴⁰Acâc el-Hatîb, *Ebû Hureyre*, 6.

²⁴¹Acâc el-Hatîb, *Ebû Hureyre*, 73.

âlimlerinin bu husustaki ihtilafları isminin Abdullah veya Abdurrahman olması yönündedir.²⁴²

Diğer yandan Abdülhüseyn, Ebû Hureyre'nin fakir olduğunu dile getirerek onu küçük düşürmeye çalışmıştır. Buna karşılık Acâc el-Hatîb, Ebû Hureyre'nin suffice'de ikamet ettiğini kabul etmekle beraber bir insanın fakir olmasının o kişinin şeref ve haysiyetini zedeleyecek bir unsur olmayacağını dile getirmiştir. Müellif Ebû Hureyre'nin fakir olmasının kendisine zarar vermek bir yana fayda verdiğini savunmaktadır. Onun ifade ettiği gibi Ebû Hureyre gayreti ve çabasını dünyevilik bazı şeyler elde etmek için sarf etmemiş bilakis bütün çabasını Hz. Peygamber'den (s.a.v.) hadis öğrenmek için ortaya koymuştur. Dolayısıyla diğer sahâbelere oranla daha fazla hadis dinleme ve ezberleme imkânı bulmuştur. Bununla beraber Ebû Hureyre'nin bir gün Hz. Peygamber'in (s.a.v.) huzuruna gidip işittiği hadisleri unutmaması için Hz. Peygamber'den (s.a.v.) kendisine dua etmesini istemesi²⁴³ olayı onun hadis öğrenmeye olan şevkinin ne kadar fazla olduğunu ortaya koymaktadır.²⁴⁴

Diğer yandan Acâc el-Hatîb, Ebû Hureyre'nin ilmî şahsiyetini incelerken onun Hz. Peygamber'in (s.a.v.) hadislerini hıfzetmek ve yaymak için göstermiş olduğu üstün gayretine vurgu yapmıştır. Zira Ebû Hureyre Mekke, Medine, Şam, Irak ve Bahreyn gibi gittiği beldelerde hadis halkaları kurmuş ve hadis rivâyetinde bulunmuştur.²⁴⁵ Bütün bu durumlar onun hadis ezberlemeye ve rivâyet etmeye olan şevkini ortaya koymakla beraber hadise vermiş olduğu değeri göstermektedir. Acâc el-Hatîb, sahâbenin Ebû Hureyre'nin ilmi otoritesine güvenip ona bazı meseleleri havale ettiğini zikretmek kaydıyla fikhî yönüne dikkat çekerek tezini desteklemiştir.²⁴⁶ Müellif Ebû Hureyre'nin sadece hadis ezberleyen bir şahıs olmayıp bilakis bununla beraber amelî Sünnet'e vakıf bir sahâbe olduğunu düşünmektedir. O bu görüşünü desteklemek amacıyla Ebû Hureyre'nin Medine'de kurulan fetva heyetinin bir üyesi olduğunu dile getirmiştir.²⁴⁷ Bu hususlar Ebû Hureyre'ye sadece bir nakilci olması ve rivâyet ettiği bu hadisleri değerlendirmeksizin kabul ettiği gerekçesiyle yapılan eleştirileri çürütmektedir. Acâc, bu bağlamda Ebû Hureyre'nin

²⁴²Acâc el-Hatîb, *Ebû Hureyre*, 195.

²⁴³Ahmed b. Hanbel, 12/220; Buhârî, "İlim", 42.

²⁴⁴Acâc el-Hatîb, *Ebû Hureyre*, 125.

²⁴⁵Acâc el-Hatîb, *Ebû Hureyre*, 110.

²⁴⁶Acâc el-Hatîb, *Ebû Hureyre*, 110-112.

²⁴⁷Acâc el-Hatîb, *Ebû Hureyre*, 128.

bazı fetvalarına yer vermiştir. Bu duruma misal olarak Ebû Hureyrekendisine yöneltilen, “İhramlı bir topluluğun ihrama girmeyen şahsın avlamış olduğu hayvandan ikramda bulunması durumunda ondan yememiz caiz midir? Sorusuna evet, caizdir diye diyerek cevaplamıştır. Daha sonra Ebû Hureyre bu fetvasını Hz. Ömer’e (r.a.) haber vermiş o da bu fetvayı tasvip etmiş ve şayet başka şekilde fetva verseydin seni cezalandırırdım demiştir.”²⁴⁸

Acâc el-Hatîb, Ebû Hureyre’yi tenkit edenler tarafından ortaya atılan iddiaları çürütürken onların bu konuda delil getirdikleri rivâyetlerin zayıf olduğunu ispatlamaya çalışmıştır. Bununla beraber Acâc savundukları görüşlerin yanlış olduğunu ortaya koymak amacıyla ilave deliller de zikretmiştir. Zira o, müsteşrikler tarafından Ebû Hureyre’nin Emevi otoritesinden korkması sebebiyle hadis uydurduğuna dair rivâyetleri incelemeye tabi tutmuş söz konusu haberlerin senetlerinde müteşeyyi’ (Şîa fırkasının görüşlerini benimseyen) mutezilî olduğu bilinen Muhammed b. Ebû Cafer el-İskâfî’nin (ö. 240) mevcut olduğunu ve dolayısıyla bu rivâyetin makbul olmadığını dile getirmiştir.²⁴⁹ Acâc bu hususta İbn Hacer’in zikrettiği “ İlk dönem hadis âlimleri takvâ sahibi, yalan söylediği tespit edilmeyen, müctehid olmakla beraber mezhebinin propandasını yapmayanlarının rivâyetleri sadece teşeyyudan sebep rededilmez derken daha sonraki âlimler ise Râfizilikle aynı kabul edilen Şîliği benimseyen (müteşeyyi’) râvilerin rivâyetlerinin makbul olmadığını savunurlar.”²⁵⁰ Görüşlerden ikincisini benimsemiş olmalığı Muhammed b. Ebû Cafer el-İskâfî’yi gerekçe göstererek bu rivâyetlerin makbul olmadığını savunmaktadır. Müellif aynı şekilde Hz. Osman’ın Ebû Hureyre’yi tekzip ettiğine dair rivâyeti temel alarak sahâbenin kendisine güven duymadığını ispatlamaya çalışan müsteşriklere cevaben Hz. Osman’a dayandırılan bu haberin herhangi bir güvenilir kaynaktan bulunmadığını ve uydurma bir rivâyet olduğunu ifade etmiştir.²⁵¹

²⁴⁸Mâlik, “Hac”, 441; Ebû Abdillâh Şemsüddîn Muhammed b. Ahmed b. Osmân ez-Zehbî et-Türkmânî el-Fârikî ed-Dımaşkî (ö. 748/1348), *Siyeru a’lâmi’n-nübelâ*, nşr. Şuayb el-Arnaût vd. (Beyrut: Risâletü’l-Âlemiyye, 2019), 2/623; Ebû Abdillâh Şemsüddîn Muhammed b. Ahmed b. Osmân ez-Zehbî et-Türkmânî el-Fârikî ed-Dımaşkî (ö. 748/1348), *Tezkiretü’l-huffâz* (Beyrut: Dâru İhyâi’t-Türâsi’l-Arabî, ts.), 1/34; Acâc el-Hatîb, *Ebû Hureyre*, 129.

²⁴⁹Acâc el-Hatîb, *Ebû Hureyre*, 195.

²⁵⁰Ebû’l-Fazl Şihâbüddîn Ahmed b. Alî b. Muhammed el-Askalânî (ö. 852/1449), *Tehzîbü’t-Tehzîb* (Beyrut: Müessesetü’r-Risâle, 2008/1429), 1/94.

²⁵¹Acâc el-Hatîb, *Ebû Hureyre*, 216.

Acâc el-Hatîb, aynı şekilde Ebû Reyze'nin Ebu Hureyre'yi küçük düşürmek amacıyla naklettiği: “Ebû Hureyre Kâbe'yi tavaf ettiği esnada şöyle diyordu midemden dolayı bana yazıklar olsun, eğer onu doyurur isem bana elem verir aç bırakmam durumunda ise bana lanet okur” rivâyetinin mevzu olduğunu ifade etmektedir.²⁵²

Kuşkusuzki müsteşriklerin Ebû Hureyre'ye yönelmiş oldukları en büyük töhmet onun hadis uydurduğu iddiasıdır. Nitekim Abdülhüseyn, Ebû Hureyre kanalı ile rivâyet olunan,

دَخَلَتْ امْرَأَةً النَّارَ مِنْ جَزَاءِ هِرَّةٍ لَهَا، أَوْ هِرَّةٍ، رَبَطَهَا فَلَا هِيَ أُطْعِمُهَا، وَلَا هِيَ أُرْسَلَتْهَا تَرْمِزُ مِنْ خَشَاشِ
الْأَرْضِ حَتَّى مَاتَتْ هَزْلًا

“Bir kadın kediyi hapsederek ölümüne sebebiyet vermesi nedeniyle cehenneme girdi. Nitekim o hayvanın dışarda haşerat ile beslenmesinemanî olduğu gibi, kendisi de on yemesi için bir şey vermedi.”²⁵³hadisin uydurma olduğunu iddia etmiştir. Ona göre Ebû Hureyreküçük bir kediye sahip olması ve kedilere karşı duyduğu sevgi nedeniyle uydurmuştur. Müellifimiz ise bu hadisin sadece Ebû Hureyre tariki ile değil kedisi olmayan başka sahâbeler tarafından da rivâyet edildiğini dile getirmek suretiyle Abdülhüseyn tarafından ortaya atılan görüşün yanlış olduğunu ispatlamaya çalışmıştır.²⁵⁴ Aynı şahıs ehlibeytin faziletine dair bazı rivâyetlerin Ebû Hureyre tarafından gizlendiğini ifade ederek bu sahâbeyi töhmet altında bırakmıştır. Acâc el-Hatîb, bu konu hakkında Ebû Hureyre tarafından rivâyet edilen hadislerin diğer sahâbeler tarafından bu hususta rivâyet edilen hadislerden herhangi bir farklılık arzetmediğini ifade ederek Abdülhüseyn'in bu iddiasını da çürütmeye çalışmıştır. Yine Abdülhüseyn Ebû Hureyre'nin Emevi yönetimine yaranmak amacıyla hadis uydurduğunu farklı rivâyetlere dayanarak ispatlamaya çalışmıştır. Acâc el-Hatîb, bu rivâyetlerin *Nehcu'l-Belâğa* isimli esere dayandırıldığını bu eserde bulunan rivâyetlerin ise güvenilir olmadığını ifade etmiştir.²⁵⁵ Acâc el-Hatîb, Bununla beraber

²⁵²Acâc el-Hatîb, *Ebû Hureyre*, 245.

²⁵³Müslim, "Birr ve Âdâb", 135.

²⁵⁴Acâc el-Hatîb, *Ebû Hureyre*, 168.

²⁵⁵Acâc el-Hatîb, *Ebû Hureyre*, 195.

Ebû Hureyre'nin Emevileri devamlı olarak uyardığını ve onların bazı konulardaki tutum ve yöntemlerini eleştirdiğini dile getirmektedir.²⁵⁶

Abdülhüseyn'in Ebû Hureyre hakkında edilen diğer bir idaaası ise bu sahâbenin Hz. Peygamber (s.a.v.) ile birlikte olduğu sürenin üç sene ile sınırlı olduğu bu zaman zarfının da bu kadar çok hadis rivâyet etmesi için yetersiz bir süre olduğudur. O bu görüşünü desteklemek amacıyla Ebû Hureyre'den daha kuvvetli bir hıfza sahip olan Abdullah b. Amr'ın (r.a.) bile bu kadar hadis rivâyet etmediğini dile getirmiştir. Acâc, tüm bu iddialara cevap olarak Ebû Hureyre'nin Hz. Peygamber'le (s.a.v.)geçirmiş olduğu üç senenin teşri olması bakımından en zengin dönemi içerdiğini ifade etmektedir. Öte yandan Ebû Hureyre kendisini dünyevilik bütün uğraşlardan arındırmış ve sadece hadis rivâyeti ne vakfetmiştir. Bunun doğal sonucu olarak Ebû Hureyre çok hadis ezberlemeye muvaffak olmuştur. Acâc el-Hatîb, buna ilaveten Arapların hafızalarının çok kuvvetli olduğunu zikrederek Ebû hureyre'nin bu kadar çok hadis ezberlemesinin garipsenecek bir olayı olmadığını ifade etmiştir. Acâc, Son olarak Ebu Hureyre'yi rivâyet hususunda Hz. Ebubekir (ö. 13/634) (r.a.) ve Hz. Ömer (r.a.) ile mukayese etmenin yanlış olduğunu ifade etmektedir. Nitekim Hz. Ebubekir ve Hz. Ömer uzun bir ömür yaşamalarının yanında idari işler ve siyasetle meşgul olmuşlar, Ebû Hureyre ise kendisini sadece ilme vakfetmiştir. Doğal olarak onlardan daha fazla hadis rivâyet etme imkânı bulmuştur.²⁵⁷

3.3.7. Mana ile Rivâyet

Acâc el-Hatîb, *es-Sünne* isimli eserinde sahâbeve tabiunun hadis rivayetinde lafzen rivâyet metodunu kullandıklarını dile getirmektedir. Acâc, sahâbe ve tabiun döneminde rivâyet olunan hadislerin büyük bir kısmının lafzen rivâyet olunmasının, onların hadis rivâyetinde lafzen rivâyet etme metodunu tercih ettiklerini gösterdiğini ifade etmiştir. Sahâbenin hadisleri lafız ile rivâyet etme hususunda göstermiş oldukları büyük çaba sayesinde Sünnet ilk dönemde sadece hatasız bir şekilde muhafaza edilmiş olmayıp aynı zamanda büyük ölçüde Hz. Peygamber'den(s.a.v.)varid olduğu şekil üzere nakledilmiştir.²⁵⁸ Acâc devamında

²⁵⁶Acâc el-Hatîb, *Ebû Hureyre*, 182.

²⁵⁷Acâc el-Hatîb, *Ebû Hureyre*, 205.

²⁵⁸Acâc el-Hatîb, *es-Sünne*, 136.

bazı sahâbelerin manen rivâyette bulunduğunu²⁵⁹ ve hadislerin manen rivâyetinin caiz olduğunu savunanların delillerini zikretmiştir. O, mana ile rivâyetin zaruret anında bazı şartlara bağlı kalmak suretiyle caiz olduğunu söylemekle²⁶⁰ hadis rivâyetinde aslolanın lafızla rivâyet olduğunu²⁶¹ ortaya koymaya çalışmıştır. Bu konuda müstakil eser kaleme alan Muhammed Avvâme'nin de Acâc ile aynı görüşte olduğunu görmekteyiz. Zira Avvâme, mana ile rivâyetin zaruret anında bazı şartlara bağlı kalmak şartıyla kerahetle caiz olduğunu ifade etmektedir.²⁶² Acâc'ın mana ile rivâyet konusunda rivâyette aslolan lafzen rivâyet etmek olup zaruret durumunda bazı şartlara bağlı kalmak kaydıyla mana ile rivâyet etmek caizdir.²⁶³ diyen âlimlerin görüşünü benimsediğini görmekteyiz.

Acâc el-Hatîb, bu dönemde mana ile rivâyetin az vuku bulduğunu, sahâbe veya tabiîn mana ile rivâyet ettiğinde ise buna işaret ettiğini savunmaktadır.²⁶⁴

3.3.8. Mevzu Hadis

Acâc el-Hatîb, mevzu hadis ile alakalı, “Hz. Peygamber (s.a.v.) tarafından ifade edilmediği ve yapılmadığı halde yalan ve uydurma yoluyla kendisine isnat edilen söz ya da fiildir.” tarifini ifade etmiştir.²⁶⁵

Mevzu hadisin ortaya çıkmasıyla alakalı olarak ise Acâc el-Hatîb, şu değerlendirmeyi yapmaktadır:

Hz. Peygamber'in (s.a.v.) hadisleri, Müslümanların tefrikaya düşmeyip dört raşit halifenin (Hulefai'r-Raşidin) yönetimi hususunda ittifak ettikleri sürece her türlü yalan, tahriften korunmuştur.²⁶⁶ Acâc el-Hatîb, mevzu rivâyetlerin henüz vuku bulmadığı dönemi bu şekilde ifade ettikten sonra mevzu hadislerin ortaya çıktığı

²⁵⁹Acâc el-Hatîb, *es-Sünne*, 127.

²⁶⁰Acâc el-Hatîb, *es-Sünne*, 135.

²⁶¹Selman Başaran, “Hadislerin Mana Rivâyetinin Sonuçları”, *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 3/1 (01 Ocak 1991), 63; Selman Başaran, “Hadislerde Lafız ve Mana Olarak Rivâyeti Meselesi”, *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 3/1 (01 Ocak 1991), 69.

²⁶²Muhammed Avvâme, *Rivâyetü'l-hadîsi's-şerîf bi'l-mâ'nâ beyne'l-hükmi'n-nazarî ve'l-vâki'ilimî* (Suudi Arabistan: Daru'l-Minhâc-Dâru'l-Yüsr, 2018), 16; Muhammed Beyler, “Son Dönem İlim Adamlarının Mâna İle Rivâyet Konusuna Yaklaşımları: Muhammed Avvâme Örneği”, *İhya Uluslararası İslam Araştırmaları Dergisi* 6/1 (23 Ocak 2020), 287.

²⁶³Enbiya Yıldırım, “Hadislerin Manayla Rivayeti”, *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 1 (13 Eylül 1996), 288.

²⁶⁴Acâc el-Hatîb, *es-Sünne*, 85.

²⁶⁵Acâc el-Hatîb, *Usûlü'l-Hadîs*, 443.

²⁶⁶Acâc el-Hatîb, *Usûlü'l-Hadîs*, 443.

dönem ile alakalı şu açıklamayı yapmaktadır: Sünnet'in mevzu hadislerden korunduğu bu durum Hz. Osman'ın (r.a.) şehit edilmesi ile başlayıp²⁶⁷ devamında Ali b. Ebî Tâlib ile Muaviye b. Ebî Süfyan arasında ihtilafın vuku bulduğu döneme kadar devam etmiştir. Bu ihtilafın ümmetin bölünmesinde ve birbirine zıt siyasi ve dini bölük ve fırkaların ortaya çıkmasında büyük etkisi olmuştur. Ortaya çıkan bu fırkaların müntesipleri savundukları mezhebin Kur'ân ve Sünnet'e uygunluğunu iddia etmişlerdir. Doğal olarak her fırka Kur'ân ve Sünnet'te mezhebine destek mahiyetinde olan delil bulamamıştır. Bundan dolayı bazı fırkalar Kur'ân'ı tevîl etmiş, bazıları ise Sünnet'e dair nasları delalet etmeleri muhtemel olmayan manalar ifade edecekleri şekilde tefsir yapmışlardır. Bu fırkalar, iki kaynaktan istedikleri şekilde istifade edemediklerinden dolayı Hz. Peygamber'e (s.a.v.) iftira atmak pahasına hadis uydurma yolunu tercih etmişlerdir. Hal böyle olunca dinî ve siyasi olan bu mezhep ve fırkaları açık bir şekilde destekleyen hadisler uydurulduğu gibi, dört halife ve mezhep yöneticileri hakkında da hadis uydurma faaliyetleri vuku bulmuştur.²⁶⁸ Acâc el-Hatîb, mevzu hadislerin hangi dönemde ortaya çıktığı ve kimler tarafından uydurulduğu hususunda bu açıklamayı yaptıktan sonra sahâbeve tabiunun önderleri tarafından hadis uydurulduğuna dair iddia ve ihtimalleri akli ve naklî deliller getirmek suretiyle kesin bir dille şu şekilde reddetmiştir:

Mevzu hadisler İslâm'ın ilk yıllarında Hz. Peygamber'in (s.a.v.) vefatından hemen sonra meydana gelmemiş bilakis ilk yüzyılın ortalarına doğru vuku bulmuştur. Bu dönemlerde mevzu hadislerin artmasına zemin hazırlayan sebepler çok değildi. Nitekim uydurma hadisler ancak fitne ve bid'atlerin çoğalmasıyla meydana gelmiştir. Sahâbe ve tabiunun büyükleri ise bu hususlardan oldukça uzak durmuşlardır. Bundan dolayı biz herhangi bir sahâbenin hadis uydurmasını imkânsız gördüğümüz gibi, Hz. Ali ile Hz. Muaviye arasında vuku bulan fitneden önce hadis uydurulduğuna dair ihtimalide bu denli doğrudan uzak olduğuna inanıyoruz. Bir Müslümanın her şart ve koşulda Hz. Peygamber'i (s.a.v.) müdafaa eden, İslâm dini uğruna mallarını infak eden, vatanlarından hicret eden, çeşit çeşit işkencelere maruz kalan, hayatın bütün zorlukları ile karşılaşan, kendilerine Allah (c.c.) tarafından zafer bahşedilinceye kadar tüm bu sıkıntıları sabır ve metanet ile karşılayan bu güzide

²⁶⁷ Çağrı, "Fitne".

²⁶⁸ Acâc el-Hatîb, *Usûlü'l-Hadîs*, 444.

şahsiyetlerin Hz. Peygamber'e(s.a.v.) iftira atma pahasına hadis uydurduklarını düşünmesi akıl karı değildir. Nitekim onlar, Hz. Peygamber'in (s.a.v.gözetiminde yetişmiş, onun tesis ettiği eğitim kurumundan mezun olmuş, ilk defa onun kaynağından beslenmiş ve onu (s.a.s.) örnek almak kaydıyla büyük bir vera ve takvaya sahip olmuşlardır. Zira saydığımız bunca meziyyet onları Hz. Peygamber'e (s.a.v.)iftira atma ve hadis uydurmaktan alıkoymaktadır.²⁶⁹

Acâc el-Hatîb, sahâbenin sahip olduğu ahlâk nedeniyle kendilerine hadis uydurma faaliyetinin dayandırılmasının mümkün olmadığını beyan ettikten sonra savunduğu tezi desteklemek amacıyla Hz. Peygamber (s.a.v.) dönemi ve sonrası tarihi olayların da bu hususta sahâbeye atılan iftiranın doğru olma ihtimalini ortadan kaldırdığını²⁷⁰ ifade etmiştir.

Sahâbeyi muhafaza etme anlamına gelen bu açıklamalarından sonra Acâc, aynı şekilde tabînin hadis uydurma ihtimalini de kesin bir dille reddetmiştir. Nitekim onun bu hususta savunduğu görüş şu şekildedir: Tabiun döneminde günah işleme pahasına Hz. Peygamber'e (s.a.v.)iftira atarak hadis uydurma faaliyetisadece bazı cahiller tarafından icra edilmiştir. Onları hadis rivâyeti hususunda yalancılığa sevk eden sebepler ise, şahsi arzuları ve içinde buldukları siyasi ihtilaflardır.²⁷¹

Acâc el-Hatîb'in diğer hadis usûlü eserlerinden farklı olarak yapmış olduğu bu açıklamalara binaen onun *Es-Sünne Kablet-Tedvinadlı* eserini telif etmesindeki amaçlarından biri olan sahâbe ve tabiunun korunması gayesini burada da gözettiğini ifade etmek mümkündür.

3.3.9. Zayıf Hadis ile Amel Etme Konusu

Acâc el-Hatîb, hadis âlimlerinin zayıf hadisle amel etme hususunda ihtilaf ettiklerini dile getirmiş ve bu mezhepleri şu şekilde tasnif etmiştir:

1. Birinci Mezhep: Zayıf hadisler ile mutlak olarak amel edilemez. Bu görüş ilk olarak meşhur hadis âlimi Yahya b. Maîn (ö. 233/848) tarafından dile getirilmiştir. Daha sonra Ebubekir b. el-Arabî(ö. 93/709) de bu hususta Yahya b. Maîn'i takip etmiştir. Acâc el-Hatîb, Buhârî (ö. 256/870) ve Müslim'in (ö. 261/875) hadis

²⁶⁹Acâc el-Hatîb, *Usûlü'l-Hadîs*, 444.

²⁷⁰Acâc el-Hatîb, *Usûlü'l-Hadîs*, 445.

²⁷¹Acâc el-Hatîb, *es-Sünne*, 220.

kabulünde koymuş oldukları şartlardan anlaşıldığı üzere onlarında bu görüşü savunduklarını ifade etmiştir. Müellif devamında İbn Hazm'ın mezhebinin (görüşünün) de bu yönde olduğunu dile getirmiştir.²⁷²

2. İkinci Mezhep: Zayıf hadisler ile mutlak olarak amel edilir. Bu görüş Ebû Dâvud (ö. 275/889) ve Ahmet b Hanbel'e isnat edilmektedir. Bu iki hadis âlimi, hadis ile amel etmeyi ehli rey olan bir müçtehidin ortaya koyduğu görüş ile amel etmekten daha kuvvetli görmektedirler.²⁷³

3. Üçüncü Mezhep: Zayıf hadisler ile bazı şartları taşıması halinde faziletli ameller, vaazlar vb. durumlarda amel edilebilir. İbn Hacer bu şartları şu şekilde sıralamaktadır:

a. Hadiste bulunan zayıflığın şiddetli olmaması, hadisi rivâyet eden râvinin yalancılardan (kezzâbîn) olmaması, aynı şekilde yalancılıkla itham edilen ve çokça hata yapan râvilerden olmaması. Alâî (ö. 761/1359) hadis âlimlerin bu şart hususunda ittifak ettiklerini nakletmiştir.

b. Kendisiyle amel edilen hadis (mamulün bih)dinde kabul görmüş genel bir prensibe aykırı olmamalıdır.

c. Bu rivâyet ile amel edildiği esnada kişide bu hadisin Hz. Peygamber'den(s.a.v.) sadır olduğuna dair bir inancın bulunmaması ve ihtiyatlı davranılması.²⁷⁴

Acâc el-Hatîb, yapmış olduğu bu açıklamalardan sonra kendi görüşünü şu şekilde beyan etmektedir:

Şüphesiz ki birinci görüş (mezhebin), zikredilen görüşler içerisinde en güvenli (eslem) olanıdır. Bununla beraber biz faziletli ameller, terğîb ve terhîb konularında varid olan sahih rivâyetlerin bu hususlarda rivâyet olunan zayıf rivâyetlerden müstağni kıldığımızı düşünmekteyiz. Bize göre özellikle dinin temel taşlarından olan faziletli ameller ve güzel ahlâk (mekârimu'l-ahlâk), sahih hadis veya hasen hadis yoluyla sabit olma hususunda dinin diğer hükümlerinden herhangi bir farkı bulunmamaktadır. Hal böyleyken İslâm dininin temel taşları olan faziletli

²⁷²Acâc el-Hatîb, *Usûlü'l-Hadîs*, 373.

²⁷³Acâc el-Hatîb, *Usûlü'l-Hadîs*, 374.

²⁷⁴Ebü'l-Hayr Şemsüddîn Muhammed b. Abdîrahmân b. Muhammed es-Schâvî (ö. 902/1497), *el-Kavlü'l-bedî' fi's-salâti 'ale'l-Habîbi's-şefî'* (Suudi Arabistan: Müessesetü'r-Reyyân, 2002/1422), 472-473; Acâc el-Hatîb, *Usûlü'l-Hadîs*, 374; Mahmut Demir, Mehmet Emin Özafşar, "Zayıf", *TDV İslâm Ansiklopedisi* (Erişim 01 Temmuz 2023).

ameller ve güzel ahlâkın kaynağının makbul haberler (rivâyetler) olması zorunludur.²⁷⁵Acâc'ın zayıf hadisle amel etme konusunu klasik dönem hadis âlimlerinden farklı bir şekilde ele aldığını görmekteyiz.

3.3.10. Sünnetin Dindeki Konumu ve Değeri

Muhammed Acâc el-Hatîb'in Sünnet'in dindeki konumu hususunda sahip olduğu görüş, diğer hadis âlimlerinin bu hususta beyan ettikleri görüşle uyum sağlamaktadır. Müellif, Sünnet'in Kur'ân ile bir bütünlük arz ettiğini ifade etmektedir. Nitekim Acâc, Sünnet'in dindeki yeri konusunda Kur'ân ve Sünnet'ten birçok delil getirmiştir. Müellifin Kur'ân-ı Kerim'den getirmiş olduğu delil Nisâ suresinin şu ayeti kerimesidir: *“Ey iman edenler Allah'a peygambere ve sizden olan ulû'l-emre itaat edin. Eğer bir konuda anlaşmazlığa düşerseniz Allah'a ve ahirete gerçekten iman ettiyseniz o konuyu Allah'a ve peygamberine götürün. Bu elde edilecek olan sonuç açısından hem daha hayırlıdır hem de daha güzeldir.”*²⁷⁶ Müellifimize göre bu ayeti kerime Sünnet'e başvurmanın gerekli olduğunu ifade etmektedir; nitekim ayette geçen *“peygambere götürün”* lafzı hayatta iken bizatihi ona sormak vefatından sonra ise Sünnet'ine başvurmak anlamını ifade etmektedir.²⁷⁷ Acâc, böylelikle Sünnet'in İslâm dininde Kur'ân-ı Kerim'den sonra ikinci temel kaynak olduğuna işaret etmek suretiyle sahip olduğu değeri dile getirmeyi amaçlamıştır.

3.3.11. Kur'an-Sünnet İlişkisi

Muhammed Acâc el-Hatîb, bu hususu Sünnet'in teşriî ve gayri teşriî meseleleri bağlamında değerlendirmeye tabi tutmuştur. Acâc el-Hatîb bu meseleyi, *“Hz.Peygamber'den (s.a.v.) bize kesin bir yolla rivâyet olunan hangi hadisler ile amel edilmelidir”* başlığı altında incelemeye tabi tutmuştur. Müellif bu soruya cevap bağlamında Şah Veliyullah ed-Dihlevî tarafından dile getirilen şu görüşleri zikretmektedir: *“Hadisler peygamberlik makamından sadır olan tebliğ mahiyetinde olanlar ve olmayanlar şeklinde iki bölümden oluşmaktadır. Birinci bölüm, “Peygamber size neyi verdiyse onu alın, size neyi yasakladıysa ondan da*

²⁷⁵Acâc el-Hatîb, *Usûlü'l-Hadîs*, 374.

²⁷⁶Nisâ, 4/59.

²⁷⁷Acâc el-Hatîb, *es-Sünnetü'n-Nebeviyye*, 15.

sakının.²⁷⁸ayetikerimesinin kapsamında değerlendirilmektedir. Yani Hz. Peygamber(s.a.v.) tarafından irad edilen ibadet, inanç ve muamelat ile ilgili hadisler bu bağlamda değerlendirilir.

İkinci bölüm ise,

"إِنَّمَا أَنَا بَشَرٌ إِذَا أَمَرْتُكُمْ بِشَيْءٍ مِّن دِينِكُمْ فَخُذُوا بِهِ، وَإِذَا أَمَرْتُكُمْ بِشَيْءٍ مِّن رَأْيٍ فَإِنَّمَا أَنَا بَشَرٌ"

*“Ben ancak bir beşerim size dininiz ile alakalı bir şeyi haber verdiğim vakit onu hemen yerine getirin, lakin dünyanız ile alakalı bir şey haber verdiğimde ise ben ancak bir beşerim.”*²⁷⁹hadisi bağlamında değerlendirilmektedir. Zira bu bölüm Hz. Peygamber’in(s.a.v.)tıbbî uygulamaları veya içinde bulunduğu toplumun âdetleri kabilinden ortaya koymuş olduğu söz ve davranışlardan meydana gelmektedir. Acâc, birinci bölüm ile alakalı bu bağlamda Hz.Peygamber’den (s.a.v.) nakledilen hadislerle amel edilmesinin gerekli olduğunu ifade ederken, ikinci bölümde ise Hz. Peygamber’in (s.a.v.)bu bağlamdaki uygulamalarını hayatımıza tatbik etmenin vacip olmadığını bilakis nasihat kabilinden tavsiyeler olarak değerlendirilmesinin gerekli olduğunu ifade etmektedir.²⁸⁰

3.3.12. Ehl-i Hadisin Saygınlığı ve Önemi

Acâc el-Hatîb, Ehl-i hadise saygı göstermeyi bu ilme saygı göstermek ile eş tutmuştur. Aksi halde özellikle hadis âlimlerinin Müslümanlar neznindeki saygınlığını bitirmek amacıyla faaliyet gösteren müsteşriklerin amaçlarına hizmet temek manasına geleceği kanaatindedir. Nitekim o, İbn Şihâb ez-Zührî’nin şahsında hadis âlimlerine yöneltilen eleştirileri Sünnet’e ve dolaylı olarak Kur’ân’a ve İslâm’a yapılan saldırılar olarak telakki etmektedir. Müellif, hadis âlimlerine yapılan saldırılarınEbû Hureyre’yeyapılan saldırılardan sonra vuku bulduğunu dolayısıyla bu saldırıların hedefinde müslüman topluluğunun hadis âlimlerine olan güvenlerini sarsmak ve onlara karşı şüphe duymalarını sağlamak olduğunu ifade etmektedir.

Diğer yandan Acâc el-Hatîb, Zührî’nin hadis tedvin faaliyeti vazifesini üstlenmesinin ona yapılan saldırıların sebebinin teşkil ettiğini bu nedenle bu saldırıların Zührî’nin şahsına karşı olmadığını bilakis Sünnet’in tamamına yönelik

²⁷⁸ Haşr, 59/7.

²⁷⁹Müslim, “Fedâil”, 140.

²⁸⁰Acâc el-Hatîb, *es-Sünnetü’n-Nebeviyye*, 53.

bir saldırı olduğunu ifade etmiştir. İbn Şihâb ez-Zührî'nin hadislerin tedvini ve nakli hususunda yapmış olduğu çalışmalarından dolayı sahip olduğu önemin farkında olan Acâc el-Hatîb, bu hadis âlimini savunmak için büyük çaba sarf etmiştir.²⁸¹

3.3.13. Oryantalistlere Reddiyeleri

Muhammed Acâc el-Hatîb'in hadis ilmine dair yapmış olduğu çalışmalarını ayrıcalıklı kılan tarafı onun müsteşrikler tarafından hadis ilmine yöneltilen eleştirilere nitelikli bir şekilde cevap vermesidir. Zira o, müsteşriklere bu hususta cevap verdiği esnada onların görüşlerini detaylı bir şekilde ele alıp değerlendirmeye tabi tutmuş ve bu eleştirilere kapsamlı cevaplar vermiştir. Müellifin bu hususta incelemeye tabi tuttuğu konuların başlıkları şu şekildedir:

3.3.13.1. Hadis âlimlerinin sened tenkidi ile yetindikleri iddiası

Bu itham müsteşrikler tarafından yaygın bir şekilde dile getirilmektedir. İddia ettiklerine göre hadis âlimleri tarafından ortaya konulan tenkit metodu hadisin senedini incelemeye tabi tutulup ve bu incelemeye göre hüküm verme temeline dayanmaktadır. Böylece hadis âlimlerinin ortaya koymuş olduğu yöntem sadece hadisin dış bölümünü incelemeye tabi tutup bu işlem sonucunda hadisle alakalı hüküm vermek olduğunu dile getirmişlerdir.²⁸² Acâc el-Hatîb, bu iddiaları kesin bir şekilde reddetmiş iddia edildiğinin aksine hadis âlimleri tarafından ortaya konan yöntemin basit olmayıp derinlemesine incelemenin bulunduğu bir yöntem olduğunu dile getirmektedir. Bir hadisin muhaddisler tarafından makbul sayılabilmesi için şaz ve illetli olmaması şartı koşulmaktadır. Hadisin kabul şartı olan şaz ve illetli olup olmadığını tespit çabası uzun ve titiz bir çalışma sonucu anlaşılabilir. Bu da gösteriyor ki muhaddisler, hadisin makbul olabilmesi için hadisi basit bir incelemeye tabi tutmayıp bilakis derinlemesine bir araştırma yürütmektedirler. Müellif bu iddiasına destek olması açısından râvileri sika olmasına rağmen kendilerinde bulunan illet nedeniyle hadis âlimleri tarafından reddedilen hadisleri burada örnek olarak ifade etmektedir.²⁸³

²⁸¹Acâc el-Hatîb, *es-Sünne*, 501.

²⁸²Nûruddîn İtr İtr, *es-Sünnetü'l-Mutahhara ve't-Tehaddiyât* (Dımaşk: Daru'r-Ru'ye, 2002), 162.

²⁸³Acâc el-Hatîb, *es-Sünnetü'n-Nebeviyye*, 88.

3.3.14. Hadis Tedvin İşleminin İlk Dönemde Meydana Gelmediği İddiası

Hadislerin tedvin edilmesi hususu hadis tarihi açısından önemli bir yere sahiptir. Nitekim bu konu hadislere güvenin olup olmaması ile alakalıdır. Bunun farkında olan müsteşrikler hadislerin ilk asırda yazıya aktarılmadığını iddia etmek suretiyle hadislere gösterilen güveni ortadan kaldırmak için çaba sarf etmişlerdir. Bunlardan bazıları Sünnet'in uzun denecek bir müddet şifahi surette rivâyet edilmesi sebebiyle hadislerin sıhhati hususunda müslümanların aklında şüphe bulunduğunu savunmuşlardır. Çalışmamıza konu olan ünlü hadis âlimi, Acâc el-Hatîb bu meseleyi dört başlık altında incelemeye tabi tutarak bu iddia sahiplerine cevaplar vermiştir. Müellifin buradaki amacı, iddia edildiğinin aksine hadislerin erken kabul edilebilecek bir dönemde tedvin edildiğini ortaya koymaktadır. Müellifimizin konuyu sırasıyla şu başlıklar altında ele almıştır:

3.3.14.1. Yazının İslâm öncesi ve sonrası durumu

İslâm'dan önceki dönemleri incelemeye tabi tutan Acâc el-Hatîb, Arap toplumunda yazının az ve yetersiz olduğuna dair görüşleride incelemeye tabi tutmuş ve bu konu hakkında genel bir çerçeve çizmeye çalışmıştır. Müellifimiz Arap Yarımadası'nda bulunan kitabet ve yazılı eserlerin iddia edildiği gibi azınlıkta olmadığını bilakis bu dönemde yazı yazma kabiliyetine sahip birçok insanın olduğunu tespit etmeye gayret etmiştir.²⁸⁴ Hz. Peygamber'in (s.a.v.) ortaya koymuş olduğu eğitim öğretim faaliyetleri sonucunda okuryazar sayısında artma meydana gelmiştir. Müellif, Hz. Peygamber'e (s.a.v.) indirilen vahyi yazıya aktarabilen vahiy kâtiplerinin sayılarının çok olmasının gerekli olduğunu ifade etmiştir. Nitekim tarihçilerin vahyi kaleme alan vahiy kâtiplerinin sayılarının yaklaşık kırk kişi olduğunu dile getirmeleri bu rakamın takriben ifade edildiğini ve gerçek vahiy kâtiplerinin sayılarını ifade etmediğini zira vahiy kâtiplerinin sayılarının kırktan fazla olduğunu dile getirmiştir.²⁸⁵ Zira Hz. Peygamber'in (s.a.v.) ortaya koymuş olduğu eğitim faaliyetleri bağlamında Medine'de çocuklara okuma yazma öğreten meclislerin inşa edilmesi sonucunda okuma yazma bilenlerin sayısı artmıştır. Hz.

²⁸⁴Acâc el-Hatîb, *es-Sünne*, 295.

²⁸⁵Acâc el-Hatîb, *es-Sünne*, 298.

Peygamber (s.a.v.) tarafından başlatılan bu uygulamalar sonraki kuşaklar tarafından geliştirilerek devam ettirilmiştir.²⁸⁶

3.3.14.2. Kitabeti yasaklayan rivâyetlerin doğru anlaşılması

Acâc el-Hatîb, Hz. Peygamber (s.a.v.) tarafından ortaya konan uygulamalar sonucu kitabetin sistemli bir şekilde gelişme gösterdiğini ve bu dönemde Kur'ân'ın yazıya aktarıldığını ifade ettikten sonra şöyle bir soru yöneltmiştir:

“Hadislerin Kur'ân-ı Kerim gibi yazıya aktarılmadığını müşahade ettiğimiz vakit bunun nedenini araştırmamız gerekir mi?” Acâc el-Hatîb'in söz konusu sorusu şu görüşteki kişilere cevap vermek amacıyla yöneltmiştir; “Hadislerin Kur'ân-ı Kerim gibi yazıya aktarılmamasının en önemli sebebi asr-ı saadette yazı yazma kabiliyetine sahip kâtiplerin az olmasıdır.”²⁸⁷

Müellifimize göre kâtiplerin sayılarının az olmasından dolayı kitabet iyi bir seviyede olmasaydı hadislerin yazılmadığı gibi Kur'ân-ı Kerim de yazıya aktarılamazdı. Dile getirilen bu nedenlere rağmen Kur'ân'ın yazıya aktarılması bizlere hadislerin yazıya aktarılamamasının başka bir nedeninin olduğunu göstermektedir.²⁸⁸

Acâc el-Hatîb, kitâbetin farklı aşamalardan geçtiğini dile getirmektedir. Sünnet'in yazıya aktarılmasıyla alakalı hadisleri bu aşamaları dikkate alarak değerlendirmeye tabi tutmamız gerekmektedir. Müellif bu hususta varid olan hadisleri ele alıp bu hadisler arasında tearuz bulunduğunu ve bazı hadis âlimleri tarafından bu tearuzların giderilmesi için birtakım çalışmalar ortaya konulduğunu dile getirmiştir. Acâc el-Hatîb, bazı hadis âlimlerinin *لا تكتبوا عنى شيئا غير القرآن، فمن كتب عنى شيئا غير القرآن* “Kur'ân haricinde benden hiçbir şeyi yazıya aktarmayın. Her kim Kur'ân haricinde benden bir şeyi yazmışsa onu imha etsin.”²⁸⁹ hadisinin mevkufl olması hasebi ile makbul olmadığını dile getirerek tearuzu gidermeye çalıştıklarını ancak bu yöntemin doğru olmadığını ifade etmektedir. Müellifimiz bu yöntemin doğru olmadığını nitekim bu hadisin merfu olduğunu gösteren rivâyetlerin de bulunduğunu dile getirmiştir. Acâc, tearuz nedeniyle ortaya çıkan bu sorunu zahiren

²⁸⁶Acâc el-Hatîb, *es-Sünne*, 299.

²⁸⁷Acâc el-Hatîb, *es-Sünne*, 298.

²⁸⁸Acâc el-Hatîb, *es-Sünne*, 302.

²⁸⁹Ahmed b. Hanbel, 18/94.

birbiriyle çelişkili görünen rivâyetleri tevil etme yöntemi ile çözmeye çalışmıştır. Müellif hadislerdeki kitabete dair yasakların belli durumlarla sınırlı olduğunu ifade etmektedir. Hz. Peygamber (s.a.v.) sahâbenin bütün gayretini Kur'ân ezberlemeye sarf etmek amacıyla belli bir dönem hadislerin yazıya aktarılmasını yasaklamıştır. Zira bununla beraber sahâbeye hadislerini ezberlemelerini de telkin etmiştir. “*Bu söylediklerimi Ebu Şah için yazıya aktarın.*”²⁹⁰ Hadisindeki emir sigasını delil gösteren Acâc el-Hatîb, Kur'ân dışında başka bir şeyin yazılmasının yasaklanmasındaki illetin belli bir dönemle sınırlı olduğu görüşünü desteklemeye çalışmıştır. Müellif hadislerin yazılmasının yasaklandığına dair varit olan rivâyetlerin geçici bir illete bağlandığını ortaya koymak için, söz konusu rivâyetleri tevil etme yöntemini tercih etmiştir. Diğer bir ifade ile bu yasaklama maslahat için olup taabbudî değildir.²⁹¹ Acâc, Hz. Peygamber'in (s.a.v.) vefatından sonra bazı sahâbeleri hadisleri yazıya aktarmaya sevkeden düşüncenin temelinde bu illet yattığını dile getirmektedir. Zira Hz. Aişe (r.a.) (ö. 58/678) babası “*Hz. Ebubekir'in yaklaşık beş yüz hadis topladığını ve bir gün kendisine ey kızım toplamış olduğum hadisleri bana getir dedi. Ben de bu hadisleri getirdim daha sonrasında babam o hadisleri yaktı.*”²⁹² Acâc el-Hatîb, bu rivâyetin kendisinin ortaya koymuş olduğu görüşü desteklediğini dile getirmiştir.²⁹³ Ancak bu rivâyetin kaynağı olan *Tezkiretü'l-huffâz*'da Zehebî bu haberin sahih olmadığını ifade etmektedir. Bu da Acâc'ın, Zehebî'nin rivâyetle alakalı değerlendirmesini görmeden aktardığını göstermektedir. Bu hatanın ülkemizde bu konuda eser kaleme alan Talât Koçyiğit ve H. Musa Bağcı tarafından da tekrarlandığını görmekteyiz.²⁹⁴ Nitekim hadis kitabetinin yasaklanmasına dair Hz. Ömer'in ortaya koymuş olduğu tutum hadislerin yazıya aktarılması yasağının belli bir sebebe bağlı olduğunun diğer bir delilidir.²⁹⁵

3.3.14.3. Sahâbe ve tabiunun uygulamaları

Acâc el-Hatîb, sahâbeye isnat edilen hadis kitabetinin hoş görülmediğini ifade eden bazı rivâyetleri tevil etme yöntemini kullanarak söz konusu yasağın geçici bir

²⁹⁰Ahmed b. Hanbel, 18/94; Buhârî, "Lukata", 7; Müslim, "Hac", 447; Ebû Dâvûd, "Menâsik", 89; Tirmizî, "İlim", 12.

²⁹¹Acâc el-Hatîb, *es-Sünne*, 203.

²⁹²Zehebî, *Tezkiretü'l-huffâz*, 1/5.

²⁹³Acâc el-Hatîb, *es-Sünne*, 309-310.

²⁹⁴Koçyiğit, *Hadis Tarihi*, 41; H. Musa Bağcı, *Hadis Tarihi ve Usûlü* (Türkiye: Bilay, 2018), 48.

²⁹⁵Acâc el-Hatîb, *es-Sünne*, 310.

illete bağılı olduğunu ispatlamak için çaba göstermiştir.²⁹⁶Nitekim ileriki zamanlarda bu sahâbelerin çoğunun mezkûr görüşlerinden dönüp bizatihi kendi talebelerine hadis yazdırdıklarına dair rivâyetler bulunmaktadır. Misal olarak “*biz yazmadığımız gibi yazılmasına da müsaade etmeyiz*”²⁹⁷ sözünü dile getiren Ebû Hureyre²⁹⁸ talebesi olup kendisinden hadis dinleyen Beşir b. Nehk'in (ö. ?) hadisleri yazdığı kitabı görmüş ve buna karşı çıkmamıştır.²⁹⁹ Buna ilaveten Amr b. Ebî Ümeyye (ö. 60/697-80'den önce), Ebû Hureyre'nin evinde hadis yazılı birçok kitabetin bulunduğunu ifade etmektedir.³⁰⁰Aynı şekilde Hz. Hasan'anispet edilen “*hadisleri ezberlemeye imkânı olmayanlar yazsınlar*”³⁰¹ ifadesi³⁰² ve Hz. Enes'in (r.a.) bir keresinde hadis dinlemek amacıyla gelen bir topluluğa bazı sahifeler göstererek, “*Bunlar benim Hz. Peygamber'den işittiğim hadislerin yazılı olduğu sahifelerdir.*” demesi³⁰³ vb. rivâyetler sahâbenin hadis kitabetinin yasak olduğu yönündeki görüşlerini değiştirdiklerini göstermektedir. Bu da hadis kitabetinin yasaklanmasına dair illetin devamlı olmayıp bilakis geçici olduğunu göstermektedir.³⁰⁴

Tabiun döneminde de durum bundan çok farklı değildir. Nitekim Acâc el-Hatîb'in ifade ettiği üzere, tabiun mezkûr illetin bulunduğu dönemde kitabet yasaklanmış ancak söz konusu illet ortadan kalkınca hadis kitabetine müsaade etmişlerdir. Sahâbe döneminde olduğu gibi hadis kitabetine sıcak bakmayan tabiunden bazıları daha sonraki dönemlerde rivâyetlerini öğrencilerine yazdırmışlardır.³⁰⁵

Bununla beraber Acâc'ın, tabiun döneminde hadis kitabeti hususunda meydana gelen ihtilaflar ile alakalı değerlendirmesi şu şekildedir: Mezkûr dönemde hadis âlimlerinin birçoğu aynı zamanda fakihdir. Bu âlimlerin kitabete dair koymuş oldukları yasak hadislerin kitabeti ile alakalı olmayıp bilakis kendi görüşlerinin

²⁹⁶Acâc el-Hatîb, *es-Sünne*, 311.

²⁹⁷Ebû Ömer Cemâlüddîn Yûsuf b. Abdillâh b. Muhammed b. Abdilberr en-Nemerî (ö. 463/1071), *Câmi 'u beyâni'l- 'ilm ve fadlihî ve mâ yenbağî fi rivâyetihî ve hamlihî* (Suudi Arabistan: Dâru ibni'l-Cevzi, 2019), 1/253.

²⁹⁸Acâc el-Hatîb, *es-Sünne*, 313.

²⁹⁹İbn Abdülber, *Câmi 'u beyâni'l- 'ilm*, 1/274; Acâc el-Hatîb, *es-Sünne*, 318.

³⁰⁰Acâc el-Hatîb, *es-Sünne*, 318.

³⁰¹Dârimî, "İlim", 27; Ebû Bekr Ahmed b. Alî b. Sâbit el-Bağdâdî (ö. 463/1071), *Takyîdü'l- 'ilm* (Kâhire: Dâru'l-İstikâme, 2008/1429), 113.

³⁰²Acâc el-Hatîb, *es-Sünne*, 317.

³⁰³Hatîb el-Bağdâdî, *Takyîd*, 120.

³⁰⁴Acâc el-Hatîb, *es-Sünne*, 321.

³⁰⁵Acâc el-Hatîb, *es-Sünne*, 322.

yazıya aktarılmasının yasaklanması ile ilgilidir. Müellif bu iddiasına destek olması açısından şu olayı aktarmaktadır: Bir şahıs Saîd b. Müseyyeb'e gelerek kendisinden hadis dinlemek istediğini dile getirmiş, Saîd b. Müseyyeb de bu şahsa hadis rivâyetinde bulunmuştur. Şahıs işitmiş olduğu bu hadisi yazıya aktarmıştır. Daha sonrasında aynı şahıs başka bir konuyla alakalı Saîd b. Müseyyeb'in kendi görüşünü sormuş Saîd b. Müseyyeb ise bu konuyla alakalı kendi görüşünü beyan etmiştir. Şahıs işitmiş olduğu hadisi yazıya aktardığı gibi Saîd b. Müseyyeb'in şahsi görüşünü de yazmıştır. Aynı mecliste bulunan başka bir kişi Saîd b. Müseyyeb'e sen kendi görüşünü mü yazdırdın diye sualde bulununca Saîd b. Müseyyeb şahsi görüşünü yazan şahıstan sahifeyi istedi. Orada kendi görüşünün yazılı olduğunu gören Saîd b. Müseyyeb bu evrakı alıp yırtmıştır.³⁰⁶ Görüldüğü üzere Saîd b. Müseyyeb hadisin yazıya aktarılmasına karşı çıkmayıp kendi görüşünün yazılmasına karşı çıkmıştır.

Acâc el-Hatîb, hadis kitâbetini yasaklayan görüşlerin zayıflaması sebebiyle birinci asrın sonlarından itibaren hadis kitâbet faaliyetlerinin arttığını ve son olarak Ömer b. Abdülaziz'in (ö. 101/720) emretmesi sonucunda resmî tedvin döneminin başladığını ifade etmektedir.³⁰⁷

Müellif Ömer b. Abdülaziz'in hadis tedvinine dair emrinin bu dönemde vuku bulmasını ve başarıya ulaşmasını şu sebeplere bağlamaktadır:

1. Hadis kitâbetinin resmileştirilmesinin en önemli sebebi mevzu hadislerdir. Zira mevzu hadislerin İslam'a ve Müslümanlara çok olumsuz etkileri olmuş, Müslümanlar arasındaki tefrikayı ve çatışmayı körüklemiştir. İşte oluşturmuş olduğu bu tehdidi ortadan kaldırmak amacıyla böyleyüce bir görevi tedvin faaliyeti üstlenmiştir.

2. Bununla beraber Ömer Bin Abdülaziz'in ilmî şahsiyetinin de bu çalışmanın başarıya ulaşmasında büyük katkısı bulunmaktadır. Nitekim Ömer b. Abdülaziz'in hadis ilmini tahsil ettiği ve okumuş olduğu hadisleride yazıya aktardığı görülmektedir.

Acâc el-Hatîb, devlet başkanının bu emri yayımlandıktan sonra hadis âlimleri kitâbet hususunda sahip oldukları görüşleri bir nevi yumuşatarak hadislerin yazıya

³⁰⁶İbn Abdülber, *Câmi'u beyâni'l-ilm*, 2/144; Acâc el-Hatîb, *es-Sünne*, 324.

³⁰⁷Acâc el-Hatîb, *es-Sünne*, 328.

aktarılmasına müsaade ettiklerini ifade etmektedir. Ömer b. Abdülaziz'in ortaya koymuş olduğu bu irade hadisçilerin çoğunun iradesini de yansıttığını görmekteyiz. Bununla beraber Acâc el-Hatîb, devlet başkanı tarafından ifade edilen bu emrin sadece hadislerin kitabeti için olmayıp bilakis onların yazıya aktarılmasıyla beraber tasnif edilmesinin de gerekli olduğu anlamına geldiğini dile getirmiştir. Nitekim daha önce de ifade edildiği üzere ilk dönem ehlihadinin büyük bir çoğunluğunun şahsi olarak hadis yazdıkları bilinen bir gerçektir.³⁰⁸

3.3.14.4. Kayıt altına alınan sahifeler

Acâc el-Hatîb, tedvin uygulamasının birinci asırda yani Hz. Peygamber (s.a.v.) döneminden itibaren başladığını ispatlamak amacıyla sahâbe ve tabiunun elinde bulunan sahifeleri delil olarak getirmektedir. Müellifimiz bu konuyla ilgili, sahâbe tarafından kaleme alınmış olan sahifelerin Hz. Peygamber (s.a.v.) döneminde yazıldığı hususunda şüphe bulunmadığını görüşünü savunmaktadır. O, bu hususta Abdullah b. Amr b. el-Âs'ın (r.a.) (ö. 65/684) sahifesi başta olmak üzere sahâbe ve tabiuna ait olan bazı sahifeleri zikretmiştir.³⁰⁹

Acâc el-Hatîb, hadislerin tedvin döneminin genel anlamdaki aşamadan oluştuğunu dile getirmektedir:

1. Sahâbî ve tabiîn tarafından hadislerin muhafaza edilmesi amacıyla erken dönemde ortaya konmuş bazı şahsî yazım faaliyetleri bulunmaktadır. Bu dönemde kaleme alınan sahifeler şahsi gayretler sonucu meydana gelmiştir. Bu da bu sahifelerin ezberlenmek amacıyla kaleme alındığını göstermektedir. Acâc, bu sahifelerinin sayılarının az olmadığını ifade etmiş, onlardan meşhur olanlarını şu şekilde zikretmiştir:

- a. Hz. Peygamber (s.a.v.) tarafından Amr b. Hazm (53/673) gibi görevli olan bazı sahâbelere talimatlar neticesinde yazdırılan sahifeler
- b. Abdullah b. Amr'ın (r.a.) kaleme aldığı es-Sahîfetu's-Sâdika ismi ile bilinen sahife³¹⁰
- c. Buhârî'nin işaret etmiş olduğu Ali b. Ebî Tâlib'in yazıp kılıcının kabzasına astığı sahife³¹¹

³⁰⁸Acâc el-Hatîb, *es-Sünne*, 331.

³⁰⁹Acâc el-Hatîb, *es-Sünne*, 348-355.

³¹⁰Acâc el-Hatîb, *es-Sünne*, 348.

2. Ömer b. Abdülaziz'in emretmesi ile başlayıp resmî niteliğe sahip olan tedvin faaliyetleri: Daha önce de ifade ettiğimiz üzere Acâc el-Hatîb, birinci bölümde zikredilen sahifelerin kaynak olma özelliği taşımadıklarını bilakis ezberlemeye yardımcı olmaları amacıyla kaleme alındığını dile getirmektedir. İkinci bölümde yani Ömer b. Abdülaziz'in emriyle başlayan merhalede kaleme alınan hadis eserleri ise kaynak oluşturması amacıyla yazılmıştır. Bu sebepten dolayı birinci bölümden farklı bir tasnif metoduna tabi tutulmuştur.³¹²

Acâc, müsteşriklerin hadislerin kitabeti konusuyla ilgili ortaya atmış oldukları görüşleri değerlendirmeye tabi tutmuş ve bu görüşlere cevap vermeye gayret göstermiştir. Bilindiği üzere Goldziher hadis kitabetinin geç bir dönemde başladığını dile getirmektedir. Müellifimiz, birçok müsteşrikin Goldziher'in bu görüşünü kabul edip dillendirdiklerini ancak bu görüşün fikir babasının bu kişi olduğunu ifade etmektedir. Goldziher, savunduğu teze delil olması bağlamında ehl-i hadis ve ehl-i rey arasında vuku bulan kitabete dair şu ihtilafı zikretmektedir: Ehl-i rey hadislerle çok fazla ihticac etmemelerinin sebebi olarak kitabeti yasaklayan rivâyetleri dile getirmişler buna karşılık olarak ehl-i hadis ise hadislerin yazılmasına müsaade eden rivâyetleri uydurmuşlardır. Acâc el-Hatîb, bu iddiaya cevap olarak ehlireyin bir bölümü kitabeti yasaklarken diğer bölümü ise bizatihi kendileri yazım işleminde bulunmuştur. Bununla beraber İsa b. Yunus (ö. 187/803) ve Süfyan es-Sevrî (ö. 161/778) gibi ehlihadis olup kitabeti hoş görmeyenler de olmuştur görüşünü dile getirmektedir.³¹³ Acâc, böylece kitâbet hususunda iddia edildiği gibi ehlihadis ve ehlireyin birbirinden keskin hatlarla ayrıldığı şeklindeki bütüncül bir görüşün doğru olmadığını ortaya koymaya çalışmıştır. O, böylece bu iddianın doğracağı sonucunda isabetli olmadığını ıspatlamayı amaçlamıştır.

Hadislerin tedvini hususu, Acâc el-Hatîb, tarafından ele alınan konuların en önemlilerinden biridir. Bahsi geçen konunun hadis tarihinde önemli bir yere sahip olması ve son dönemlerde hadisle alakalı konuların genellikle bu konu bağlamında tartışılması bu konunun müellif tarafından bu denli önemsenmesinin sebebi olarak zikredilebilir. Acâc, hadislerde kitabetin yasaklandığına dair zikri geçen yasağın

³¹¹Acâc el-Hatîb, *es-Sünne*, 345.

³¹²Acâc el-Hatîb, *es-Sünne*, 328.

³¹³Acâc el-Hatîb, *es-Sünne*, 378.

sebebini araştırıp tespit ettikten sonra Hz. Peygamber (s.a.v.) tarafından ifade edilen bu yasağın sadece bu illetle kayıtlı kalmasının gerektiğini savunmaktadır. Müellifimizin, hadislerin ilk dönemde yazıya aktarıldığına dair yapmış olduğu tespitler hadislere olan güvenin korunması açısından büyük önem arz etmektedir. Nitekim hadislere yöneltilen şüphelerin sebeplerinden biri de hadislerin geç denecek bir zamanda yazıya aktarılmış olmasıdır. Bundan dolayı müellifin hadislerin erken bir dönemde yazıya aktarıldığına dair yapmış olduğu tespitler sayesinde bu şüphelerin bir önemi kalmamıştır.³¹⁴

3.3.15. İbn Şihâb ez-Zühri(ö. 124/742) Hakkında Ortaya Atılan İddialar

Acâc el-Hatîb, İbn Şihab ez-Zühri'ye yöneltilen eleştirileri Sünnet'e ve dolaylı olarak Kur'an'a ve İslâm'a yapılan saldırılar olarak telakki etmektedir. Müellif, Sünnet'in delil olup olmayacağı ve tedvin şekli gibi konuları araştırarak şüpheyandıran bir üslup ile aktaranların Zühri'ye yapmış oldukları tenkitleri incelemiş ve Ebû Hureyre'ye yapılan tenkitlerden daha sonra vuku bulduğunu ifade etmiştir. Ayrıca bu saldırıların hedefinde Müslüman topluluğunun hadis âlimlerine olan güvenlerini sarsmak ve onlara karşı şüpheyandırmaları sağlamak olduğunu ifade etmiştir. Ancak burada hadislerin tümünün yazıya aktırıldığı ıspatlanmadığı için getirilen bu gerekçenin yetersiz kaldığını söylemek mümkündür. Diğer yandan Acâc, Zühri'nin hadis tedvin faaliyeti vazifesini üstlenmesinin ona yapılan tenkitlerin sebebini teşkil ettiğini ve böylece bu tenkitlerin Zühri'nin şahsına münhasır olmayıp bilakis Sünnet'in tamamına yönelik olduğunu ifade etmiştir. İbn Şihab ez-Zühri'nin hadislerin tedvini ve nakli hususunda yapmış olduğu çalışmalarından dolayı sahip olduğu önemin farkında olan Acâc, bu hadis âlimini savunmak için büyük çaba sarf etmiştir.³¹⁵

Acâc el-Hatîb, oryantalistler tarafından Zühri'ye yöneltilen eleştirileri incelemeye tabi tutmuş ve bu eleştirilere akli, nakli ve tarihî deliller ışığında cevap vermeye çalışmıştır. Müsteşriklerin iddialarına göre Zühri, Emevîlerle yakın ilişkiler tesis etmiş ve kurmuş olduğu bu ilişkiler onun Emevilere destek vermek bağlamında

³¹⁴Acâc el-Hatîb, *es-Sünne*, 381-382.

³¹⁵Acâc el-Hatîb, *es-Sünne*, 494-504.

onların hoşlanacağı bazı hadisler uydurmasına vesile olmuştur.³¹⁶ Bu iddialarını desteklemek amacıyla şu misali vermektedirler: Abdülmelik b. Mervan, (ö. 86/705) Mekke'nin Abdullah b. Zübeyr'in kontrolünde bulunduğu vakitte Müslümanların Mescid-i Aksa'ya gitmelerini sağlamak ve Mekke'ye gitmekten alıkoymak amacıyla Zührî'den, "*Mescid-i Haram Mescid-i Nebi ve Aescid-i Aksa olmak üzere üç mescidden başkasına yolculuk yapılmaz.*"³¹⁷hadisini uydurmasını istemiş, Zührî de Mervan'ın talebini yerine getirmiştir.³¹⁸ Acâc el-Hatîb, Zührî'nin Emevî Devleti ile olan ilişkisinin menfaate dayalı olmayıp bilakis güçlü bir âlimin otoriteyle kurduğu ilişkilerden ibaret olduğunu dile getirerek bu iddiayı reddetmiştir. Bu nedenle devletin Zührî üzerinde bir otorite kurmasını gerektiren bir durum yoktur. Diğer yandan bu hadisin Zührî tarafından uydurulması imkân dairesinde değildir. Çünkü bu hadis sadece Zührî kanalı ile nakledilmemiş, onunla beraber başka râviler de aynı hadisi Hz. Peygamber'den (s.a.v.) nakletmişlerdir. Tüm bunlara ilaveten bu hadisin halk nazarında kabul görebilmesi için meşhur bir kişi tarafından uydurulması gereklidir. Hâlbuki Zührî, Abdülmelik b. Mervan ile İbn Zübeyr arasında ihtilaf çıktığı vakit meşhur bir kişi olmayıp bu dönemde yirmi iki yaşlarında genç bir hadis âlimiydi. Acâc, Zührî'nin bu rivâyeti uydurduğuna dair iddianın Yakub'î(ö. ?) ismiyle tanınan Şîî bir tarihçi tarafından aktarıldığını ve başka tarihî kaynaklarda yer almadığını ifade ederek uydurma olduğunu ispat etmeye çalışmıştır. Müellifimiz, böyle bir iddianın Emevilerin düşmanları tarafından dahi dile getirilmediğini ifade ederek savunduğu tezi desteklemeyi amaçlamıştır.³¹⁹ Acâc, bu iddiayı tamamen çürütmek amacıyla Abdülmelik b. Mervan'ın çok dindar bir kişi olması sebebiyle Zührî'den asla böyle bir talepte bulunmayacağını, şayet o böyle bir talepte bulursa ve Zührî'de bu talebi yerine getirirse bile hadis âlimlerinin böyle bir olay karşısında sessiz kalmalarının imkânsız olduğunu ifade etmektedir. Acâc, son olarak Kubbetü's-Sahrâ'nın Abdülmelik b. Mervan (ö. 86/705) tarafından değil bilakis oğlu

³¹⁶Acâc el-Hatîb, *es-Sünne*, 504.

³¹⁷Ahmed b. Hanbel, 39/270; Buhârî, "Tetavvu", 14; Müslim, "Hac", 511; Dârimî, "Salât", 308; İbn Mâce, "İkâmetu's-Salât", 196; Ebû Dâvûd, "Menâsik", 96; Tirmizî, "Salât", 108.

³¹⁸Acâc el-Hatîb, *es-Sünne*, 503.

³¹⁹Acâc el-Hatîb, *es-Sünne*, 504.

Velîd (ö. 96/715) tarafından inşa edildiğini³²⁰ ifade ederek bu iddianın tarih açısından da mümkün olmadığını savunmuştur.³²¹

³²⁰Ebû Ca'fer Muhammed b. Cerîr b. Yezîd el-Âmülî et-Taberî el-Bağdâdî (ö. 310/923), *Târîhu't-Taberî* (Kâhire: Dâru'l-Meârif, 2008/1429), 4/595.

³²¹Acâc el-Hatîb, *es-Sünne*, 507.

4. SONUÇ

Soyu Hz. Hasan kanalıyla Hz. Peygamber'e(s.a.v.) dayanan Muhammed Acâc el-Hatîb, 1932 yılında Suriye'nin Dımeşk şehrinde dünyaya gelmiştir. Henüz yedi yaşındayken babasını kaybetmiş;böylece yetiştirilme vazifesini annesi üstlenmiştir. Bu süre zarfında Dımeşk'te bulunan bazı mahalle medreselerinde eğitim hayatını sürdürmüş, ardından ilim meclislerine katılarak tahsiline devam etmiştir.İlk etapta Şam'da Hatîb ailesinin reisi Şeyh Haşim el-Hatîb ve aynı aileden pek çok âlimden, Şeyh Refik es-Sibâî,Prof. Dr. Mustafa Sibâî, Mustafa ez-Zerkâ ve Ali et -Tantâvî gibi alanında meşhur âlimlerden ders almıştır. Daha sonra ise Mısır ulemasından Prof. Dr. Ali Hasbullah, Prof. Dr. Mahmut Kasım, Muhammed Ebû Zehrâ gibi alanında uzman pek çok ilim adamından ders almıştır.

Muhammed Acâc el-Hatîb, zamanımızın önde gelen en önemli hadis âlimlerinden birisidir. Arap dünyasında "Hadis Tarihi" ifadesini eserinde ilk kullanan kişidir.Nitekim o, Hz. Peygamber'in (s.a.v.) Sünnet'ini savunmak için yaptığı araştırma ve yazılarında ölçülü ve bilimsel üslup kullanmış, bununla beraber yaptığı çalışmalarda doğruluğu ilke edinmek ve argümân hususunda güçlü olmasıyla tanınmıştır.

Acâc el-Hatîb, hayatı boyunca İslâmi ilimlerden başka bir şeyle meşgul olmamıştır. Bu çabası da onun İslâmi ilimlerde özellikle hadis alanında çağının en önemli, en velûd şahsiyetlerinden biri olmasını sağlamıştır. Özellikle Arap dünyasının son dönemlerinde genelde İslâma yönelik, özelde de Sünnet'e yönelik batı kaynaklı eleştirileri cevaplamak maksadıyla eserlerini kaleme almıştır. Bu sebeple eserlerinde savunmacı bir tavır ön plana çıkmaktadır. Aynı zamanda Ebû Reyze gibi isimlerin onun bu savunmacı yaklaşımına etki ettiği görülmektedir.

Acâc el-Hatîb lisans dönemi dâhil olmak üzere eğitim merhalelerini Suriye'de tamamlamıştır. Yüksek Lisans ve Doktorasını ise Mısır'da tamamlamıştır.

Acâc el-Hatîb, öğretim hayatına ilk olarak el-Cevlan'a bağlı Fik Beldesi Ortaokulunda Arap Dili ve Belağatı ve benzeri alanlarda dersler vererek öğretim hayatı safhasını başlatmıştır. Hayatının sonraki dönemlerinde ise sırasıyla, Dımeşk Üniversitesi Şeriat Fakültesinde, Riyad'ta bulunan Şeriat Fakültesinde, Mekke-i

Mükerreme'de bulunan Ümmü'l-Kura Üniversitesinde, Birleşik Arap Emirlikleri Üniversitesinde ve Şam Üniversitesi Şariat Fakültesinde öğretim görevlisi olarak dersler vermiştir. Önemli başarılarla dolu bir kariyerin ardından Acâc el-Hatîb 90 yaşında iken 11 Ekim 2021 tarihinde vefat etmiştir. Acâc el-Hatîb, başarılı bir araştırmacı, hadis âlimi ve İslâm düşünürü olmakla beraber; Ulûmü'l-Hadis, Peygamber'in Sünnet'i ve İslâmi eğitim ile alakalı çok sayıda kitap ve makaleden oluşan ilmî mirasın arkasındaki yazardır. Yapmış olduğu çalışmalarına ek olarak hadis literatürüne katkıda bulunan yayımlanmış birçok eser ve makale kaleme almıştır. Müellifin kaleme aldığı bu eserlerininekserisi hadis ilmiyle alakalı olup bir kısmı ise diğer İslâmi ilim dalları ile alakalıdır.

Müellifin telif etmiş olduğu eserlerinin hadis ilmine ciddi bir katkısının olduğunu söylemek mümkündür. Onun hadis ilmiyle doğrudanveya dolaylı olarak alakası bulunup yayınlandığını tespit ettiğimiz on sekiz eseri bulunmaktadır. Hadis ilmine dair telif ettiği eserler, makaleler, düzenlemiş olduğu veya katılımcı olarak iştirak ettiği televizyon ve radyo programları, katıldığı sempozyumlarla beraber, hadis ilmine dair ortaya koymuş olduğu görüş ve reddiyelerle de büyük bir katkıda bulunmuştur. Acâc'ın eserlerini incelediğimiz vakit, onun bu eserlerinin bilgilendirici, ibtidai seviyedeki hadis talebeleri için oldukça faydalı olduklarını ve müellifin özellikle hadis tarihi ve usûlü alanlarına yoğunlaştığı ortaya çıkmaktadır.

Müellifimizin hadis ilmine en çok katkı sağlayan eserinin *Es-Sünne Kable't-Tedvin* olduğunu söylemek mümkündür. Onun bu eseri İslâm âleminde olduğu gibi ülkemizde de ilgiyle karşılanmıştır. Nitekim müellifimizin *Es-Sünne Kable't-Tedvin* isimli eseri Mehmet Aydemir tarafından *Sünnetin Tespiti* ismiyle Türkçe'ye tercüme edilmiştir.

Acâc el-Hatîb gibi son devir hadis âlimlerinin hayatlarını ve hadisçi kişiliklerini konu edinen çalışmaların ortaya konması birçok fayda sağlamıştır. Nitekim İslâmî ilimlerden gerektiği şekilde haberdar olup ileri seviyede bir bilgi birikimine ulaşmış bu âlimler, toplumu yönlendirerek ve Allah'ın hükümlerinin uygulanmasında titizlik göstererek ilim yolunda karşılaşılması imkan dahilinde olan güç sorunları tespit etmeleri sebebiyle herkese rehber olmuşlardır. Bu durum bizlere onların bıraktıkları yerden günümüz hadis çalışmalarını devam ettirme fırsatı sunmaktadır.

Diğer yandan biyografi türü eserlerin, çabuk eskimek gibi bir özelliğinin bulunması sebebiyle devamlı olarak güncellenme ihtiyacı duydukları bilinen bir gerçektir. Bu nedenle biyografi ağırlıklı bu çalışmamızla alakalı yeni malumatlar elde edilmesi durumunda yeniden gözden geçirilmesi suretiyle zenginlik kazanması sağlanacaktır.

KAYNAKLAR

Âbâdî, Ebü't-Tayyib Muhammed Şemsü'l-Hak b. Emîr Alî ed-Diyânüvî el-Azîmâbâdî. *Avnü'l-Ma'bûd*. 14 Cilt. Dîmeşk: Dar el-Feyha, 2. Basım, 2013.

Abdülhüseyn, Abdülhüseyn Şerefu'd-Dîn el-Musâvî. *Ebü Hureyre*. Bayrut, Lubnan: Dâru'z-Zehrâ, 5. Basım, 1986.

Acâc el-Hatîb, Muhammed Acâc el-Hatîb. "Bahsu'l-Âniye". *el-Mevsûatü'l-fikhiyye*. 1/117. Kuveyt: Küveyt Vakıflar ve Din İşleri Bakanlığı, 1969.

Acâc el-Hatîb, Muhammed Acâc el-Hatîb. "Bahsu'l-Libâs". *el-Mevsûatü'l-fikhiyye*. 35/191. Kuveyt: Küveyt Vakıflar ve Din İşleri Bakanlığı, 1968.

Acâc el-Hatîb, Muhammed Acâc el-Hatîb. *Ebü Hureyre Râviyetü'l-İslâm*. Mısır: Mektebetu Vahbe, 1982.

Acâc el-Hatîb, Muhammed Acâc el-Hatîb. *el-Mücez Fî Ahâdîsi'l-Ahkâm*. Dîmeşk: el-Matbaatu'l-CEdîde, 1976.

Acâc el-Hatîb, Muhammed Acâc el-Hatîb. *es-Sünne Kable't-Tedvin*. Mısır: Mektebetu Vahbe, 2012.

Acâc el-Hatîb, Muhammed Acâc el-Hatîb. *es-Sünnetü'n-Nebeviyye Mekânetuhâ, ve Hıfzuhâ ve Tedvinuhâ Tefnîdu Badi's-Şebhi Havlehâ*. Dîmeşk: Dâru'l-Fikir, 2010.

Acâc el-Hatîb, Muhammed Acâc el-Hatîb. "Hadis Bilimleri". Suriye: Suriye Arap Cumhuriyeti, 1999.

Acâc el-Hatîb, Muhammed Acâc el-Hatîb. "İbn Behlûl". *Mevsûatü Meâb*. Ürdün: Müessesetü Âli'l-Beyt Vakfi, 1991.

Acâc el-Hatîb, Muhammed Acâc el-Hatîb. *Lemehât fi'l-Mektebeti vel-Bahsi ve'-Mesâdir*. Bayrut, Lubnan: Müessesetu'r-Risale en-Nâşirun, 2010.

Acâc el-Hatîb, Muhammed Acâc el-Hatîb. "Peygamberin hadisleri". *el-Mevsûatü'l-arabiyye*. Suriye: Suriye Arap Cumhuriyeti, 1998.

Acâc el-Hatîb, Muhammed Acâc el-Hatîb. *Usûlü'l-Hadîs; Ulûmuhu ve Mustalahuhu*. Beyrut, Lübnan: Dar ibni Hazm, 7. Basım, 1997.

Ahmed b. Hanbel, Ebü Abdillâh Ahmed b. Muhammed b. Hanbel eş-Şeybânî el-Mervezî (ö. 241/855). *el-Müsned*. nşr. Şuayb el-Arnâvût vd. 45 Cilt. Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1981.

Akpınar, Cemil Akpınar. "İcâzet". *TDV İslâm Ansiklopedisi*. Erişim 25 Haziran 2023. <https://islamansiklopedisi.org.tr/icazet--egitim?ysclid=ljb5n117in357944179>

Askalânî, Ebü'l-Fazl Şihâbüddîn Ahmed b. Alî b. Muhammed el-Askalânî (ö. 852/1449). *Tehzîbü't-Tehzîb*. 4 Cilt. Bayrut: Müessesetü'r-Risâle, 2008/1429.

Âşıkutlu, Emin Âşıkutlu. "CERH ve TA'DÎL". *TDV İslâm Ansiklopedisi*. Erişim 25 Haziran 2023. <https://islamansiklopedisi.org.tr/cerh-ve-tadil?ysclid=ljb6stripz219990621>

Âşıkkutlu, Emin Âşıkkutlu. *Hadiste Ricâl Tenkidi*. İstanbul: M.Ü. İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 3. Basım, 1997.

Avvâme, Muhammed Avvâme. *Rivâyetü'l-hadîsi's-şerîf bi'l-ma'nâ beyne'l-hükmi'n-nazarî ve'l-vâki'i'lilmî*. Suudi Arabistan: Daru'l-Minhâc-Dâru'l-Yüsr, 1. Basım, 2018.

Bağcı, H. Musa Bağcı. *Hadis Tarihi ve Usûlü*. Türkiye: Bilay, 1. Basım, 2018.

Başaran, Selman. “Hadislerde Lafız ve Mana Olarak Rivayeti Meselesi”. *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 3/1 (01 Ocak 1991). <https://dergipark.org.tr/pub/uluifd/issue/13505/163345>

Başaran, Selman. “Hadislerin Mana Rivayetinin Sonuçları”. *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 3/1 (01 Ocak 1991). <https://dergipark.org.tr/pub/uluifd/issue/13505/163346>

Beyhakî, Ebû Bekr Ahmed b. el-Hüseyn b. Alî el-Beyhakî (ö. 458/1066) el-*es-Sünenü's-şuğrâ*. Bayrut, Lubnan: Daru'l-Ma`rifah, 1999.

Beyley, Muhammet. “Son Dönem İlim Adamlarının Mâna İle Rivayet Konusuna Yaklaşımları: Muhammet Avvâme Örneği”. *İhya Uluslararası İslam Araştırmaları Dergisi* 6/1 (23 Ocak 2020), 279-296. <https://dergipark.org.tr/pub/ihya/issue/52047/596631>

Buhârî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmâîl b. İbrâhîm el-Cu'fi el-Buhârî (ö. 256/870). *el-Câmi'u's-sahîhu'l-müsned min hadîssi Resûlillâh sallallâhü 'aleyhi ve sellem ve sünenihî ve eyyâmih*. nşr. Yasir Hasen vd. 2 Cilt. Beyrut: Müessesetu'r-Risale Nâşirûn, 2012/1433.

Çağrı, Mustafa Çağrı. “Fitne”. *TDV İslâm Ansiklopedisi*. Erişim 01 Temmuz 2023. <https://islamansiklopedisi.org.tr/fitne?ysclid=ljyyjd66w9718669557>

Dârimî, Ebû Muhammed Abdullah b. Abdirrahmân b. el-Fazl ed-Dârimî (ö. 255/869). *es-Sünen*. nşr. Ammâr et-Tayyâr, İzzettin Dallî. Suudi Arabistan: Müessesetu'r-Risale Nâşirûn, 2017/1438.

Ebû Dâvûd, Ebû Bekr Abdullah b. Ebî Dâvûd Süleymân b. Eş'as es-Sicistânî el-Ezdî (ö. 275/889). *Sünenü Ebî Dâvûd*. 4 Cilt. Bayrut, Lubnan: Daru'l-Mârif, 2001.

Ebû Reyeye, Mahmud Ebû Reyeye. *Advâun ale's-Sünneti'l-Muhammediyye*. Kâhire: Dâru'l-Meârif, 6. Basım, 1957.

Ebû Reyeye, Mahmud Ebû Reyeye. *Şeyhu'l-Madîre Ebû Hureyre*. Bayrut: Müessesetu'l-Â'lemî, 4. Basım, 1993.

Efendioğlu, Mehmet Efendioğlu. “Sah3abe”. *TDV İslâm Ansiklopedisi*. Erişim 01 Temmuz 2023. <https://islamansiklopedisi.org.tr/sahabe?ysclid=ljttejna2w171128423>

Efendioğlu, Mehmet Efendioğlu. *Sahâbeye Yöneltilen Tenkitler*. İstanbul: Marmara Üniversitesi, 1998.

Hatîb, Ebû Bekr Ahmed b. Alî b. Sâbit el-Bağdâdî (ö. 463/1071). *el-Câmi' li-ahlâkı'r-râvî ve âdâbi's-sâmi'*. nşr. Muhammed Acâc el-Hatîb. 3 Cilt. Beyrut: Müessesetu'r-Risâle, 2. Basım, 1996/1416.

Hatîb el-Bağdâdî, Ebû Bekr Ahmed b. Alî b. Sâbit el-Bağdâdî (ö. 463/1071). *Takyîdü'l- 'ilm*. Kâhire: Dâru'l-İstikâme, 2008/1429.

İbn Abdülber, Ebû Ömer Cemâlüddîn Yûsuf b. Abdillâh b. Muhammed b. Abdilberr en-Nemerî (ö. 463/1071). *Câmi 'u beyâni'l- 'ilm ve fadlihî ve mâ yenbağî fî rivâyetihî ve hamlihî*. 2 Cilt. Suudi Arabistan: Dâru ibni'l-Cevzî, 12. Basım, 2019.

İbn Hacer, Ebü'l-Fazl Şihâbüddîn Ahmed b. Alî b. Muhammed el-Askalânî (ö. 852/1449). *Nüzhetü'n-nazar fî tavzîhi Nuhbeti'l-fiker*. Pakistan: Mektebetu'l-Büşrâ, 2012/1434.

İbn Hazm, Ebû Muhammed Alî b. Ahmed b. Saîd b. Hazm el-Endelüsî el-Kurtubî (ö. 456/1064). *el-İhkâm fî usûli'l-ahkâm*. 8 Cilt. Kâhire: Dâru'l-İfâki'l-Cedîd, 1345.

İbn Hişâm, Ebû Muhammed Cemâlüddîn Abdülmelik b. Hişâm b. Eyyûb el-Himyerî el-Meâfirî el-Basrî el-Mısrî (ö. 218/833). *es-Sîretü'n-nebeviyye*. Bayrut, Lubnan: Dar İbn Kesir, 2017/1438.

İbn Mâce, Ebû Abdillâh Muhammed b. Yezîd Mâce el-Kazvînî (ö. 273/887). *Sünenü İbn Mâce*. 4 Cilt. Bayrût: Daru'l-Mârif, 1998/1419.

İbn Receb, Ebü'l-Ferec Zeynüddîn Abdurrahmân b. Ahmed b. Abdurrahmân Receb el-Bağdâdî ed-Dımaşkî (ö. 795/1393). *Şerhu 'İleli't-Tirmizî*. 2 Cilt. Daru'l-Minhâc, 2019–1440.

İbnü's-Salâh, Ebû Amr Takıyyüddîn Osmân b. Salâhiddîn Abdurrahmân b. Mûsâ eş-Şehrezûrî (ö. 643/1245). *Ulûmü'l-hadîss*. Daru'l-Fikr, 2012/1433.

Itr, Nûruddîn Itr. *es-Sünnetü'l-Mutahhara ve't-Tehaddiyât*. Dımaşk: Daru'r-Ru'ye, 2002.

Koçyiğit, Talât Koçyiğit. *Hadîs Tarihi*. Türkiye: Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, 1988.

Mahmut Demir, Mehmet Emin Özafşar. “Zayıf”. *TDV İslâm Ansiklopedisi*. Erişim 01 Temmuz 2023. <https://islamansiklopedisi.org.tr/zayif?ysclid=ljk0eov8mk215746567>

Mâlik, Ebû Abdillâh Mâlik b. Enes b. Mâlik b. Ebî Âmir el-Asbahî el-Yemenî (ö. 179/795). *el-Muvatta*. nşr. Takiyyuddin en-Nedvi. 3 Cilt. Suudi Arabistan: Dâru'l-Kalem, 5. Basım, 2011.

Mâzin, Es-Seyyid Muhammed Mâzin. “Muhammed Acâc el-Hatîb'in Hayatı ve Kişiliği”.

Mucîr, Muhammed Mucîr el-Hatîb el-Hasenî. “Muhammed Acâc el-Hatîb'in Mezhebi ve İlmî Kişiliği”, ts.

Muhammed Süheyl, eş-Şeyh Abdulaziz Muhammed Süheyl el-Hatîb el-Hasenî. *Ğuraru'ş-Şa'm Fî Tercemeti Âli el-Hatîb el-Hasenî ve Muâsirihim*. 2 Cilt. Dimeşk: Daru Hasse'n, 1. Basım, 1996.

Mübârekpûrî, Ebü'l-Ulâ Muhammed Abdurrahmân b. Abdurrahîm el-Mübârekpûrî (1865/1935) el-. *Tuhfetü'l-ahvezî şerhu Câmi'i't-Tirmizî*. 10 Cilt. Bayrut: Dar'ul-Feyha, 2. Basım, 2021/1442.

Müslim, Ebü'l-Hüseyn Müslim b. el-Haccâc b. Müslim el-Kuşeyrî (ö. 261/875). *Sahîh-i Müslim*. Beyrût: Müessesetü'r-Risale Nâşirûn, 2009.

Râmhürmüzî, Ebû Muhammed İbn Hallâd el-Hasen b. Abdîrrahmân b. Hallâd er-Râmhürmüzî el-Fârisî (ö. 360/971). *el-Muhaddisü'l-fâsil beyne'r-râvî ve'l-vâ'î*. nşr. Muhammed Acâc el-Hatîb. Beyrut: Daru'l-Fikr, 2. Basım, 1984/1404.

Sehâvî, Ebü'l-Hayr Şemsüddîn Muhammed b. Abdîrrahmân b. Muhammed es-Sehâvî (ö. 902/1497) es-. *el-Kavlü'l-bedî' fi's-salâti 'ale'l-Habîbi's-şefî'*. Suudi Arabistan: Müessesetü'r-Reyyân, 1. Basım, 2002–1422.

Sıddık, Muhammed Sıddık. *XX. Asırda Şamda Hadis Çalışmaları*. Türkiye: Fecr Yayınevi, 2022.

Sibâî, Mustafa es-Sibâî. *es-Sünne ve Mekânetühâ fit-Teşrî'i'l-İslmî*. Bayrut: el-Mektebetü'l İslâmî, 2005.

Taberî, Ebû Ca'fer Muhammed b. Cerîr b. Yezîd el-Âmülî et-Taberî el-Bağdâdî (ö. 310/923). *Târîhu't-Taberî*. 11 Cilt. Kâhire: Dâru'l-Meârif, 2. Basım, 1967/1387.

Tirmizî, Ebû İsâ Muhammed b. İsâ b. Sevre (Yezîd) et-Tirmizî (ö. 279/892). *Sünenü't-Tirmizî*. nşr. İzzet Ubeyd el-Duas. 10 Cilt. Dımeşk: Dar ibni Kesir, 2007/1428.

Yildirim, Enbiya. "Hadislerin Manayla Rivayeti". *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 1 (13 Eylül 1996), 279-314. <https://dergipark.org.tr/pub/cuifd/issue/4314/255679>

Zehebî, Ebû Abdillâh Şemsüddîn Muhammed b. Ahmed b. Osmân ez-Zehebî et-Türkmânî el-Fârikî ed-Dımaşkî (ö. 748/1348). *Tezkiretü'l-huffâz*. 4 Cilt. Beyrut: Dâru İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, 1. Basım, ts.

Zehebî, Ebû Abdillâh Şemsüddîn Muhammed b. Ahmed b. Osmân ez-Zehebî et-Türkmânî el-Fârikî ed-Dımaşkî (ö. 748/1348) ez-. *Siyeru a'lâmi'n-nübelâ*. nşr. Şuayb el-Arnaût vd. 30 Cilt. Bayrut: Risâletü'l-Alemiyye, 13. Basım, 2019.

"Muhammed Acâc el-Hatîb-el-Mektebetü's-Şâmile". Erişim 22 Temmuz 2023. <https://www.shamela.ws/author/1590>

EKLER

1. MUHAMMED ACÂC EL-HATÎB'İN VERDİĞİ İCÂZETLERDEN
ÖRNEKLER

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ
سَمِعَ جَمِيعَ حَزْوِ كِتَابِ الْعِلْمِ لِأَبِي خَيْثَمَةَ زَيْبِرِ بْنِ حَرْبٍ عَلَى شَيْخِنَا الْعَالِمِ الْبَيْهَقِيِّ
الدُّكْتُورِ مُحَمَّدِ عَجَّاجِ الْخَطِيبِ بِنْدِهِ فَسَمِعَهُ يَكْمَلُهُ كَاتِبُهُ الْفَقِيرُ عَرَبِيٌّ مَوْثِقٌ الشُّوْقَاتِي
وَالْبَاقِيَةُ مُحَمَّدُ دَائِلُ بْنُ مُحَمَّدٍ أَسَدُ الْجَبَلِيِّ دَرَّافَتُ بْنُ مَسْنِيٍّ نَصَارُ الْغَزَوِيِّ وَأَحْمَدُ بْنُ
عَمْرِ كَاخِيَا وَبَاسِرُ بْنُ سَمِيعِ الْبِيَّاتِ وَجَبِيَّةُ بْنُ أَحْمَدَ حُجُوجَةَ الْجَزَائِرِيِّ وَنَسْلُ بْنُ عَلِيِّ
زَيْبَانَ الْغَزَوِيِّ كَمَا لَعَبْتُ الْفَاخُ بِبَاسِرِ بْنِ مُحَمَّدٍ الْهَلْوِيِّ، وَكَذَلِكَ اسْمُهُ يَكْمَلُهُ أَدِيبُ بْنُ
مُحَمَّدٍ الْغَزَائِرِيِّ وَأَجَازُهُ بِهٍ خَاصَةً وَمَا أَجَازَهُ بِهِ شَيْخُهُ وَالْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ
سَأَلْتُ اللَّهَ عَزَّ وَجَلَّ أَنْ يَنْفَعَنَا بِمَا نَسُوعُ وَنَقْلَعُ وَأَنْ يَنْفَعَنَا بِمَا نَعْلَمُ
وَأَنْ يَخْتَارَ مَسْئُورًا دَبَّالًا جَابِجًا جَدِيدًا، وَالْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ بِهٍ

خادم السنة الشريفة - علوهرها
محمد عجاج بن محمد الخطيب البيهقي
الأحد ٤ رجب ١٤٢٤ هـ
٥ فبراير ٢٠١١ م
دفعه سماها للبرقاني
دكتور بلال دالمكي
في معهد الفتح الإسلامي

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ

الحمد لله رب العالمين والصلاة والسلام على سيدنا محمد
وعلى آله الطيبين الطاهرين وعلى صحابة الكرام العلماء المجاهدين
وعلى أهل العلم العالمين ، ومنه التبجيل ما حاسبه إلى يوم الدين ،
وبعد فقد أجزت الذخيرة السيد عمر بن محمد بن موفقه الشوقاني
ببرهانية حديثه عبد الله بن محمد بن أبي البركات محمد بن عبد الله بن عبد السلام
وسلم « ثلاث مرطحات ، ثلاث منجيات ، ثلاث كفارات ،
ثلاث درجات » الحديث وبكل ما صح له من سماعاتي على شيخه
السيد محمد المتقن الكتاني ، والشيخ إبراهيم زبيدانه ، والشيخ
محمد الأزدية ، والشيخ عبد الله (عبد الحميد) حجازي ، وما صح له من
مؤلفاتي في الحديث وعلومه ، نفع الله تعالى به العباد والبلاد
ويوم يوم مروياتي عنده أجازني أركعتي من أفضلت علمي .
و صلى الله على سيدنا محمد وعلى آله وصحبه وسلم .

محمد بن أبي الخطاب

لا إله إلا الله ، محمد رسول الله ،
الطائفة ٥ / ٢٠٠٤

بقوله الفقير إلى الله تعالى عمر بن موفقه الشوقاني كتب شيخنا
تعدده الإجازة بجملة وذكر فيها شوقاً عدة يروي عنده شاملاً
وقراءة ما وليه منهم إجازة فيما يظهر الكنه ذكرنا أنه له إجازة
من أبيه عن الشيخ محمد صالح الخصب صاحب نبت الدرر النالغ المتوفى عام
والله أعلم

بسم الله الرحمن الرحيم الحمد لله وسلام على عباده الذين اصطفى
 سمع جميع كتاب تقييد العلم للفظيب البغدادي على شيخنا العلامة المحدث
 الدكتور محمد عجاج بن محمد عليم الخطيب دمشقي بهذه الاخرة الكرام بام
 ابراهيم الكرمي الخزازي ورافقت به منسي نصار الغزي وطائي بن ابراهيم العلي
 المقدمي الغزي ومحمد بن يحيى السيلودي الازدي وعبد الرحيم بن محمد يوسفان
 الحموي وكاتبه الفقير الى الله تعالى عمر بن موفق الشوقاتي دمشقي وكان السماع
 بقرطوبه وقراءة الذخ بام الخزازي وصح ذلك وثبت في مجلس واحد في منزل
 شيخنا في جبل المرزة ظاهر دمشق واجازنا الشيخ حفظه الله تعالى بجميع مروياته
 ومؤلفاته اجازة عامة والحمد لله الذي بنعمته تتم الصالحات وذلك
 ليلة الثلاثاء الحادي عشر من ذي الحجة سنة ١٠١٥ هـ
 صحيح هذا وقد استوفيت
 القراءة ثلاث ساعات انال
 المولى الكرمي ان به ينفعنا بما علمنا
 حانه نرفعه الى اهل بيته
 وكتبه السيد الفقير الى الله تعالى
 محمد عجاج بن محمد عليم الخطيب
 ١٠١٥

فهرس الكتاب

بسم الله الرحمن الرحيم

الحمد لله رب العالمين حمدا كثيرا ، يوالي نعمة ويردح نقمة ، ويكافئ مزيده ،
الحمد لله كما ينبغي لجلاله وعظيم سلطانه ، ولشهد أن لا إله إلا الله وحده لا شريك
له ، شهادة لا خرها ليوم لائقه ، ولشهد أن سيدنا محمدا عبده ورسوله إمام المرسلين
، وحاتم النبیین ، وقائد الفخر المحجلين إلى جنات النعيم ، المرسل رحمة للعالمين ،
وعلى آل بيته الطيبين الطاهرين ، وعلى صحابته الكرام المعيامين ، وعلى من تبعهم
بإسنان إلى يوم الدين .

لما بعد فبني عبد الله تعالى المفتقر إلى عفوه وكرمه وغفراته محمد عجاج بن
محمد تميم بن محمد صالح الخطيب الحسني النمشقي ، فقد شرفني الله عز وجل
بخدمة سنة رسول الله صلى الله عليه وسلم وعلومها ، وخدمة العلم الشريف ،
وإني لجزء بما تحملت من الحديث الشريف وعلومه سمعا وعرضا على أئبائي
وأستاذتي لو إجازة في بلاد الشام من علماتها علما ، ومن لسانة كلية الشريعة
بجامعة دمشق ، ومن لسانة دار المعلمين في دمشق وحلب للشهباء ، ومصر من
علماء الأزهر الشريف في كلية لسول الدين وكافة الشريعة ، وجامعة القاهرة كلية
دار العلوم وكلية الحقوق ، ومعهد الدراسات العربية العليا ، والأردن والقدس في
بعض جامعاته والأقصى الشريف وغيرها ، وفي الحرمين الشريفين وفي الحجاز
ونجد ، وفي الهند وغيرها من البلاد العربية والإسلامية -
السيد (أخي أكرم شهاب)

كما لجزء له رواية ما صح له من كتبي وبحوثي ، ولجزء بكل ما سمعته من علماء
الخطيب الحسني في بلاد الشام ومصر وأصهارهم وأتباعهم ، وبما لجازني به
ابن عمي الشيخ محمد صالح بن أحمد الخطيب القلاري الحسني النمشقي من (موجز
شنت الدرر الغالية في رواية الأسانيد العالية) بتاريخ ١١/٢/١٣٩٣ هـ . ولوصي
نفسى وإياه بتقوى الله تعالى حق التقوى ، في السر والعلن ، والمحافظة على كتاب
الله عز وجل والعمل به ، وتباعد سنة سيدي وجدي رسول الله صلى الله عليه وسلم
في عبادته ومعاملته وسلوكه وأخلاقه ، وإخلاص العمل لله عز وجل وصديق النية
في نصح عباد الله عز وجل وحسن التعامل معهم ، وفقنا الله تعالى إلى ما يحب
ويرضى ، والحمد لله رب العالمين .

أ. د. محمد عجاج الخطيب الحسني

الدكتور محمد عجاج الخطيب
مركز كلية التربية الإسلامية في جامعة القاهرة
أستاذ الحديث وعلمه في جامعة القاهرة

تاريخ ١٤ ربيع الأول ١٤٣١ هـ
١٤ شباط ٢٠١٠ م

2. ACÂC'IN VEFATI DOLAYISIYLA VEHBİ ZUHAYLİ
TARAFINDAN YAYINLANAN TAZİYE MESAJI

(١٠)

كلمته العالم الدكتور
محمد مصطفى الزجالي
- حفظه الله تعالى -

أهني الأخ محمد ياسر البرهاني والأخ الدكتور محمد ياسر القضاة على القيام بهذا
الواجب في عزاء الأخ الأستاذ الشيخ المحدث الدكتور محمد عجاج الخطيب
في مسجد التوبة .

والأخ الدكتور محمد عجاج - رحمه الله - هو الأستاذ المحدث الشيخ - رحمه
الله - وغفر له وجعل قبره روضة من رياض الجنة وأخلفه الله بأولاده -
وليف أعرفه منذ أكثر من خمسين عاماً ، وكنا زملاء في كلية الشريعة
بجامعة دمشق ، وهو أكبر مني سناً ، وكان شغلة مصاهرة في كلية
الشريعة بجامعة دمشق ، وكان رئيس قسم علوم القرآن والسنة ، وكان
في منتهى النشاط والحيوية في شبابه ويشارك في الرياضة والفتوة ، وكان
متفوقاً جداً في دراسته في كلية الشريعة عند تأسيسها بالمخيملة ،
وكان الأول ولذلك تم اختياره من وزارة التربية بدمشق ولم يكن هناك وزارة
التعليم العالي ليوفداً) مصر لتخصير الدكتوراه في الحديث الشريف عام ١٩٥٩
وكان متألماً في القاهرة وكان إستانه الشيخ محمد الزفزاف يضرب به المثل
في خلقه وعلمه ودينه ، وصنف كتابه (أبو هريرة) الذي ذاع وانتشر
وكتب (السنة قبل التدوين) ثم كتبه الأخرى وتحقيق كتاب (الزمهريري)
في علوم الحديث ومصطلح الحديث وله كتب متعددة وألف كتاباً للتدريس
للطلاب في عدة جامعات ، وكان كتابه (المجلد في المكتبة والبحث والمصادر) من
أشهر الكتب ، وبلغت طبعاته قبل عدة سنوات ستاً وعشرين طبعة .
وكان الفقيه في حياته يمتاز بالتفحية لخدمة الزملاء وغيرهم في كلية
الشريعة بدمشق ملتزماً بحديث رسول الله " لئن تمسحوا بحاجرة أميكة
لقضوا ما خير من الاعتكاف في مسجد النبوي " ، وكان صلابته في الكلية
يحترمونه لعلمه وحسن معاملته ، وأعيد للتدريس في الرياض ثم إلى جامعة
الإمارات ثم مهابداً لكلية الشريعة بجامعة الشارقة وزاملته هناك
ثم عاد للتدريس في مساجد دمشق محمباً لله تعالى ، وكان يوجه الله - مودقاً
وفياً مخلصاً وبذل جهداً جباراً في تربية بناته الأربع وأبنائه الثلاثة مازن
ومبارك وأنسا . ونسال الله سبحانه وتعالى أن يبارك في علمه وهذا
تطبيقاً لحديث الرسول : " إذا مات ابن آدم ... وعالم ينتفع به " ، وكانت
(١١) كان الابتاع من رحمه به كالمسار في مجلس الرقاد ما شئت من الهدى من مجلس شريفاً

سيرته طيبة وممتازة في حياته وفي جميع الأعمال التي قام بها - رحمه
الله وعوض الله المسلمين خيراً - ونأل الله أن يجمعنا وإياه تحت
لواء سيدنا محمد، وهو المحدث^{الفاضل} أمن جرحته ويعتبر أنه ذو أثر عظيم في كلية
الشريعة بدمشق وحتى انتهى منها، ونأل الله سبحانه وتعالى
أن يبارك فيه وفي عاله وللإسلام عليكم ورحمة الله وبركاته

قد رهنيتي هذه بكلمة برسالة^{من هوسنة من:} للولايات المتحدة الأمريكية
من الخميس ٩ كانون الأول ٢٠٢١
من ١٥ جمادى الأولى ١٤٤٣ هـ

تسعة ص (١٠)

³²³ Çalışmamızda aktardığımız bu taziye mesajı örneği Dr. Öğr. Üyesi. Muhammed Sait Mecidoğlu Bey'in şahsi kütüphanesinden temin edilmiştir.

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler

Soyadı,adı :Cüneyt Özdemir

Uyruğu :T.C.

Doğumtarhiveyeri :

Medenihali :

Telefon :

Faks :

e-mail :

